

Mirosław Adam Supruniuk

KULTURA

Materiały do dziejów Instytutu Literackiego w Paryżu

Bibliografia działalności wydawniczej 1946 – 1990

(Uzupełnienia)

UNIWERSYTET MIKOŁAJA KOPERNIKA

Toruń

1994

Mirosław Adam Supruniuk

KULTURA

Materiały do dziejów Instytutu Literackiego w Paryżu

Bibliografia działalności wydawniczej 1946 – 1990

(Uzupełnienia)

*Panu Józefowi Giedroycowi
z serdecznością i wdziękiem
i podziękowaniem
za zaufanie i pomoc*

MA Supruniuk

Toruń 19.06.94

UNIwersytet Mikołaja Kopernika

Toruń

1994

Okladka według projektu Instytutu Literackiego.

Recenzenci: Andrzej Paczkowski, Stanisław Salmonowicz

Redakcja i skład tekstu w systemie $\text{\LaTeX}$: Anna B. Supruniuk

Publikacja sfinansowana z grantu 450-Bibl. UMK

Copyright by Institut Littéraire & Mirosław A. Supruniuk

ISBN 83-231-0528-6

**Zofii Hertz
Jerzemu Giedroycowi
Henrykowi Giedroycowi
Zygmuntowi Hertzowi**

Wydanie pierwsze.

Nakład 600 egz. Objętość 8,5 ark.wyd.

Druk: Zakład Poligraficzno-Wydawniczy POZKAL

Inowrocław

PRZEDMOWA

Celem niniejszej bibliografii było zebranie i usystematyzowanie nieznanych fragmentów dorobku edytorskiego paryskiego Instytutu Literackiego; stanowi ona zatem uzupełnienie do wydanych wcześniej czterech tomów "bibliografii *Kultury*".¹

Bibliografia obejmuje wydawnictwa Instytutu Literackiego powstałe w latach 1946–1990. Wcześniejsze dokonania Jerzego Giedroycia, jako pomysłodawcy i redaktora serii wydawniczej pod nazwą *Biblioteka "Orla Białego"*, wymagają osobnej kwerendy i opracowania; opracowania wymaga również działalność kulturalna i oświatowa oraz ogromny dorobek wydawniczy 2.Korpusu, które współtworzyli w latach wojny późniejsi założyciele Instytutu Literackiego: Jerzy Giedroyc, Zofia Hertz, Gustaw Herling-Grudziński, Juliusz Mieroszewski i Józef Czapski.²

Niniejsze opracowanie nie rejestruje jedynie, odnalezionych w bibliotekach i opracowaniach bibliograficznych, książek i broszur wydanych staraniem Instytutu lecz uzupełnione zostało o ANEKS zawierający materiały źródłowe, teksty redakcyjne – ułożone w porządku chronologicznym – dotyczące dziejów i polityki wydawniczej Instytutu Literackiego, drukowane jedynie w formie ulotek i niewielkich broszur. Ich tekst został przepisany in extenso, z zachowaniem interpunkcji, skrótów jak i kroju

¹J. Kowalik, *Kultura 1947-1957. Bibliografia zawartości treści. Działalność wydawnicza (1946 – maj 1959)*. Paryż 1959; M.Danilewicz Zielińska, *Bibliografia. [T.1:] "Kultura" (1958-1973). "Zeszyty Historyczne" (1962-1973). Działalność wydawnicza (1959-1973)*. Paryż 1975;

T.2: 1974-1980. Paryż 1981;

T.3: 1981-1987. Paryż 1989

²Dokumentacja Oddziału Kultury i Prasy 2.Korpusu AP znajduje się w Instytucie Polskim i Muzeum gen.Sikorskiego w Londynie

zczionki. Wyjątek stanowi artykuł w języku angielskim pisany na powielaczu, którego dokładne odwzorowanie uznano za bezcelowe.

Tom I "Bibliografii zawartości treści *Kultury*" (za lata 1947-1957), opracował Jan Kowalik "w czasie długiej choroby", korzystając głównie z zasobu Hoover Library, która nie musiała posiadać nadbitek wydawanych często w niewielkim nakładzie z konkretnym zamiarem wysyłki do Polski.³ Zamieszczony na stronach 377-379 spis "przedruków i odbitek z *Kultury* za lata 1947-1957" zawiera 23 pozycje, z których jedynie 8 znanych było autorowi z autopsji, pozostałe opisane zostały na podstawie informacji uzyskanych w redakcji miesięcznika lub zaczerpniętych z drukowanych w piśmie "indeksów autorów i tematów roczników *Kultury*" za lata 50-te.⁴ Kolejne dwa opisy przedruków umieścił Jan Kowalik w rozdziale "Wydawnictwa książkowe", zaznaczając wyraźnie, że obie pozycje są jedynie w części odbitkami z pisma.⁵ W sumie daje to 25 pozycji, z których 10 posiada w miarę pełne opisy. Ponieważ celem niniejszej bibliografii było zarejestrowanie wszystkich odbitek i przedruków z wydawnictw Instytutu, uznano za właściwe powtórzenie (i uzupełnienie) tych opisów.

Kolejne tomy bibliografii, opracowane przez Marię Danilewicz Zielińską, pominięły zupełnie ten aspekt działalności wydawniczej Instytutu. Nie bez znaczenia był tu zapewne fakt, że – podobnie jak Jan Kowalik w Stanach Zjednoczonych – Maria Danilewiczowa korzystała, przy opracowaniu bibliografii, z prywatnego zbioru miesięcznika w Lizbonie oraz zasobu Biblioteki Polskiej w Londynie, gdzie przez lata pracowała jako bibliotekarz.⁶ Tymczasem największy zbiór opisanych niżej druków znajduje się w bibliotece Instytutu Literackiego w Maisons-Laffitte, chociaż bardzo trudno określić w jakim stopniu jest

on kompletny. Ani Zygmunt Hertz opiekujący się biblioteką, ani Jerzy Giedroyc nie przywiązywali do archiwizowania nadbitek wielkiej wagi, traktując je jako "narzędzie oddziaływania na Kraj". Nie były one również – z wyjątkiem poematu Janusza Szpotańskiego oraz relacji płk. Kuklińskiego – spisywane przez Henryka Giedroycia zajmującego się, od wczesnych lat pięćdziesiątych, skrupulatnym rejestrowaniem sprzedaży oraz rozdawnictwa wydawnictw Instytutu. Nie znaczy to naturalnie, że nie były gromadzone; nie zostały jedynie skatalogowane i nie istnieje osobny ich spis nawet dla potrzeb wewnętrznych prac redakcyjnych.

Przy opracowaniu bibliografii i "materiałów" korzystałem ze zbiorów znajdujących się w bibliotece Instytutu Literackiego oraz, w mniejszym stopniu, z zasobów Biblioteki Polskiej w Londynie, Biblioteki Narodowej w Warszawie, Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu i kolekcji prywatnych. Biblioteka Narodowa – główna księżnica naukowa w Polsce – nie posiada niestety większości z opisanych w "materiałach" druków. W niniejszej pracy powtórzone zostały pełne opisy z pracy Jana Kowalika (po konfrontacji z oryginalnymi drukami znajdującymi się w bibliotece Instytutu Literackiego) lecz ich pisownię przystosowano do wymogów współczesnej normy bibliograficznej. W pozostałych wypadkach opisy sporządzone zostały z autopsji. Niewielką część zaczerpnięto z drukowanych bibliografii tj.: bardzo niekompletnej bibliografii *Polonica Zagraniczne*, opracowywanej cyklicznie przez Bibliotekę Narodową i doprowadzonej do roku 1983, na której ciąży nie tylko grzech cenzury oraz *Bibliography of books in Polish or relating to Poland outside Poland since September 1st, 1939* Janiny Zabielskiej, kontynuowanej przez pracowników Biblioteki Polskiej w Londynie, której ostatni tom 4 obejmuje okres do roku 1967. Wykorzystano też katalog bieżących nabytków londyńskiej księżnicy "Books in Polish or relating to Poland" szczególnie za lat 1968-1993. Z bibliografii angielskich przepisano jedynie te po-

³J. Kowalik, Op.cit.s.12

⁴Np.: *Kultura*. Paryż, Nr 1/2: 1955 s.228

⁵J.Kowalik, Op.cit. s.384

⁶M.Danilewicz Zielińska, Bibliografia. T.1 s.9

zycje, których – pomimo rejestracji w katalogu – nie udało się odnaleźć w magazynie biblioteki, tym samym niemożliwa była autopsja. W jednym wypadku opis (bardzo wątpliwy) zaczerpnięty został z innego źródła (artykuł Zawodnego). Wszystkie nieuwzględnione w "materiałach", a zanotowane we wspomnianych bibliografiach pozycje nie są osobnymi nadbitkami (odbitkami itp.) lecz wycinkami tj. składkami wyciętych z miesięcznika lub *Zeszytów Historycznych* stron. Dotyczy to w szczególności:

BIENKOWSKA Danuta Irena: Wiersze. Rytm życia. Jedna godzina. [Paryż b.r.].- s.38-40;⁷

BUSZA Andrzej: Wiersze. [Paryż b.r.].- s.44-48;⁸

CZAYKOWSKI Bogdan: Wiersze. [Paryż b.r.].- s.40-42;⁹

LITWIŃSKI Leon: Nafta małopolska i jej kulisy. Paryż 1960.- s.115-131;¹⁰

LITWIŃSKI Leon: Polacy w życiu belgijskim. [Paryż 1964].- s.83-96;¹¹

MARKIEWICZ Zygmunt: "Przyjaciele Moskale". [Paryż, 1950].- s.55-65;¹²

WANDYCZ Damian S.: Likwidacja polsko-rumuńskiej umowy naftowej w r. 1939. Paryż 1965.- s.163-185;¹³

WYRWA Tadeusz: Polska i Europa Środkowa w konspiracyjnej prasie francuskiej 1941-1944. Paryż 1987.- s.33-46;¹⁴

Bardzo trudno ocenić czy bibliografia jest kompletna; dotyczy to głównie nadbitek drukowanych na papierze biblijnym

⁷Polonica Zagraniczne. Bibliografia 1971. Opr. W.Grebelska, I.Pszczółkowska, W.Rogosińska. W-wa 1977 poz.926 a

⁸Ibidem poz.943 b

⁹Ibidem poz.946 a

¹⁰Bibliography of books in Polish or relating to Poland published outside Poland since September 1st, 1939. Vol.4: 1964-1967. Comp. by M.E.Cybulska, M.Danilewicz-Zielińska, Z.Jagodziński. London 1985 poz.1657

¹¹Ibidem, poz.1660

¹²Bibliography... Vol.3: 1958-1963. Comp. by J.Zabińska, M.Danilewicz, H.Chojnacka. London 1966 poz.2285

¹³Bibliography... Vol.4, poz.3013

¹⁴Books in Polish or relating to Poland. 1988 nr 4-6 s.47 poz. 88-349

oraz druków ulotnych. Redakcja "Kultury" tylko sporadycznie informowała czytelników o wydaniu w formie osobnej nadbitki lub odbitki jakiegoś artykułu z miesięcznika. Stało się tak przy okazji druku broszury Michała Sokolnickiego: "Niemcy po wielkiej przegranej", złożonej z trzech części drukowanych wcześniej w "Kulturze".¹⁵ oraz po wydaniu "Cichych i gęgaczy" Janusza Szpotańskiego.¹⁶ O pozycjach drukowanych na papierze biblijnym¹⁷ nie pisano zupełnie. Informacje dotyczące wielu nadbitek zachowały się jedynie w korespondencji Redaktora Jerzego Giedroycia z czytelnikami w kraju. Dokładne badania w archiwum Instytutu Literackiego pozwolą zapewne na uzupełnienie niniejszej bibliografii.

Praca składa się z dwóch rozdziałów: właściwej BIBLIOGRAFII, podzielonej na 12 części ułożonych tematycznie (przy zachowaniu numeracji ciągłej) oraz ANEKSU, zawierającego teksty niepublikowane w *Kulturze*; nieznane poza właściwym wydaniem w formie ulotki lub broszury. Jedynie dwa zamieszczone w "Aneksie" listy zostały przedrukowane w prasie emigracyjnej. List Redaktora Jerzego Giedroycia w sprawie likwidacji *Po Prostu* z 1957 roku – jeden z najważniejszych tekstów własnych *Kultury* – drukowany był w wychodzącym w Toronto *Związkowcu*, współredagowanym przez zaprzyjaźnionego z Instytutem Literackim Benedykta Heydenkorna.¹⁸ Natomiast zredagowany w 1959 roku apel "Do Czytelników i Przyjaciół" ukazał się w polonijnej prasie w Argentynie.¹⁹ *Związkowiec* po-

¹⁵Kultura 4: 1954 s.2 – informacja zawiera błąd w numeracji "Kultury", z której dokonano przedruku

¹⁶Nowości Biblioteki "Kultury" – lipiec 1968. [Paryż 1968] s.[4]. – Informacja zawiera nazwisko autora pomimo, iż nie zostało zaznaczone w druku książki. Szpotański był w tym czasie w więzieniu

¹⁷"Papier biblijny" – nazwa własna papieru wytwarzanego z włókien szmacianych wyłącznie w klasach I i II. Gramatura papieru wynosi od 25 do 30 g/m². Jest to papier bardzo kosztowny

¹⁸Związkowiec. Toronto No 89: 14.XII.1957 s.2

¹⁹Kurier Polski. Buenos Aires, 26.03.1959 s.4 – Odnalezienie obu przedruków było możliwe dzięki istnieniu, gromadzonych przez wiele lat i ułożonych chronologicznie kilkudziesięciu tomów wycinków prasowych dotyczących Instytutu Literackiego, znajdu-

siadał w drugiej połowie lat 50-tych – jako jedyne pismo polonijne – specjalnych korespondentów oraz prawo debitu w Polsce i był dostępny w czytelnich Klubów Międzynarodowej Prasy i Książki.

ANEKS zawiera przede wszystkim teksty zanotowane w "bibliografii". Wyjątkiem jest bardzo ważny dla zrozumienia stosunku *Kultury* do wydarzeń w kraju, zupełnie nieznany, list Redakcji adresowany do czytelników w Argentynie (i tam drukowany w polskiej gazecie) z 1955 roku.

Część pierwsza bibliografii, obejmująca 65 pozycji, zawiera książki oraz kilku lub kilkunastostronicowe broszury wydane na zwykłym papierze jakiego używano do druku wszystkich niemal wydawnictw Instytutu Literackiego (jedynie wybór poezji Jerzego Pietrkiewicza, opublikowano na papierze kredowym). Kryterium rodzaju papieru jest w wypadku druków wydawanych przez *Kulturę* podziałem naturalnym; wyraźnie rozgranicza teksty drukowane wyłącznie z myślą o wysłaniu do Polski od tych, które rozprowadzane były wśród czytelników pisma na emigracji.

Kilka z zanotowanych w bibliografii książek nie posiada znamion wydawnictw Instytutu Literackiego; jońskiej kolumny, nazwy oficyny czy, charakterystycznych dla lat późniejszych, faktury i koloru okładki. W wypadku wierszy Janty-Pończyńskiego decydującą była informacja uzyskana od Pani Zofii Hertz, w pozostałych przyjęto zasadę, że publikacje wydrukowane w Officine Grafiche Italiane (drukarni będącej własnością Instytutu), o ile nie posiadają wyraźnie określonego nakładcy, stanowią dorobek edytorski Instytutu Literackiego. Podobnie postąpił autor "bibliografii *Kultury*" za lata 1946-1957, umieszczając w spisie "Informator o Imperium Brytyjskim", wydany w Rzymie w 1946 roku w drukarni O.G.I.²⁰

W części tej umieszczone zostały opisy zaczerpnięte ze wspo-

²⁰ J. Kowalik, Op.cit. s.383, poz.12

mnianych wyżej bibliografii, ponieważ nie notują rodzaju papieru, na którym były drukowane oraz wszystkie odbitki znajdujące się w pierwszym tomie bibliografii "*Kultury*" Jana Kowalika; ich opis uzupełniony został o szczegóły nieznane Kowalikowi i uwspółcześniony. W uwagach, umieszczonych poniżej opisu, zawarto informacje na temat źródła przedruku (numery stron podano jedynie przy opisie odbitek) i ewentualne zmiany oryginalnego tytułu; zaznaczono również okładkę (okł.) i kartę tytułową (k. tyt.). W znormalizowanym opisie – dostosowanym jednak do normy przyjętej przez Marię Danilewicz-Zielińską we wspomnianych bibliografiach "*Kultury*" – pominięte zostało pole wydawcy w wypadkach, gdy nie został on wyraźnie oznaczony. Ponieważ wszystkie pozycje w częściach 1-11 wydane zostały nakładem Instytutu Literackiego, powtarzanie : [b.n.], przy większości opisów stało się zbędne.

Z informacji uzyskanych w Instytucie Literackim wynika, że nadbitki robione były równocześnie z drukiem miesięcznika (lub książek) natomiast odbitki oraz pozycje wydane na papierze biblijnym niewiele później. Dlatego też przy uzupełnieniu roku wydania, wpisana została data druku tekstu źródłowego.

Najprawdopodobniej większość opisów zaczerpniętych z drukowanych bibliografii ulegnie weryfikacji po dotarciu do egzemplarzy stanowiących ich podstawę. Wydaje się jednak, iż udało się zgromadzić wszystkie lub niemal wszystkie broszury i książki, kwalifikujące się do umieszczenia w tej części, jakie wydane zostały nakładem Instytutu Literackiego.

Część druga bibliografii zawiera odbitki wydawane na cienkim papierze biblijnym. Były one drukowane od 1952 roku do końca 1956 oraz od roku 1958 do początków lat 70-tych (w Polskich Zakładach Graficznych "Richard" – Imprimerie Richard) i wysyłane do Polski. W oświadczeniu z grudnia 1956 roku Jerzy Giedroyc, licząc na złagodzenie cenzury, zaproponował:

"Pragnąc się ze swej strony przyczynić do normalizacji stosunków, nie czekając na ostateczną decyzję władz, zawieszamy

z obecną broszurką wydawanie na papierze lotniczym ważniejszych artykułów każdego numeru "Kultury", które w listach wysyłaliśmy do Polski."²¹

Zawarta w "oświadczeniu" informacja, że na papierze biblijnym ("lotniczym") wydawane były "ważniejsze artykuły każdego numeru Kultury" nie znajduje jednak potwierdzenia w zebranych materiałach. Dokładniejsze opisanie tego tematu wymaga szczegółowych badań w Archiwum Instytutu Literackiego.²² Nie wszystkie zamieszczone w tej części druki są nadbitkami lub odbitkami z wydawnictw "Kultury". W kilku wypadkach mamy do czynienia z osobnymi drukami wydanymi jedynie w tej edycji np. "Referat" Chruszczowa czy "list" Redaktora do czytelników w Polsce. W innych miejscach są to kompilacje kilku tekstów z miesięcznika (czasem z kilku numerów).

Część trzecia zawiera "ankiety". Nie sposób stwierdzić czy wszystkie z opracowanych przez redakcję Kultury ankiet zamieszczonych w miesięczniku miały formę samodzielnej nadbitki. W bibliotece Instytutu Literackiego zachowało się zaledwie kilka z nich. Były rozsyłane wraz z pismem do czytelników, a podsumowania i oceny ankiet drukowano na łamach Kultury. W bibliografii zamieszczono jedynie opisy egzemplarzy znanych z autopsji.

Niewielka część czwarta notuje książki wydane w początkach lat 50-tych, z fałszywą lub obojętną okładką, z zamiarem przesłania do Polski (podobnie jak wydawnictwa na papierze biblijnym). Ze względu na duże koszty "przygotowania" (były to książki Biblioteki "Kultury", do których dodrukowano karty tytułowe lub jedynie okładki) oraz praktycznie niemożliwe do sprawdzenia reakcje ewentualnych czytelników, redakcja po kilku próbach zrezygnowała z wydawania i wysyłki książek Instytutu Literackiego w takiej formie. Udanym, najciekaw-

²¹ ANEKS Nr 3

²² Autor przygotowuje rozprawę na temat "przenikania" wydawnictw i idei Instytutu Literackiego do kraju w latach 1946-1976

szym pomysłem było "zamaskowanie", nagrodzonej Prix European, powieści Miłosza. Nawet Jerzy Stempowski, uważny czytelnik Miłosza (po francusku), dał się nabrać na fałszywą okładkę "Zdobycia władzy". W liście do Redaktora Kultury z lutego 1955 roku pisał, że początkowo myślał, iż Kornaga jest zręcznym komunistycznym pastiszem na powieść i dopiero później dodał: "Kornaga jest dobrą mistyfikacją, ale nie wiem czy chwyci. Cenzura nauczyła [się] w kraju dokładnego czytania".²³ Wydaje się jednak, że Stempowski przecenił nie tylko cenzorów, ale nawet czytelników w kraju. Książka Miłosza funkcjonuje w wielu bibliotekach naukowych w Polsce jako "Wyzwolenie" Kornagi, a jej dobry stan sugeruje, że nigdy nie była czytana.²⁴

Mało czytelne wydają się przyczyny druku książki Jedlickiego – w okładkach z białej tektury – dziesięć lat po trzech pierwszych. Być może przewidywane były jakieś obwoluty, z których ostatecznie zrezygnowano. W połowie lat 60-tych opracowanie to było bardzo popularne w kręgach elit politycznych zarówno opozycji jak i władzy.²⁵

Rozbicie, na trzy odrębne części, miniaturowych wydań Biblioteki "Kultury", Zeszytów Historycznych i Kultury podyktowane zostało względami praktycznymi. Podobny podział zastosowała również Kultura w notatkach redakcyjnych i zapowiedziach wydawniczych.²⁶

Z wyjątkiem pierwszego wydania "Historii Polski" Pawła Zaremby oraz wierszy Kazimierza Wierzyńskiego wszystkie miniaturowe wydania książek Biblioteki "Kultury" posiadały białe kartonowe okładki. Bez okładek wydane zostały jednak minia-

²³ J. Stempowski, Listy do Jerzego Giedroycia. Warszawa 1992 s.25-27. – List z 23.II.1955 roku

²⁴ Uwaga dotyczy również bibliotekarzy, w wydanym w 1987 roku T.2 bibliografii poloników zagranicznych, nazwisko Kornagi nie zostało rozwiązane: Polonica Zagraniczne. Bibliografia za okres od września 1939 do 1955 roku. T.2: K-Q. W-wa 1987 poz.7137

²⁵ F. Szlachcic, Gorzki smak władzy. W-wa 1990 s.68

²⁶ Wydania miniaturowe Instytutu Literackiego. Kultura 9: 1985 s.139 - spis zawiera 10 książek oraz numery Zeszytów; por. też: Miniatury "Zeszytów Historycznych". Zeszyty Historyczne. Paryż T.74 s.207. Oba spisy różnią się nieznacznie

tury miesięcznika oraz *Zeszytów Historycznych*.

Wszystkie zawarte w tej partii bibliografii pozycje opublikowane zostały na papierze biblijnym. Pomimo zmniejszenia tekst zachował integralność (pomijając spis treści *Kultury* oraz inne informacje zawarte na okładkach miesięcznika i *Zeszytów Historycznych*). We wszystkich wypadkach miniaturowe reedycje książek i pism Instytutu Literackiego są dokładnym reprintem wydań "dużych" w ósemce, chociaż nie zawsze wydań pierwszych. W związku z tym opis w/w. pozycji został uproszczony do koniecznego minimum tzn. pominięto nazwę wydawcy oraz liczbę stron; rok wydania przepisano z karty tytułowej. W uwagach zanotowana została dokładna dzienna data ukończenia przedruku oraz adres wydawniczy tj. numer tomu Biblioteki "Kultury".

Części, ósma i dziewiąta, obejmują druki reklamowe, informacyjne i ulotki. Do grupy tej zaliczone zostały również katalogi nowości wydawniczych.

Nowości Biblioteki "Kultury" drukowane były na papierze kredowym najczęściej w formie integralnej wkładki do *Kultury* od początku lat 60-tych. Czterostronicowa ulotka występowała również w formie samodzielnego numerowanego *Katalogu – Dodatku* do pisma. W podwójnym numerze 1/2 z 1960 roku redakcja poinformowała czytelników o ukazaniu się obszernego katalogu, zaznaczając, że "w miarę ukazywania się nowych książek będziemy drukowali ulotki, pozwalające zorientować się w treści wydawnictwa".²⁷ Wydano 11 takich "dodatków"; zawierają, prócz krótkich informacji o książkach, fotografie autorów, których liczbę odnotowano w uwagach.

Pierwszy duży katalog Biblioteki "Kultury" ukazał się w roku 1960. Na 20 stronach umieszczone zostały krótkie noty dotyczące 53 książek (38 autorów) wydanych w ramach Biblioteki. Niektóre z not pisali sami autorzy m.in. Gombrowicz.²⁸ Kata-

²⁷ *Kultura* 1/2: 1960 s.240

²⁸ Informacja uzyskana w Maisons-Laffitte

log zawierał ponadto zwięzłą historię Instytutu (na 3 stronie okładki), credo wydawnicze i polityczne *Kultury* (Aneks Nr 7) oraz dwie karty pocztowe z nadrukowanym zamówieniem rocznej prenumeraty miesięcznika i poszczególnych tomów Biblioteki "Kultury".

Z druków ulotnych odnotowano jedynie znane z autopsji. Nie udało się potwierdzić informacji o prowadzonej przez Instytut Literacki akcji ulotkowej w czasie 3 Festiwalu Młodzieży, który odbył się w Berlinie latem 1951 roku, chociaż obecność przedstawicieli *Kultury* w tym miejscu potwierdzają materiały archiwalne zgromadzone w Maisons-Laffitte.²⁹

Z braku normy bibliograficznej, uznano za właściwy, tytuł strony pierwszej (w wypadku ulotek o numerowanych stronach lub czterostronicowych składkach o tekstach równych wielkością) lub tytuł tekstu zajmującego najwięcej miejsca (w wypadku ulotek 1- i 2-stronicowych).

²⁹ W Archiwum "Kultury" znajdują się dwie niedatowane wersje komunikatu radiowego nadawanego w czasie Festiwalu:

"Uwaga, Uwaga: Do polskich uczestników berlińskiego Festiwalu.

Polscy uczestnicy Festiwalu powinni zgłaszać się na Fasanenstrasse 2, Berlin-Charlottenburg, w pobliżu dworca AM ZOO, w Zachodnim Sektorze Berlina gdzie będą mogli spotkać się między godziną dziewiątą a dwudziestą drugą z przedstawicielami redakcji "KULTURY" największego wolnego miesięcznika polskiego. Otrzymają tam obiektywne informacje i materiały o świecie zachodnim i sprawach polskich. Pamiętajcie, że przejście do Zachodniego Berlina nie wymaga przepustek. Wasze bezpieczeństwo w Zachodnim Berlinie jest całkowicie pewne. Przypatrzcie się jak wasi niemieccy koledzy swobodnie i z zaufaniem tutaj przychodzą.

W Berlinie Zachodnim macie zupełną swobodę poruszania się a wszystkie środki transportowe stoją darmo do waszej dyspozycji.

Nikt was tu nie będzie zmuszał do pozostania."

"Uwaga, Uwaga. Do polskich uczestników berlińskiego festiwalu.

Polscy uczestnicy Festiwalu powinni zgłaszać się na Fasanenstrasse 2 – powtarzam – na Fasanenstrasse 2 w zachodnim sektorze Berlina gdzie będą mogli spotkać się między godziną dziewiątą a dwudziestą drugą z przedstawicielami redakcji "KULTURY" największego wolnego miesięcznika polskiego. Otrzymają tam obiektywne informacje i materiały o świecie zachodnim i sprawach polskich.

Pamiętajcie, że przejście do zachodniego sektora nie wymaga ani wiz ani przepustek. Wasze bezpieczeństwo w Zachodnim Berlinie jest całkowicie pewne. Przypatrzcie się jak wasi niemieccy koledzy swobodnie i z zaufaniem tutaj przychodzą. Jeśli się macie kogoś wystrzegać to tylko swoich politdruków."

Bibliografia nie obejmuje druków akcydensowych tzn. służących do korespondencji handlowej i redakcyjnej z czytelnikami i instytucjami np. apele i przypomnienia o konieczności przedłużenia prenumeraty, podziękowania, potwierdzenia otrzymania pisma lub książek, szablony zamówień prenumeraty miesięcznika itp. Dotyczy to również kart pocztowych podobnej treści.

Część dziesiąta to karty pocztowe i znaczki na Fundusz "Kultury". Karty pocztowe i pocztówki ilustrowane używane były rzadko w korespondencji. Najczęściej służyły jako druki, na których czytelnicy mogli zamówić prenumeratę pisma lub zakupić interesujący tom Biblioteki "Kultury". Kilka z nich miało jednak charakter szczególny. Ze względu na interesującą i atrakcyjną formę zewnętrzną były swoistą reklamą wydawnictwa, dlatego też głównym motywem karty ilustrowanej był Dom "Kultury".

W połowie 1968 roku zamieszczony został w "Kulturze" Apel o pomoc finansową na rozszerzenie działalności oraz informacja o utworzeniu "Funduszu Kultury". Redakcja informowała jednocześnie, że zamierza wydać specjalne okolicznościowe znaczki, których sprzedaż stanowić miała stałe źródło dochodów tego Funduszu.³⁰ Znaczki wydrukowane zostały kilka miesięcy później, a ich reprodukcje ukazały się w ulotce wydanej po "interwencji" wojsk Układu Warszawskiego w Czechosłowacji (Aneks Nr 10) oraz w dwóch numerach "Kultury".³¹

Przez lata w Domu "Kultury" w Maisons-Laffitte znajdował się powielacz, którego używano do wykonywania powtarzalnych druków akcydensowych i korespondencji handlowej. Drukowano na nim również teksty związane z działalnością Instytutu Literackiego oraz teksty polityczne, które z jakichś względów "Kultura" nie chciała sygnować swoim znakiem. W części jedenastej

³⁰ Apel "Kultury" o pomoc finansową na rozszerzenie działalności z wiadomością o utworzeniu "Funduszu Kultury" i zamiarze wydania znaczków 5- i 20-dolarowych. *Kultura* 6-7: 1968 s.3-5

³¹ Redakcja, Apel "Kultury". Ibidem, 10: 1968 s.3-4; Redakcja, Sprawozdanie [z okazji 25 lat istnienia Instytutu Literackiego]. Ibidem, 7-8: 1972 s.13-30

bibliografii udało się zarejestrować jedynie pięć takich druków, chociaż z zachowanych w bibliotece Instytutu fragmentów matryc powielaczowych wynika, że było ich znacznie więcej. Prawdopodobnie w tej formie przygotowane zostało przemówienie Józefa Czapskiego wygłoszone na Kongresie Wolności Kultury w Berlinie Zachodnim w 1950 roku oraz rezolucja w sprawie wolnego uniwersytetu zgłoszona tamże przez Czapskiego i Jerzego Giedroycia.³²

Część dwunasta: anonimowe przedruki książek i artykułów z wydawnictw Instytutu Literackiego – nie należy faktycznie do bibliografii. Zawiera ona 12 pozycji, które ze względu na treść i formę zewnętrzną mogą uchodzić za wydawnictwa Instytutu, tymczasem nimi nie są. Dotyczy to szczególnie obu inicjatyw paryskiego "Kontaktu"; pomniejszone o połowę, wydane bez wiedzy "Kultury" na papierze biblijnym książki przypominają formą zewnętrzną miniaturowe edycje najbardziej poszukiwanych tomów Biblioteki "Kultury". Jednak zastosowany format jest (poza jednym wyjątkiem: artykuł Solżenicyna) niespotykany w dorobku wydawniczym Instytutu Literackiego.

W części tej zanotowano również anonimowe przedruki książek Instytutu dokonywane bez zgody wydawcy, uzupełniane czasem o teksty nie będące przedrukami z wydawnictw "Kultury" oraz "sztuczne" nadbitki, tzn. wycinki artykułów z pism Instytutu, do których dodrukowano – z inicjatywy autorów – w niewielkim nakładzie i poza Instytutem Literackim, okładki.

Nazwiska niepolskie występujące w bibliografii podano w transliteracji na język polski, umieszczając w indeksie odpowiedni odsyłacz źródłowy przy wersji spolszczonej. Jedynie przy nazwisku Michała Hellera odstąpiono od tej zasady przyjmując jako właściwą formę nazwiska występującą w pracach bibliograficznych Marii Danilewicz-Zielińskiej.

W INDEKSIE AUTORÓW umieszczono również nazwiska

³² *Kultura* 7-8/1950 s.11-12

tłumaczy, redaktorów oraz autorów tekstów częściowych np. wstępów, nawet wtedy, gdy informacji tych nie zawiera uproszczony opis bibliograficzny (miniaturowych wydań tomów Biblioteki "Kultury").

Ostatni zanotowany w bibliografii druk wydany został w 1990 roku.

* * *

Pomysł spisania, nienotowanych w osobnej bibliografii, znajdujących się w bibliotece Instytutu Literackiego w Maisons-Laffitte, nadbitek i odbitek z wydawnictw "Kultury" podsunął mi Jacek Krawczyk³³ jesienią 1992 roku. On też przez cały czas pracy nad **Materiałami** pomagał mi weryfikować informacje uzyskane z innych źródeł. Chciałbym mu za to podziękować. Wiele uwag dotyczących przyjętej metodyki opisu bibliograficznego zawdzięczam Dr Henrykowi Baranowskiemu.

Dziękuję również Redaktorowi Jerzemu Giedroycowi i Pani Zofii Hertz za ogromnie życzliwy stosunek do mojej pracy i pomoc w uzyskaniu dostępu do biblioteki i archiwum Instytutu Literackiego.

WSTĘP

Instytut Literacki powstał w Rzymie w początkach 1946 roku, z inicjatywy Jerzego Giedroycia, jako Dom Wydawniczy, którego głównym celem miało być wydawanie książek dla nowej, powojennej emigracji politycznej. Zarejestrowany pod włoską nazwą - "Casa Editrice Lettere" - rozpoczął pracę w oparciu o własną drukarnię "O.G.I.", której zakup umożliwiła pomoc 2. Korpusu oraz pożyczka z Funduszu Społecznego żołnierzy.³⁴ Drukarnia gwarantowała niezależność i samowystarczalność finansową; kierował nią Władysław Wąchała, powołany na to stanowisko z redakcji "Gazety Żołnierza".³⁵

Oprócz wydawnictw sygnowanych własnym znakiem graficznym, charakterystyczną jońską kolumną, która pojawiła się już na karcie tytułowej drugiej opublikowanej w Instytucie książki tzn. mickiewiczowskich "Księgach Narodu Polskiego i Pielgrzymstwa Polskiego", drukarnia Instytutu wykonała w latach 1946-1947 szereg prac dla polskich wydawnictw emigracyjnych.³⁶ Ten wczesny, jeszcze faktycznie wojenny, okres działalności Instytutu nie został do tej pory opracowany nie licząc niepełnego zestawienia bibliograficznego w tomie pierwszym "bibliografii Kultury".³⁷ Nie istnieje osobny spis obejmujący książki powstałe

³⁴[J. Giedroyc], "Zamieszczając..." [w:] J. Kowalik, Op.cit.s.375; drukarnia "Oggi", zwrot powtarzany we wszystkich pracach o początkach Instytutu, to w istocie O.G.I. - Officine Grafiche Italiane, znajdująca się w Rzymie na Via Cesena 14

³⁵K. Jaworska, Wydawnictwa i działalność informacyjna Drugiego Korpusu w języku włoskim. *Pamiętnik Literacki*, Londyn 1991 T.16 s.86

³⁶J. Giedroyc, Op.cit.s.376 - "wydaliśmy również słownik polsko-angielski i angielsko-polski Stanisławskiego" - nie udało się ustalić, o którą z licznych edycji tego słownika chodzi

³⁷J. Kowalik, Op.cit. s.382-387

³³Od 1985 roku pracownik Instytutu Literackiego - bibliotekarz

we włoskiej drukarni O.G.I. w tym czasie.³⁸ Nie były one tematem niniejszej bibliografii.³⁹

W okresie "paryskim" książki i pisma "Kultury" drukowane były głównie w paryskiej drukarni "Imprimerie RICHARD" znajdującej się w XVIII dzielnicy przy 24, rue Stéphenson.⁴⁰

W latach 1946–1947, Instytut Literacki zamierzał ponadto wydawać we włoskojęzycznej serii "Capolavori della letteratura staniera" (arcydzieła literatury obcej), książki polskie i Polski dotyczące m.in.: T.Parnickiego, Aecjusz; J.Weyssenhoffa, Soból i panna; H.Naglerowej, Krauzowie i inni; C.Straszewicza, Litość; A.de Custine, Listy z Rosji.⁴¹ Planował również rekonstrukcję

przedwojennej "biblioteki narodowej" począwszy od poezji Kochanowskiego aż po Znanieckiego oraz, we współpracy z wydawnictwem watykańskim, druk pisma świętego dla katolików w krajach Europy Wschodniej.⁴²

W połowie 1947 roku Instytut Literacki rozpoczął wydawanie pisma pod nazwą *Kultura*, którego pierwszy numer ukazał się jeszcze we Włoszech w dużym formacie A-4, a następne, począwszy od podwójnego numeru 2/3, we Francji w regularnych odstępach miesięcznych. *Kultura* była i jest pismem wyjątkowym w dorobku wojennej emigracji. Przez ponad 40 lat ani przez moment nie straciła kontaktu z krajem; nieustannie śledziła wszelkie wydarzenia i przemiany w Polsce, i komentowała je uważnie bez elementów łatwej propagandy. Miała też zawsze życzliwy stosunek do nowych, powojennych emigracji – sama je niejednokrotnie inspirując (np. Miłosz) – i krytyczną opinię o wojennym wychodźstwie i jego pozorowanych działaniach w oderwaniu od rzeczywistości.

Od początku działalności Zespół Instytutu Literackiego starał się, pomimo przeszkód politycznych i trudności administracyjnych, rozprawdzać w kraju wszystkie swoje wydawnictwa zarówno rzymskie jak i paryskie, wykorzystując do tego celu działające przez krótki okres powojenny prywatne księgarnie i antykwariaty m.in. w Krakowie i Poznaniu. Książki i miesięcznik wysyłane były również bezpłatnie do bibliotek i instytucji naukowych w Polsce, lecz docierały jedynie do nielicznych: Biblioteka Narodowa otrzymywała "Kulturę" w miarę regularnie, tymczasem Biblioteka Jagiellońska posiadała w początkach roku 1956 zaledwie "kilka egzemplarzy", które – zgodnie z decyzją władz krakowskiej księżnicy – stanowiły część tzw. prohibitów i niedostępne były dla większości czytelników.⁴³ Nie inaczej było w innych bibliotekach uniwersyteckich. Wydawnic-

⁴² A.Zajączkowska, Z ziemii włoskiej. Reportaż z prac kulturalnych II Korpusu. *Przegląd Polski*, Londyn 1946 Nr 1 s.49

⁴³ A.Bursa: Notatki o "Kulturze". *Od A do Z*, Kraków 1956 nr 15 s.1; A.Lechowski: Zastrzeżone zbiory i zakazane lektury. *Tygodnik Powszechny*. Kraków 1990 nr 11

³⁸ "Bibliografia druków polskich we Włoszech" Jana Bielatowicza (Rzym 1946), chronologicznie, nie wykracza poza rok 1945

³⁹ Spis pozycji książkowych drukowanych w Rzymie w O.G.I., najpewniej niekompletny:

dla "Polskiej YMCA przy AP": J.Bojer, Ziemia zdradzona. Rzym 1946; S.Lagerlöf, Legendy Chrystusowe. Rzym 1946; W.Berent, Fachowiec. Rzym 1947; W.Berent, Zmierzch wodzów. Rzym 1946; S.Undset, Macierzyństwo. Rzym 1947;

dla "Edizioni La Rondine": P.Gojawiczyńska, Le ragazze della Novolipki. Rzym 1947; A.Strug, Portret. Gałązka jemioli. Rzym 1947; J.Żuławski, Na srebrnym globie. Rzym 1947;

dla "Polskiego Domu Wydawniczego": Z.Bohusz-Szysko, Republika atomowa. Rzym 1947;

dla Wydawnictwa K.Breitera: E.Wallenberg, M.Gorynski, 1000 słów po angielsku. Najłatwiejszy samouczek języka angielskiego w 34 lekcjach. Wyd.2. Rzym 1946; K.Makuszyński, Perły i wieprze. Rzym 1947; G. Zapolska, Sezonowa miłość. T.1-2. Rzym 1947;

dla Wydawnictwa "Gryf" w Londynie: T.Felsztyn, Dzieje 2 Korpusu. Londyn 1947; F.Goetel, Kapitan Luna. Londyn 1947; W.Ostrowski, Safari przez Czarny Łąd. Londyn 1947; S.Piasecki, Kochanek Wielkiej Niedźwiedzicy. Londyn 1947; M.Wańkiewicz, Wrzesień żagwiący. Londyn 1947;

dla Związku Ziem Wschodnich RP, Oddział "Włochy": Józef Piłsudski – XI rocznica 12 maja 1946. Rzym 1946;

dla Zw. Polaków we Włoszech: W.Ipohorski-Lenkiewicz, Granice Polski. Rzym 1947; dla PPS we Włoszech: Z.Zaremba, La verita sull'insurrezione di Varsovia nel 1944. Italia 1946;

dla Towarzystwa Wiedzy Wojskowej 2. Korpusu: J.Gąsiorowski, Zadania i rozwój psychologii wojskowej. Włochy 1946; S.K.Ehrlich, U podstaw Armii Polskiej w ZSRR. Walka z chorobami zakaźnymi w 1942 r. Roma 1946

⁴⁰ Przez krótki okres lat 40-tych i początku 50-tych, miesięcznik i nadbitki drukowane były w Imprimerie S.N.I.E. (Paris 20e), a na początku 90-tych w Imprimerie Nouvelle w Saint-Ouen. Jedynie książki i pisma wydawane w miniaturze (oraz wywiad z plk.Kuklińskim) drukowane były w drukarni Imprimerie de la Manutention w Mayenne

⁴¹ K.Jaworska, Op.cit. s.93

twu Instytutu Literackiego, z charakterystyczną okładką, przynikały z ogromnym trudem przez coraz szczelniejszą, w początku lat 50-tych, "żelazną kurtynę". Dla władzy komunistycznej *Kultura* była "apologetą Wehrmachtu i Bundeswehry", a ponieważ treści w niej zawarte mogły wyrządzić (i wyrządzały) "istotną szkodę interesom Polski Ludowej, ze względu na fałszywe wiadomości, szkalujące ustrój",⁴⁴ wydawnictwa Instytutu Literackiego pozbawione zostały oficjalnie debitu komunikacyjnego w lipcu 1950 roku (Monitor Polski Nr 79 z 3.07.1950).

Zarówno miesięcznik, jak i książki Biblioteki "Kultury" docierać zaczęły do adresatów dopiero na przełomie 1956 i 1957 roku chociaż nadal (lecz już nie tak konsekwentnie jak wcześniej) rekwirowane były przez funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego już w urzędach pocztowych. Cenzurowaniem korespondencji zagranicznej zajmował się Departament II Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, a po reorganizacji w 1956 roku specjalny pion SB (pion "W") – w MSW był to Departament "W", w województwach wydziały.⁴⁵ Mechanizm był prosty; we wszystkich większych urzędach pocztowych pracowali jako urzędnicy pocztowi specjaliści agencji UBP. Zbierali oni całą korespondencję zagraniczną otrzymaną od innych urzędników i wysyłali do Departamentu II w Warszawie. *"Cenzurę przeprowadza się w ten sposób, że zakłada się kartoteki osób korespondujących z zagranicą, ale tylko w takich wypadkach, jeżeli listy są podejrzané, albo wyraźnie, albo też przypuszcza się, że jest w nich coś podejrzanego. Listy takie najczęściej zatrzymuje się w bezpieczeństwie i dołącza się do kartoteki osobnika"* – relacjonował Józef Światło.⁴⁶ W latach późniejszych, wykorzystując kartoteki Centralnego Archiwum MSW, kontrolowano w ten sposób jedynie listy do konkretnych osób.⁴⁷

Po roku względnej obojętności ze strony władz celnych, co po-

⁴⁴ Sąd orzekł... Paryż 1972 s.44

⁴⁵ J.Światło, Za kulisami bezpieki i partii. [b.m. 1955] s.22; F.Szlachcic, Op.cit. s.43

⁴⁶ Z.Błażyński, Mówi Józef Światło. Za kulisami bezpieki i partii. Londyn 1985 s.71-72

⁴⁷ S.Szlachcic, Op.cit. s.43

zwoliło kilku bibliotekom w Polsce uzupełnić brakujące numery miesięcznika, *Kultura* ponownie wróciła na indeks wydawnictw zakazanych w początkach roku 1958. Mimo to redakcja *Kultury* nie zaprzestała darmowego wysyłania książek do bibliotek i instytutów naukowych w kraju. Taki stan (4-5 przesyłek rocznie) trwał z przerwami do początków roku 1970, kiedy to niemal wszystkie kontakty instytucji krajowych z Instytutem Literackim w Paryżu i związane z tym dary książek ustały zupełnie. W latach 1971-1989, do większości bibliotek w Polsce, nie dotarła prawie żadna przesyłka z Maisons-Laffitte, poza zeszytami "Kultury", które z różnych źródeł otrzymywały w miarę regularnie np. BN, BUW, BJ, Związek Literatów Polskich.⁴⁸ Do biblioteki Instytutu Historii PAN w Warszawie docierały również bez przeszkód "Zeszyty Historyczne".⁴⁹

Można jedynie domyślać się gdzie trafiały wysyłane przez cały ten czas do Polski paczki książek i pism *Kultury*. Najprawdopodobniej składowane były w bibliotece i magazynach Głównego Urzędu Cenzury na ulicy Mysiej w Warszawie oraz prywatnych bibliotekach funkcjonariuszy służby bezpieczeństwa i urzędów celnych. Nieprawdziwa wydaje się opinia o masowym niszczeniu książek emigracyjnych.

Część wydawnictw docierała jednak do indywidualnych adresatów; przekazywane z rąk do rąk, stanowiły zamknięty krąg "wtajemniczonych" odbiorców-czytelników.

Wymiana z instytucjami w kraju oraz dary książek dla nich były działaniami oficjalnymi. Istniała też sfera działalności tajnej, o której Zespół Instytutu nie informował czytelników pisma, obawiając się najpewniej wzmoczonej kontroli wysyłanych do Polski listów i paczek. W liście Redakcji do czytelników w Argentynie znajdujemy interesujący passus na ten temat:

"Dzieje KULTURY za 'żelazną kurtyną' – typy wydawnictw i okładek – gatunki papieru – środki 'transportu oraz dystrybucji' –

⁴⁸ Informacja na podstawie "Kartoteki nabytków Biblioteki UMK w Toruniu od roku 1957" oraz kwerendy przeprowadzonej w bibliotekach polskich

⁴⁹ Informacja uzyskana od prof. Andrzeja Paczkowskiego

stanowią niewątpliwie najbarwniejszy rozdział biografii KULTURY. Może jeszcze za naszego życia będziemy mogli naszym Czytelnikom w Kraju i na Zachodzie udostępnić tę 'story', która przyćmi wszystkie reportaże Bobkowskiego z Guatemali...".⁵⁰

. Trzykrotnie dodrukowano fałszywe lub obojętne okładki do tomów wydanych w ramach Biblioteki "Kultury", a "ukryte" w ten sposób książki wysyłano do Polski. Od początku lat 50-tych rozsyłano ponadto, na adresy znanych osobistości w kraju, drukowane na cienkim papierze biblijnym, nadbitki najciekawszych artykułów z miesięcznika. Kilkanaście cienkich stron bez trudu mieściło się w zwykłych małych kopertach nie wzbudzając zainteresowania urzędników pocztowych.

Pierwszą nadbitką na "papierze lotniczym" tzn. przeznaczoną do listownego rozpowszechniania w Polsce był "List do Kraju" Czesława Miłosza z czerwca 1952 roku, zawierający 8 wierszy napisanych już po opuszczeniu kraju.

Pod koniec 1956 roku Jerzy Giedroyc podjął decyzję o "zawieszeniu wojny psychologicznej" licząc na liberalizację przepisów cenzury i przyznanie debitu wydawnictwom Instytutu Literackiego. Na krótko przed "październikiem '56" roku Juliusz Mieroszewski pisał w "Kronice angielskiej": "Faktem jest, że daleko łatwiej można zorganizować normalną wymianę z wydawnictwami sowieckimi niż z krajowymi. Mimo całej 'odwilży' [...] nie jest spełniony minimalny postulat treści następującej:

Książki emigracyjne oraz periodyki emigracyjne muszą docierać bez przeszkód do: a) Bibliotek Publicznych, b) redakcji pism, c) pisarzy i dziennikarzy w Kraju. [...] Dopóki powyższy postulat nie zostanie w pełni zrealizowany odmawiamy kredytu wszystkim papierowym 'liberalizacjom' i literackim 'rewolucjom'".⁵¹ Rok później, widząc że pismo jest nadal w Polsce zakazane, zanotował w *Kulturze*: "Wydać się że najprostrzym rozwiązaniem tej sprawy byłoby potraktowanie 'Kultury' za periodyk zagraniczny

⁵⁰ ANEKS Nr 1

⁵¹ [J. Mieroszewski] Londyńczyk, Kronika angielska. *Kultura* 10/108: 1956 s.55; por.: Charakterystyczny dokument. *Kultura* 9/119: 1957 s.100

i – poza dopuszczaniem numerów wymiennych, recenzyjnych, bibliotecznych etc. – przyznanie jej jakiegoś ograniczonego, 'bezdewizowego' debitu. [...] wpływy z tej ograniczonej sprzedaży naszego pisma i książek przeznaczylibyśmy na jakieś bezsporne cele o charakterze społeczno-kulturalnym w Kraju".⁵²

Ponowne wydawanie nadbitki i broszur na papierze biblijnym zainaugurował tekst *Do krajowych czytelników "Kultury"* wysłany w proteście po zamknięciu warszawskiego tygodnika *Po Prostu*. Od tej pory przez następnych kilka lat – w miarę regularnie – wydawano teksty z *Kultury* i wydawnictw Instytutu, zwiększając objętość nawet do kilkudziesięciu stron, np. przedmowa Aleksandra Wata do opowiadań Terca. W latach 60-tych wydano na papierze biblijnym również dwie książki, przedruki Biblioteki "Kultury".

Instytut Literacki nie był jedyną instytucją, która podjęła taką formę oddziaływania na kraje za "żelazną kurtyną". W początkach 1954 roku Radio Wolna Europa wydrukowała, "tytułem eksperymentu", na cienkim papierze miesięcznik wysyłany pocztą do działaczy komunistycznych w Czechosłowacji, a rok później przerzuciło do Polski, za pomocą specjalnie przygotowanych balonów, 3 mln egzemplarzy wydanej na bibule broszury "Za kulisami bezpieki i partii" Józefa Światły.⁵³ Również niektóre wydawnictwa Kongresu Wolności Kultury drukowana była na papierze biblijnym. Niemniej *Kultura* była jedyną instytucją, która działalność taką prowadziła konsekwentnie przez lata, dążąc nie tyle do wywołania doraźnych reakcji władz w PRL-u, ile do stopniowych zmian w umysłach czytelników w Polsce.

Dzięki listom z kraju oraz informacjom uzyskanym od zagranicznych korespondentów w Warszawie, redakcja *Kultury* miała świadomość, że pismo dociera do Polski, że jest czytane i – jak

⁵² [J. Mieroszewski] Londyńczyk, Kronika angielska. *Kultura* 7/117-8/118: 1957 s.130

⁵³ J. Nowak-Jeziorański, Wojna w eterze. Wspomnienia. Londyn 1986, T.1: 1948-1956 s.155, 162 pass.

to określił Juliusz Mieroszewski - *przecieka i szerzy zarazę*.⁵⁴

Wydawnictwa Instytutu Literackiego przywozili do Polski turyści, odwiedzający Francję dyplomaci, księża a nawet całe drużyny sportowców.⁵⁵ Późniejsza ich cyrkulacja w wewnętrznym obiegu czytelnictwem jest bardzo trudna do zbadania. Można, co najwyżej, określić w dużym przybliżeniu liczbę darmowych egzemplarzy poszczególnych wydawnictw Instytutu przekazanych w ten sposób do kraju. Oprócz przywożenia do Polski pojedynczych egzemplarzy książek "Kultury" zdarzały się, mniej lub bardziej udane, próby "przemytu" większej ich ilości. W 1965 roku MSW otrzymało dyrektywę "wzmoczenia walki z dywersją ideologiczną": *"wykonując polecenie wzmogliśmy wstalenie autorów [piszących z kraju do "Kultury"] i kolporterów"* – wspomina Franciszek Szlachcic, ówczesny wiceminister resortu.⁵⁶ Oficjalne źródła i opracowania Ministerstwa Spraw Wewnętrznych podają, że w samym 1969 roku *"udaremniono kolportaż z Zachodu do kraju ok. 22 tys. druków o treści antysocjalistycznej oraz zlikwidowano tajny kanał ośrodka dywersyjnego funkcjonującego pod szyldem "Kultury" paryskiej, a następnie doprowadzono do procesu sądowego grupy tzw. tatarników; ujawnione materiały zdemaskowały dwuznaczną rolę "Kultury" oraz skompromitowały jej redaktora naczelnego, Jerzego Giedroycia"*.⁵⁷ W uzasadnieniu aktu oskarżenia przeciwko "tatarnikom" (Maciejowi Kozłowskiemu i innym), pisze się o zakwestionowaniu na granicy NRF-Czechosłowacja książek przewożonych w bagażniku samochodu osobowego m.in.:

92 egz. "Polskiego przedwiośnia"; 18 egz. W. Jedlickiego: "Klubu Krzywego Koła"; 39 egz. "Kultury" oraz wielu egzemplarzy powieści "Widziane z góry", "Wszyscy byli odwrócenii" i pracy Juliusza Mieroszewskiego: "Ewolucjonizm".⁵⁸

⁵⁴ [J. Mieroszewski] Londyńczyk, Kronika angielska. *Kultura* 9/131: 1958 s.86

⁵⁵ Z. Hertz, Listy do Czesława Miłosza 1952–1979. Paryż 1992 s.192 i pass.

⁵⁶ F. Szlachcic, Op.cit. s.68

⁵⁷ Ochrona bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego w Polsce 1944–1988. Pod red. T. Walichnowskiego. Warszawa: Akademia Spraw Wewnętrznych, 1989 s.140–141

⁵⁸ Sąd orzekł... s.106–116

Pojawienie się niezależnego obiegu wydawniczego i czytelnictwa w Polsce w drugiej połowie lat 70-tych (o czym "Kultura" zawsze marzyła) wzmogło aktywność kolporterów i "przemytowników" wydawnictw emigracyjnych. Książki Instytutu Literackiego gromadzone były m.in. w Społecznych Bibliotekach i stanowiły podstawę licznych przedruków dokonywanych w "2 obiegu".⁵⁹

W połowie 1979 roku Instytut Literacki rozpoczął druk miniaturowych wydań *Kultury*, a później wybranych tomów Biblioteki "Kultury" (od 1983 roku także *Zeszytów Historycznych*) "celem łatwiejszego docierania do kraju". Drukowano w ten sposób tytuły, których nakłady zostały wyczerpane, przy czym ogromna większość książek wysyłana była do Polski, a jedynie niewielka część sprzedawana.⁶⁰ O własnej inicjatywie Zespół Instytutu poinformował czytelników późno, gdy do kraju przekazano już cały nakład pierwszego wydania *Historii dwudziestolecia* Pawła Zaremby i *Innego świata* Herlinga-Grudzińskiego. Nakłady wydań miniaturowych wahały się między 1000 a 2000 egzemplarzy,⁶¹ formatem i rodzajem papieru przypominały konspiracyjne, XIX-wieczne welinowe wydawnictwa paryskiej Księgarni Luksemburskiej Władysława Mickiewicza; były od tamtych jednak o wiele grubsze i znacznie bardziej niebezpieczne.

W 1984 roku Independent Polish Agency w Lund w Szwecji, rozpoczęła na zlecenie Instytutu Literackiego druk kompletu roczników miesięcznika na mikrofiszach. Pierwsza edycja roczników *Kultury*, obejmująca lata 1947–1984 wydana została na 804 fiszach formatu 10.5x14.8 cm. Każdy rocznik umieszczony jest w osobnej kopercie, a całość spakowana w dwa plastikowe pudełka. W 1985 roku ukończono ponadto mikrofiszową reedycję *Zeszytów Historycznych* (nr 1-70).⁶²

⁵⁹ Do Czytelnika [Katalog Społecznej Biblioteki w Toruniu]. [Toruń] 1979 s.2 i nn.; Biblioteka książek zakazanych. *Zapis*. Londyn 1978 nr 5 s.192–193

⁶⁰ Por. przypis 26

⁶¹ List Jacka Krawczyka do autora z 29.12.1992 roku

⁶² Komplet "Kultury" na mikrofiszach. *Kultura* 10: 1984 s.28; Ibidem, 6: 1985 s.85; Ibidem, 1/2: 1986 s.220

BIBLIOGRAFIA

Uzupełnienia do 4 tomów Bibliografii "Kultury", "Zeszytów Historycznych" i działalności wydawniczej za lata 1946-1987
Jana Kowalika i Marii Danilewicz-Zielińskiej.

Część 1

Książki, odbitki, nadbitki oraz dodatki do *Kultury*

1. **BĄCZKOWSKI Włodzimierz**: Nowa Turcja. Paryż 1953.- 15 s.
Kultura 10/1953 s.109-123 – okł.
2. — : Rosja i Azja. Paryż 1951.- 14 s.
Kultura 2-3/1951 s.93-104 – k. tyt.
3. — : Sprawa Ukraińska. Paryż 1952.- 22, [1] s.
Kultura 7-8/1952 s.64-84
4. — : Uwagi o Kaukazie. Paryż 1955.- 13, [1] s.
Kultura 1-2/1955 s.159-169
5. — : Zachód i komunizm. Paryż 1953.- 22 s.
Kultura 2-3/1953 s.27-46 – k. tyt.
6. **[BOCHEŃSKI Józef Maria]** Zespół "Kultury": Manifest Demokratyczny. [Paryż, 1951].- 13, [1] s.
Kultura 9/1951 s.3-17 – Podpisany przez Zespół Kultury *Zarys Manifestu Demokratycznego* I.M. Bocheńskiego, przedrukowany bez wstępu – okł.
7. **[BORUCHOWICZ Michał]** Borwicz Michał: Polski poprzednik Malraux. Paryż 1956.- 27 s.
Kultura 6/1956 s.27-34; 7-8/1956 s.39-56 – k. tyt.
8. **CHMIELOWIEC Michał**: Wyniki Ankiety. [Paryż 1966].- 55 s.
Kultura nr 3/1966 s.21-75. – Ankieta dotycząca religii
9. **DREWNOWSKI Jan**: Władza i opozycja. Próba interpretacji historii politycznej Polski Ludowej. (Artykuł dyskusyjny). [Paryż 1978].- s.71-125
Zeszyty Historyczne 46/1978
10. **GALEWICZ Jan**: Wspomnienie o Abrahamie Gepnerze. Paryż: Instytut Literacki, 1966.- 14 s.
Zeszyty Historyczne 9/1966 s.200-211 - okł., k. tyt.
11. **GOMUŁKA Władysław**: Przemówienie I Sekretarza KC PZPR ... na VIII Plenum 21.X.1956. Komentarz J[uliusz] Mieroszewski. Paryż: Instytut Literacki, 1956.- 35, [1] s. – Dokumenty. Zeszyt II
Dodatek do Kultury 11/1956 – k. tyt.

12. **[GROBICKI Aleksander]** Brzezina Jacek: Towarzysz nr 103. Rzym: [Instytut Literacki] [Druk:] O.G.I. – Officine Grafiche Italiane, 1946.- 341 s.⁶³
13. **HOFFMAN Jakub:** Dzieje Ławry Poczańskiej. [Paryż 1963].- s.211-230
Zeszyty Historyczne 3/1963
14. — : Dzieje "Rocznika Wołyńskiego". Paryż 1951.- 15 s.
Kultura 11/1951 s.106-118⁶⁴
15. — : Początki konspiracji na Wołyniu. Paryż 1950.- 15 s.
Kultura nr 10/1950 s.112-124 – k. tyt.
16. **Indeks autorów i tematów rocznika "Kultury" za rok 1949 (Nry 15-26).** Paryż 1949 [wł.1950].- 7 s.
Kultura 1/1950 s.153-160 – okł.
17. **IWANIUK Wacław:** Dziennik z podróży tropikalnej i wiersze o wojnie. (Poemat z lat 1939-1945). Paryż 1950.- 16 s.
Kultura nr 11/1950 s.45-58 – k. tyt.
18. — : Gorycze nocy. Paryż 1951.- 10 s.
Kultura nr 6/1951 s.81-88 – k. tyt.
19. — : Najmniejsza Antologia. Współcześni poeci amerykańscy. [Paryż 1968].- s.37-70
Kultura 8-9/196⁶⁵
20. **JAKOBSON Roman:** Polska literatura średniowieczna a Czesi. [Przekład z angielskiego Wiktora Weintrauba]. Paryż 1953.- 15, [1] s.
Kultura nr 6/1953 s.27-42 – okł.
21. **JANTA Aleksander:** Dzieje pewnego romansu. Paryż: Nakładem Przyjaciół Poety, 1950.- 25 s.
Zbiorek wierszy wydany przez Instytut Literacki na prośbę poety, bez zaznaczenia nakładcy

⁶³Zapomniana już dzisiaj interesująca powieść szpiegowska, której akcja dzieje się na Środkowym Wschodzie, dobrze napisana i czytana przez żołnierzy 2.Korpusu

⁶⁴Bibliography... Vol.1: 1939-1951. Compiled by Janina Zabielska. London 1957, poz.1400.

⁶⁵Polonica Zagraniczne 1968, poz.1120

22. **JĘDRZEJEWICZ Wacław:** Sprawa "Wieczoru". (Józef Piłsudski a wojna rosyjsko-japońska 1904-1905). Paryż: Instytut Literacki, 1974.- 103, [1] s.
Zeszyty Historyczne 27/1974 s.3-103 – okł., k. tyt.
23. **JURKSZUS-TOMASZEWSKA Jadwiga:** Konfrontacja dwu samotności. (Z cyklu "Ze Świata"). [Paryż b.r.]- s.77-92
Kultura 12/1971⁶⁶
24. **[KARPIŃSKI Jakub]** Nowicki Jan: Mówi Warszawa... [Paryż 1972].- 45, [1] s.
Kultura 9/1972 s.107-120; 10/1972 s.107-138
25. **KIRKOR Stanisław:** "Korespondencje" petersburskie J.I.Kraszewskiego. Paryż: Instytut Literacki, 1970.- 37, [1] s.
Zawiera ponadto: Kirkor S.: List do redakcji ZH w związku z rozprawą "Korespondencje petersburskie J.I.Kraszewskiego".
Zeszyty Historyczne 17/1970 s.3-38; 19/1970 s.231-233 – okł., k. tyt.
26. **KOŁAKOWSKI Leszek:** Tezy o nadziei i beznadziejności. [Paryż 1971].- 18, [1] s.
Kultura 6/1971 s.3-21
27. **[KORCZYŃSKI Aleksander]** Melen Aleksander C.: Bibliografia poloników szwajcarskich za lata wojny (1939-1945). Paryż: Instytut Literacki, 1948.- [1], 15 s.
Kultura 6/1948 s.164-170 (pt.*Polonica szwajcarskie 1939-1947*); 7/1948 s.151-158; 11/1948 s.151-156 (*Uzupełnienia*)
28. **KOWALIK Jan:** Polonica niemieckie za czas od 1 września 1939 do 31 grudnia 1948 roku. Paryż: Instytut Literacki, 1952.- 3-69 s.
Hasła na literę od A do K przedrukowane z: Kultura 9/1949 s.155-159; 1/1950 s.148-151; 4/1950 s.155-158; 5/1950 s.154-158; 6/1950 s.158-159; 7-8/1950 s.237-239; 10/1950 s.156-159; 11/1950 s.2 – pt.*Polonica niemieckie od 1.IX.1939 do 31.XII.1948 roku* – okł., k. tyt.
29. — : Polska w bibliografii powojennych Niemiec (1945-53). Paryż 1955.- 37 s.
Obszerne fragmenty w: Kultura 12/1954 s.114-121; 1-2/1955 s.180-189; 3/1955 s.150-153; 4/1955 s.123-126; 6/1955 s.110 – k. tyt.

⁶⁶Polonica Zagraniczne 1971, poz.281 a

30. — : Zadania prasoznawcze emigracji. [Paryż 1960].- s.103-111
Kultura 11/1960⁶⁷
31. **KUKLIŃSKI Ryszard J.:** Wojna z narodem. Paryż 1987.- 57 s.
Kultura 4/1987 s.3-57 - okł., k. tyt.
32. **LEDNICKI Wacław:** Aleksander Lednicki. (Oszczerstwo i prawda).
[Paryż 1962].- s.67-92, [1]
Zeszyty Historyczne nr 1/1962
33. — : O prozie Puszkina. (Tłum. z rosyjskiego Zdzisław Miłoszewski).
Paryż 1950.- 32 s.
Kultura 9/1949 s.56-73; 1/1950 s.60-74 - okł.
34. **LERSKA Hanna:** Druki Polski Podziemnej i wydawnictwa powstańcze. [Paryż 1949].- 23 s.
Kultura 8/1949 s.139-159
35. **MATEJKO Aleksander:** O moich byłych władcach. [Paryż b.r.].- s.81-92
Kultura 5/1971⁶⁸
36. **MEYSZTOWICZ Walerian:** Poselstwo Mieszka I do Abderamana III Kalifa Kordoby w r.955. Paryż 1950 [wł. 1951].- 13 s.
Kultura 1/1951 s.36-46 - okł., k. tyt.
37. **NAGÓRSKI Zbigniew:** Aleksander Lednicki (1866-1934). Paryż 1962.- s.27-66
Zeszyty Historyczne nr 1/1962
38. **Piętnastolecie "Kultury".** Lipiec 1947 - lipiec 1962. [Paryż] 1962.- 12 s., tabl.3.
Kultura 7-8/1962 s.207-218 - okł., k. tyt.
39. **PIETRKIEWICZ Jerzy:** Dwadzieścia lat poezji 1934-1954. Paryż: Instytut Literacki, 1955.- 30 s.
Kultura nr 4/1955 s.48-61 - okł., k. tyt.
40. — : Pięty poemat. Paryż 1950.- 9, [1] s.
Kultura 9/1950 s.45-50

⁶⁷Polonica Zagraniczne 1960, poz.6

⁶⁸Polonica Zagraniczne 1971, poz.299 a

41. — : Sielanka stołeczna. Paryż 1952.- 8 s.
Kultura 9/1952 s.57-62 - k. tyt. Drukowane na papierze kredowym
42. **PIŁSUDSKI Rowmund:** Votum nieufności. [Paryż 1962].- 5 s.
Kultura 10/1962 s.99-103
43. **POKLEWSKA-KOZIEŁŁ Ada:** Cudowna podróż małego żołnierza. Rzym: [Instytut Literacki] [Druk:] O.G.I. - Officine Grafiche Italiane, 1946.- [8] k, il.
44. **Polska Marynarka Wojenna** od pierwszej do ostatniej salwy w drugiej wojnie światowej. Album pamiątkowy. Oprac. Władysław Kosiański. Rzym: Nakładem Samopomocy Marynarki Wojennej, wydane przez Instytut Literacki, 1947.- [96] tabl., XXXI, [1] s.
Format A-4 podł. Zawiera dodatek w języku angielskim, opis fotografii: *The Polish Navy from the first to the last salvo of The Second World War*
45. **Przyczyny rewolucji węgierskiej.** Testament Haricha. [Paryż 1957].- s. [3], 166-189 - Dokumenty. Zeszyt 3
"Dodatek" do Kultury 5/1957 - k. tyt.⁶⁹
46. **RAKOWSKI Janusz:** Zetowcy i piłsudczycy. Paryż 1982.- 39, [1], 94, 76 s.
Zeszyty Historyczne 54/1980 s.3-39; 55/1981 s.3-94; 56/1981 s.3-72 - okł., k. tyt.
Niewielki nakład na prośbę autora
47. **REDAKCJA:** Polski grudzień. - Czarna lista. - **DWORZECKA Jolanta:** Division: Blaski, cienie i nadzieja. [Paryż 1971].- s.[3], 236-240; 165-172;
Kultura 1-2/1971 - k. tyt.
Odbitka wysyłana do prenumeratorów w USA jako apel polityczny i druk reklamowy: na k. tyt. - zaopatrzonej w skrzydełko z adresem i deklaracją prenumeraty - "Jeżeli nie jesteś jeszcze prenumeratorem KULTURY, oto nasz adres..."
48. **SOKOLNICKI Michał:** Niemcy po wielkiej przegranej. Paryż: Instytut Literacki, 1954.- 60, [1] s.
Kultura 11/1953 s.48-69; 1-2/1954 s.17-29; 3/1954 s.21-38 - okł., k. tyt.
Na okładce rok 1953

⁶⁹Jedyny znany mi egzemplarz znajdujący się w Bibliotece Polskiej w Londynie jest w złym stanie i nie pozwala jednoznacznie ocenić czy jest to nadbitka. Katalog Biblioteki "Kultury" z grudnia 1966 roku (s.34) zawiera informację sugerującą, że Zeszyt 3 "Dokumentów" wydany został w osobnej nadbitce, poza numeracją Biblioteki "Kultury"; por. też: "Program Związku Komitetu Jugosławii". Paryż 1959 s.7

49. — : Prolegomena do historii naszych czasów. Paryż 1950.- [3], 2-22 s.
Kultura nr 7-8/1950 s.13-34 – k. tyt.
50. **SOLŽENICYN Aleksandr [Isaevič]**: Niewyglószone przemówienie. (Z okazji przyznania Nagrody Nobla za rok 1970). Tłum. [Jerzy Pomianowski] Michał Kaniowski. – **SACHAROV Andrej [Dmitrevič]**: Memoriał do L. I. Breżniewa. Przeł. J.Lewandowski. – **Obywatelski Komitet**. Polski Grudzień w Moskwie. [Paryż 1972].- 31 s.
Kultura 10/1972 s.3-18; 9/1972 s.70-85
51. **[SPEEDBY-SZPIDBAUM Henryk]** Speedby Henryk: Choroby łagierne. [Paryż 1964].- s.99-116
Zeszyty Historyczne 5/1964
52. **STACHIEWICZ Wacław**: Pisma. T.1: Przygotowania wojenne w Polsce 1935-1939. Paryż: Instytut Literacki, 1977.- 239 s.
Biblioteka Kultury 278. – Jest to 40 tom *Zeszytów Historycznych* z autorską okładką i kartą tytułową
53. **SUKIENNICKI Wiktor**: Z ziemi nieludzkiej relacje obcych i swoich. Paryż 1950.- 38 s.
Kultura 11/1950 s.121-157 – k. tyt.
54. **SULIMIRSKI Tadeusz**: Z dziedziny zagadnień etnicznych. Paryż 1951.- 12 s.
Kultura 4/1951 s.38-47 – k. tyt.
55. **[SZPOTAŃSKI Janusz]**: Cisi i gęgacze czyli bal u prezydenta. Paryż: Instytut Literacki, 1968.- 30 s.
Kultura 3/1968 s.75-102 – okł., k. tyt.
56. **SZYSZMAN Szymon**: Rękopisy znad Morza Martwego. Paryż 1953.- 8, [1] s.
Kultura 9/1953 s.114-122⁷⁴ okł.
57. — : Nowe odkrycia. Paryż 1954.- 7, [1] s.
Kultura 5/1954 s.126-132 – k. tyt.
58. **TRYPUĆKO Józef**: Stanisław Westfal. Paryż, 1960.- s.135-140
Kultura 5/1960
59. **VINCENZ Stanisław**: Rocznica Gandhiego. Paryż 1951.- 66, [1] s.
Kultura 9/1951 s.18-36; 10/1951 s.12-33; 11/1951 s.3-27 – k. tyt.
60. **WANDYCZ Piotr**: Stany Zjednoczone a Europa Środkowo-Wschodnia w okresie międzywojennym 1921-1939. Paryż 1976.- 38 s.
Zeszyty Historyczne 37/1976 s.3-38 – okł., k. tyt.
61. **WAŃKOWICZ Melchior**: Hubalczycy. Rzym: Instytut Literacki, 1947.- s.381-517
Jest to fragment *Września żagwiącego*, który dla Wydawnictwa "Gryf" drukowała Officine Grafiche Italiane O.G.I. – okł.
62. **Warszawa – Kijów**. Informacja o stosunkach politycznych, gospodarczych i kulturalnych w latach 1945-1957. Opracował Borys Lewyčkyj. Paryż: Instytut Literacki, 1958.- 24 s. – Dokumenty. Zeszyt IV
Dodatek do Kultura 7-8/1958. Zawiera ponadto "Od Redakcji Kultury"
63. **WEINTRAUB Wiktor**: Marx, Palmerston i sprawa polska. Paryż 1950.- 19 s.
Kultura 12/1950 s.51-69 – okł.
64. **WESTFAL Stanisław**: "Radziecki" czy "sowiecki" ? [Paryż 1950].- 5, [1] s.
Kultura 7-8/1950 s.204-209⁷⁰
65. **WITOS Wincenty**: Fragmenty z Pamiętnika. Paryż 1955.- 23, [1] s.
Zawiera również: Wójcik Stanisław: 60-lecie ruchu ludowego. Wincenty Witos
Kultura 9/1955 s.107-128 – k. tyt.
66. **ZAGÓRSKI Jerzy**: Olimp i ziemia. Moralitet z pontominami. (3 akty, 6 odsłon wierszem). [Paryż: Instytut Literacki, 1957.- 46 s.
Kultura 9/1957 s.51-94 – okł., k. tyt.
67. **ZARZEWSKI Stanisław**: Fetysze i fikcje emigracji. Paryż 1953.- 19, [1] s.
Kultura 9/1953 s.3-22
68. **ZAWODNY Janusz K[azimierz]**: Raport dowódcy plutonu A.K. z Powstania Warszawskiego. [Paryż 1969]
Zeszyty Historyczne 16/1969 s.176-190⁷¹

⁷⁰Bibliography... Vol.1: 1939-1951 poz.5127; Polonica Zagraniczne. W-wa, T.1 cz.3: R-Z. 1991 poz. 18280

⁷¹Simor George, Guide to the archives of the Polish Institute of Arts and Sciences of America. 2-nd ed. New York 1988 s.49

69. **BRODZIŃSKI Bohdan**: Gospodarka polska na przełomie. – **KORCZYŃSKI Mieczysław**: "Na przełomie" – czy w stojącej wodzie? – **MIEROSZEWSKI Juliusz**: Zjednoczenie Europy a ideologia. [Paryż 1965].- 21 s.
Kultura 6/1965 s.3-16, 64-71
70. **BRZEZIŃSKI Zbigniew**: Droga do przyszłej Europy. [Paryż] 1965.- 39, [1] s.
Kultura 4/1965 s.3-42
71. —, **GRIFFITH William E.**: O nową politykę wobec Europy Wschodniej. (Tł. Bogdan Czaykowski). [Paryż 1961].- s.3-16
Kultura 7-8/1961
72. **CHRUŠČEV N[ikita] S.**: O kulcie jednostki i jego następstwach. Referat I Sekretarza KC KPZR tow... Na XX Zjeździe KPZR. (Pełny tekst w przekładzie polskim). Paryż 1956.- 55, [1] s.
Nienumerowany, pierwszy zeszyt serii "Dokumenty", wydany wyłącznie na papierze biblijnym
73. **GEDROYC Jerzy**: Do czytelników i Przyjaciół. Maisons Laffitte, w marcu 1959. [Paryż] 1959.- 5, [3] s.
Zawiera również Katalog Biblioteki "Kultury" oraz ulotkę "Przedpłata na *Doktora Żiwago*" (ANEKS 6)
74. **GOMBROWICZ Witold**: Tandeta. – **MIEROSZEWSKI Juliusz**: "Otwarty katolicyzm" contra "otwarty marksizm". – **MIEROSZEWSKI Juliusz** Londyńczyk: Kronika angielska. – Prapremiera sensacji sowieckiej. [Paryż] 1963.- 18, [2] s.
Kultura 9/1963 s.3-17, 122-127
75. **HERLING-GRUDZIŃSKI Gustaw**: Manifest Praski. [Paryż] 1967.- [4] s.
Kultura 10/1967 s.38-41
76. **HINSHELWOOD Cyril**: Nauka i historia. (Tłumaczyła Wanda Czapska-Jordan). – **JORDAN Zbigniew**: O sytuacji w nauce polskiej. [Paryż] 1961.- s.9-54
Kultura nr 3/1961

77. **JEDLICKI Witold**: "Chamy i żydy". [Paryż 1962].- s.3-41
Kultura 12/1962
78. — : Glossa autorska do "Chamów i Żydów". [Paryż 1963].- s.107-119
Kultura 3/1963
79. **JORDAN Zbigniew**: Genealogia i perspektywy odwilży. [Paryż 1956].- 15, [1] s.
Kultura 6/1956 s.35-57
80. — : Odwrót od Października. [Paryż 1957]
Kultura 12/1957 s.4-22⁷²
81. — : Rewizjonizm w Polsce. Jego cechy uniwersalne i specyficzne. [Paryż 1962].- 38 s.
Kultura 12/1961 s.15-29; 1-2/1962 s.21-44
82. — : Trzydziesty piąty podpis pod protestem 34. – **[MIEROSZEWSKI Juliusz]** Londyńczyk: Kronika angielska. – **j.w.**: Korupcja. [Paryż 1964].- 15, [1] s.
Kultura 7-8/1964 s.29-37; 146-153; 194-196
83. — : W labiryncie ideologii. Paryż 1961.- s.39-55
Kultura 6/1961
84. **K.Z.**: Polska droga do podległości. Paryż 1966.- s.83-99
Kultura 4/1966
85. **Komunizm z ludzką twarzą**. Paryż: Instytut Literacki, 1969.- 7-84 s.
Biblioteka Kultury T.180 – brak okładki
86. **KOROWICZ Marek St[anisław]**: Wybrałem wolność. [Paryż 1954].- s.145-175
Kultura 7-8/1954
87. **MIEROSZEWSKI Juliusz**: Dialog. – **JELEŃSKI K[onstanty] A[leksander]**: Groźba antysemityzmu. – **UZIEMBŁO A[dam]**: Jak niegdyś. – **Rejestracja rodzin ofiar katyńskich**. [Paryż, 1956].- 23 s.

⁷² Informacja w liście J. Giedroycia do Hanny Rewskiej z 9.XII.1957 roku: "Wysyłam razem z tym listem raz jeszcze 'List do czytelnika krajowego' (100 egz.) [...] Załączam również 10 egz. artykułu Jordana z grudniowego numeru, który też zasługuje na dodatkowe rozesłanie" (Archiwum Instytutu Literackiego – Teczka: Hanna Rewska)

Kultura 9/1956 s.3-11; 13-20; 53-57. Zmieniono tytuł artykułu Jeleńskiego, w oryginale: *Od endeków do stalinistów*

88. — : Ewolucjonizm. Paryż: Instytut Literacki, 1964.- 69 s.
Biblioteka *Kultury* T.56 – bez okładek
89. — : Koń przed wozem. – [MIEROSZEWSKI Julisz] Londyńczyk: Kronika angielska. [Paryż 1965].- s.45-59
Kultura 11/1965
90. — : Polityczne neurozy. – [MIEROSZEWSKI Juliusz] Londyńczyk: Kronika angielska. [Paryż] 1965.- s.73-87
Kultura 9/1965 s.73-88
91. — : "Wyzwolenie – Zjednoczenie", którego nikt nie chce. – MIE-
DZIŃSKA Janina: Kurtyna została podniesiona. – [JELEŃSKI
Konstanty Aleksander] a.n.: Emigracja à la Mike Spillane. [Paryż
1958].- 24 s.
Kultura 10/1958 s.47-52; 59-74; 89-92
92. — : Wielka alternatywa. – Bilans zimy. [Paryż 1963].- s.3-13, [2],
88-96
Kultura 6/1963 s.3-16, 87-96
93. MIŁOSZ Czesław: List do Kraju. (Na śmierć Tadeusz Borow-
skiego; Paryż 1951; Pożegnanie; Faust warszawski; Niech nigdy; W pra-
ojcach swoich pogrzebani; Stracony przywódca; Mittelbergheim). Pa-
ryż: Instytut Literacki, 1952.- 11 s.
Kultura 6/1952 s.35-43 – k. tyt.
94. — : Literatura po dziesięciu latach. – JORDAN Z[bigniew]: Bunt
intelektualisty. – FLORCZAK Zbigniew: Zbigniew Florczak na-
mawia do powrotu. – [PANKOWSKI] Marian: "Mój Drogi" [Od-
powiedź Florczakowi]. [Paryż 1955].- 23, [1] s.
Kultura 10/1955 s.105-114; 9/1955 s.92-106
95. REDAKCJA "Kultury": Do czterdziestu ośmiu. – MIEROSZE-
WSKI Juliusz: Dramat polskich "klerków". – MIŁOSZ Czesław:
Refleksje o środowisku zamkniętym. [Paryż 1955].- 21, [1] s.
Kultura 11/1955 s. 3-4; 21-33; 74-81. Zmieniono tytuł artykułu Miłosza, w oryginale:
O środowisku zamkniętym

96. REDAKCJA: [Oświadczenie]. – MARCZEWSKI Jan: Gospo-
darka polska w godzinie wyboru. [Paryż 1956].- 18, [1] s.
Kultura 12/1956 s.72-88 (ANEKS 3)
97. REDAKTOR: Do krajowych czytelników "Kultury". [Paryż 1957].-
[4] s.
(ANEKS 5)
98. SOKOLNICKI Michał: Niemcy po wielkiej przegranej. Paryż: In-
stytut Literacki, 1954.- 60, [1] s.
Kultura 11/1953 s.48-69; 1-2/1954 s.17-29; 3/1954 s.21-38 – okł., k. tyt.
Na okładce rok 1953
Papier o gramaturze zbliżonej do papieru biblijnego, wyraźnie różnej od wydania nor-
malnego
99. SOLŻENICYN Aleksandr [Isaewiç]: Niewygłoszone przemówie-
nie. (Z okazji przyznania Nagrody Nobla za rok 1970). Tłum. [Jerzy
Pomianowski] Michał Kaniowski. – SACHAROV Andrej [Dmi-
trewiç]: Memoriał do L. I. Breżniewa. Przeł. J.Lewandowski. – Oby-
watelski Komitet. Polski Grudzień w Moskwie. [Paryż 1972].- 31 s.
Kultura 10/1972 s.3-18; 9/1972 s.70-85 – format A-6
100. [STEMPOWSKI Jerzy] Hostowiec Paweł: Notatnik niespiesznego
przechodnia. Dziesięć lat literatury kierowanej. – J[ELEŃSKI] K[on-
stanty] A[leksander]: Szaraczek na szaro. – P[ANKOWSKI Ma-
rian]: 26-ty Kongres PEN-Clubów. [Paryż 1954].- s.7-24, 111-115
Kultura 9/1954
101. SWIANIEWICZ Stanisław: Sowieckie trudności gospodarcze a Pol-
ska. [Paryż 1966].- s.149-172
Kultura nr 1-2/1966
102. [WAT Aleksander] Bergholz Stefan: Czytając Terca. (Zamiast przed-
mowy). [Paryż 1961].- s.7-75, [1]
Przedruk z: *Terca A.: Opowieści fantastyczne, Instytut Literacki: Paryż, 1961.*
Zawiera ponadto "Przypisy do Opowieści..."
103. WEISSBERG-CYBULSKI Alexander: Po XX Zjeździe Partii.
– CZAPSKI Józef: Katyń i odwilż. – CZAYKOWSKI Bogdan:
Wywiad z Graham Greene'm. [Paryż 1956].- 21, [1] s.
Kultura 4/1956 s.3-8, 65-72, 93-99

104. [ZARZEWSKI Stanisław]: Które z przemian w Polsce są odwracalne? Resume ankiety. [Paryż] 1955.- 15, [1] s.

Kultura 11/1955 s.5-20 – jest to 4 część podsumowania ankiety (ANEKS 2)

Część 3 Ankiety

105. **Ankieta: Młodzież polska na Zachodzie.** (Kwestionariusz ankiety). [Paryż] 1977.- 6, [1] s.
Kultura 11/1977 s.13-19
106. **Ankieta "Kultury".** [Antysemityzm w Polsce]. [Paryż 1956].- 1 s.
Kultura 9/1956 s.11
107. **Ankieta "Kultury".** Czy przemiany w Polsce są odwracalne ? Cel i charakter ankiety. [Paryż 1954].- [2] s.
Kultura 12/1954 s.102-104
108. **Ankieta "Kultury".** Czytelnictwo na emigracji. [Paryż 1968].- 1 s.
Kultura 3/1968 s.159
109. **Ankieta "Kultury".** Do Polaków, którzy opuścili kraj po 13 grudnia 1981 roku: Dlaczego jestem na Zachodzie. [Paryż] 1988.- 7, [1] s.
Kultura 4/1988 s.85-91
110. **Ankieta "Kultury" – marzec 1962** [O "Kulturze"]. [Paryż] 1962.- [2] s.
Kultura 3/1962 s.2
111. **Ankieta "Kultury".** Nasze życie na emigracji. [Paryż 1952].- 7 s.
Kultura 9/1952 s.3-9
112. **Nowa Ankieta "Kultury": Wyprawa Kijowska.** [Paryż 1955].- [1] s.
Kultura 5/1955 s.4

Część 4

Książki wydane z fałszywą lub obojętną okładką

113. **JEDLICKI Witold:** Klub Krzywego Koła. Paryż: Instytut Literacki, 1963.- 168, [1] s.
Biblioteka Kultury T.89 – Część nakładu wydano w białych sztywnych okładkach z zamiarem przesłania do kraju
114. **KORBOŃSKI Stefan:** W imieniu Rzeczypospolitej. Paryż: Instytut Literacki, 1954.- 491, [2] s.
Biblioteka Kultury T.7 – Część nakładu otrzymała szarą kartonową okładkę
115. **MIŁOSZ Czesław:** Zdobyć władzę. Paryż: Instytut Literacki, 1955.- 159 s.
Biblioteka Kultury T.9 – Część nakładu wydano w białych sztywnych okładkach z obwolutą oraz wymienioną kartą tytułową: Kornaga Zygmunt: Wyzwolenie. Paryż: Stowarzyszenie Budowniczych Polski Ludowej im. Wandy Wasilewskiej. Sekcja Paryż, 1955
116. **ORWELL George:** [Tysiąc dziewięćset osiemdziesiąty czwarty] 1984. Tłum. z ang. Juliusz Mieroszewski. Paryż: Instytut Literacki, 1953.- 254, [2] s.
Biblioteka Kultury T.2 – Część nakładu wydano w szarej sztywnej okładce z reprodukcją sowieckiego plakatu propagandowego "Za mir"

Część 5

Wydania miniaturowe (80x120 mm) na papierze biblijnym przeznaczone do wysyłki do kraju

117. **DANILEWICZ-ZIELIŃSKA Maria:** Szkice o literaturze emigracyjnej. Paryż 1978
Biblioteka Kultury T.289. – druk: 2.IX.1983
118. **GIEŁŻYŃSKI Wojciech:** Budowanie Niepodległej. Paryż 1985
Biblioteka Kultury T.410. – druk: 20.VI.1986
119. **HELLER Michail [Jakovlevič]:** Świat obozów koncentracyjnych a literatura sowiecka. Tł. [Jerzy Pomianowski] Michał Kaniowski. Paryż 1974
Biblioteka Kultury T.251. – druk: 4.VII.1983
120. **HERLING-GRUDZIŃSKI Gustaw:** Inny świat. Zapiski sowieckie. Paryż 1965
Biblioteka Kultury T.111. – druk: 5.X.1982
121. — : Inny świat. Zapiski sowieckie. Paryż 1965
Biblioteka Kultury T.111. – druk: 28.IX.1984
122. **KRZYŻANOWSKI Adam:** Dzieje Polski. Paryż 1973
Biblioteka Kultury T.236. – druk: 7.IX.1982
123. **MACKIEWICZ Józef:** Nie trzeba głośno mówić. Paryż 1969
Biblioteka Kultury T.173. – druk: 22.XII.1983
124. **MICHNIK Adam:** Kościół, lewica, dialog. Paryż 1977
Biblioteka Kultury T.277. – druk: 30.VI.1983
125. **MIEROSZEWSKI Juliusz:** Modele i praktyka. Paryż 1970
Biblioteka Kultury 195 – druk: 4.VII.1983
126. **ORWELL George:** [Tysiąc dziewięćset osiemdziesiąty czwarty] 1984. Przeł. Juliusz Mieroszewski. Paryż 1979
Biblioteka Kultury T.308. – druk: 4.VII.1983
127. **SOLŻENICYN Aleksandr [Isaevič]:** Archipelag GULag 1918-1956. Próba analizy literackiej. Przeł. [Jerzy Pomianowski] Michał Kaniowski. Paryż
Cz.I-II: 1974; Cz.III-IV: 1975; Cz.V-VII: 1978
Biblioteka Kultury T.247; 258; 288. – druk: 4.VII.1983

128. **SWIANIEWICZ Stanisław:** W cieniu Katynia. Wyd.4. Paryż 1983
Biblioteka *Kultury* T.371. – druk: 22.XII.1983
129. **WEISSBERG-CYBULSKI Alexander:** Wielka czystka. Paryż 1967
Biblioteka *Kultury* T.151. – druk: 2.IX.1982
130. **WIERZYŃSKI Kazimierz:** Czarny polonez. Paryż 1968
Biblioteka *Kultury* T.154. – druk: 5.X.1982
131. **ZAREMBA Paweł:** Historia dwudziestolecia (1918–1939). Do druku przygotował Marek Łatyński. T.1-2. Paryż 1981
Biblioteka *Kultury* T.333. – druk: 29.I.–25.II.1981
132. — : Historia dwudziestolecia (1918–1939). Do druku przygotował Marek Łatyński. T.1-2. Paryż 1981
Biblioteka *Kultury* T.333. – druk: 23.VIII.1983

Część 6
Miniaturowa reedycja Zeszytów Historycznych

133. **ZESZYTY HISTORYCZNE.** Zeszyt 2. Paryż: Instytut Literacki, 1962
Biblioteka *Kultury* T.80. – druk: 7.II.1984
134. **ZESZYTY HISTORYCZNE.** Zesz.3. Paryż: Instytut Literacki, 1963
Biblioteka *Kultury* T.84. – druk: 7.II.1984
135. **ZESZYTY HISTORYCZNE.** Zesz.4. Paryż: Instytut Literacki, 1963
Biblioteka *Kultury* T.90. – druk: 7.II.1984
136. **ZESZYTY HISTORYCZNE.** Zesz.5. Paryż: Instytut Literacki, 1964
Biblioteka *Kultury* T.95. – druk: 13.IV.1984
137. **ZESZYTY HISTORYCZNE.** Zesz.6. Paryż: Instytut Literacki, 1964
Biblioteka *Kultury* T.103 – druk: 13.IV.1984
138. **ZESZYTY HISTORYCZNE.** Zesz.7. Paryż: Instytut Literacki, 1965
Biblioteka *Kultury* T.198 – druk: 18.VI.1984
139. **ZESZYTY HISTORYCZNE.** Zesz.9. Paryż: Instytut Literacki, 1966
Biblioteka *Kultury* T.125 – druk: 6.III.1987
140. **ZESZYTY HISTORYCZNE.** Zesz.11. Paryż: Instytut Literacki, 1967
Biblioteka *Kultury* T.140 – druk: 18.VI.1984
141. **ZESZYTY HISTORYCZNE.** Zesz.12. Paryż: Instytut Literacki, 1967
Biblioteka *Kultury* T.145 – druk: 28.IX.1984
142. **ZESZYTY HISTORYCZNE.** Zesz.13. Paryż: Instytut Literacki, 1968
Biblioteka *Kultury* T.153 – druk: 28.IX.1984

143. **ZESZYTY HISTORYCZNE.** Zesz.15. Paryż: Instytut Literacki, 1969
Biblioteka *Kultury* T.170 – druk: 28.IX.1984
144. **ZESZYTY HISTORYCZNE.** Zesz.16. Paryż: Instytut Literacki, 1969
Biblioteka *Kultury* T.176 – druk: 28.IX.1984
145. **ZESZYTY HISTORYCZNE.** Zesz.18. Paryż: Instytut Literacki, 1970
Biblioteka *Kultury* T.192 – druk: 28.IX.1984
146. **ZESZYTY HISTORYCZNE.** Zesz.19. Paryż: Instytut Literacki, 1971
Biblioteka *Kultury* T.200 – druk: 7.II.1985
147. **ZESZYTY HISTORYCZNE.** Zesz.20. Paryż: Instytut Literacki, 1971
Biblioteka *Kultury* T.208 – druk: 6.II.1985
148. **ZESZYTY HISTORYCZNE.** Zesz.40. Paryż: Instytut Literacki, 1977
Biblioteka *Kultury* T.278 – druk: 7.II.1985
149. **ZESZYTY HISTORYCZNE.** Zesz.41. Paryż: Instytut Literacki, 1977
Biblioteka *Kultury* T.279 – druk: 9.IV.1985
150. **ZESZYTY HISTORYCZNE.** Zesz.43. Paryż: Instytut Literacki, 1978
Biblioteka *Kultury* T.287 – druk: 6.III.1987
151. **ZESZYTY HISTORYCZNE.** Zesz.45. Paryż: Instytut Literacki, 1978
Biblioteka *Kultury* T.296 – druk: 6.III.1987
152. **ZESZYTY HISTORYCZNE.** Zesz.46. Paryż: Instytut Literacki, 1978
Biblioteka *Kultury* T.298 – druk: 9.IV.1985
153. **ZESZYTY HISTORYCZNE.** Zesz.47. Paryż: Instytut Literacki, 1979
Biblioteka *Kultury* T.301 – druk: 9.IV.1985

154. **ZESZYTY HISTORYCZNE.** Zesz.49. Paryż: Instytut Literacki, 1979
Biblioteka *Kultury* T.307 – druk: 24.VI.1985
155. **ZESZYTY HISTORYCZNE.** Zesz.50. Paryż: Instytut Literacki, 1979
Biblioteka *Kultury* T.310 – druk: 24.VI.1985
156. **ZESZYTY HISTORYCZNE.** Zesz.51. Paryż: Instytut Literacki, 1980
Biblioteka *Kultury* T.314 – druk: 24.VI.1985
157. **ZESZYTY HISTORYCZNE.** Zesz.52. Paryż: Instytut Literacki, 1980
Biblioteka *Kultury* T.317 – druk: 13.IX.1985
158. **ZESZYTY HISTORYCZNE.** Zesz.53. Paryż: Instytut Literacki, 1980
Biblioteka *Kultury* T.320 – druk: 13.IX.1985
159. **ZESZYTY HISTORYCZNE.** Zesz.55. Paryż: Instytut Literacki, 1981
Biblioteka *Kultury* T.334 – druk: 13.IX.1985
160. **ZESZYTY HISTORYCZNE.** Zesz.56. Paryż: Instytut Literacki, 1981
Biblioteka *Kultury* T.338 – druk: 13.IX.1985
161. **ZESZYTY HISTORYCZNE.** Zesz.57. Paryż: Instytut Literacki, 1981
Biblioteka *Kultury* T.341 – druk: 13.IX.1985
162. **ZESZYTY HISTORYCZNE.** Zesz.68. Paryż: Instytut Literacki, 1984
Biblioteka *Kultury* T.391 – druk: 13.IX.1985

Część 7
Miniaturowa reedycja *Kultury*

163. **KULTURA**. Paryż: Instytut Literacki
R.1979 nr 6, 12
164. **KULTURA**. Paryż: Instytut Literacki
R.1980 nr 4-12
165. **KULTURA**. Paryż: Instytut Literacki
R.1981 nr 1-12
166. **KULTURA**. Paryż: Instytut Literacki
R.1982 nr 1-12
167. **KULTURA**. Paryż: Instytut Literacki
R.1983 nr 1-12
168. **KULTURA**. Paryż: Instytut Literacki
R.1984 nr 1-12
169. **KULTURA**. Paryż: Instytut Literacki
R.1985 nr 1-12
170. **KULTURA**. Paryż: Instytut Literacki
R.1986 nr 1-12
171. **KULTURA**. Paryż: Instytut Literacki
R.1987 nr 1-12
172. **KULTURA**. Paryż: Instytut Literacki
R.1988 nr 1-12
173. **KULTURA**. Paryż: Instytut Literacki
R.1989 nr 1-4

Część 8
Druki reklamowe, informacyjne i handlowe

174. **Instytut Literacki**. Rzym 1946 – 1947. [Rzym 1947].- [7] s.
Format A-6. Katalog pierwszych wydawnictw oraz zapowiedzi wydawnicze
175. **Katalog**. Paryż: Instytut Literacki, 1982.- 23 s.
Katalog przygotowany na Targi Książki we Frankfurcie, tekst w j.francuskim i niemieckim
176. **Katalog**. Paryż: Instytut Literacki, Paryż 1983.- 13 s.
Katalog przygotowany na Targi Książki we Frankfurcie, tekst w j.francuskim i niemieckim
177. **Katalog Biblioteki "Kultury"**. Paryż: Instytut Literacki, 1960.- 18, [1] s., ill.
Okładka – papier kredowy, fot.26 (ANEKS 7)
178. **Katalog Biblioteki "Kultury"**. Grudzień 1966. Paryż: Instytut Literacki, 1966.- [36] s., ill.
Okładka – papier kredowy, fot.54
179. **Katalog "Biblioteki Kultury"**. Grudzień 1975. [Paryż] 1975.- 5 s.
180. **Katalog książek Biblioteki "Kultury"**. Grudzień 1976. [Paryż] 1976.- 3, [1] s.
181. **Katalog książek Biblioteki "Kultury"**. Kwiecień 1977. [Paryż] 1977.- [4] s.
182. **Katalog książek Biblioteki "Kultury"**. Październik 1977. [Paryż] 1977.- [4] s.
183. **Katalog książek Biblioteki "Kultury"**. Styczeń 1979. [Paryż] 1979.- 3, [1] s.
184. **Katalog książek Biblioteki "Kultury"**. Październik 1979. [Paryż] 1979.- 3, [1] s.
185. **Katalog książek Biblioteki "Kultury"**. Październik 1980. [Paryż] 1980.- 3, [1] s.
186. **Katalog książek Biblioteki "Kultury"**. Czerwiec 1981. [Paryż] 1981.- 3, [1] s.

187. **Katalog książek Biblioteki "Kultury"**. Październik 1981. [Paryż] 1981.- 3, [1] s.
188. **Katalog książek Biblioteki "Kultury"**. Lipiec 1982. [Paryż] 1982.- 3, [1] s.
189. **Katalog książek Biblioteki "Kultury"**. Grudzień 1982. [Paryż] 1982.- 3, [1] s.
190. **Katalog książek Biblioteki "Kultury"**. Czerwiec 1983. [Paryż] 1983.- 3, [1] s.
191. **Katalog książek Biblioteki "Kultury"**. Grudzień 1983. [Paryż] 1983.- 3, [1] s.
192. **Katalog książek Biblioteki "Kultury"**. Maj 1984. [Paryż] 1984.- 3, [1] s.
193. **Katalog książek Biblioteki "Kultury"**. Grudzień 1984. [Paryż] 1984.- 3, [1] s.
194. **Katalog książek Biblioteki "Kultury"**. Lipiec 1985. [Paryż] 1985.- 3, [1] s.
195. **Katalog książek Biblioteki "Kultury"**. Lipiec 1986. [Paryż] 1986.- [4] s.
196. **Katalog książek Biblioteki "Kultury"**. Październik 1988. [Paryż] 1988.- 4 s.
197. **Katalog książek Biblioteki "Kultury"**. Październik 1990. [Paryż] 1990.- [4] s.
198. **Nowości Biblioteki "Kultury"**. [Paryż 1960].- [4] s., ill.
Papier kredowy, fot.5
199. **Nowości Biblioteki "Kultury"**. [Paryż 1961].- [4] s., ill.
Papier kredowy, fot.7
200. **Nowości Biblioteki "Kultury"**. Katalog-dodatek III – Grudzień 1961. [Paryż] 1961.- [4] s., ill.
Papier kredowy, fot.4
201. **Nowości Biblioteki "Kultury"**. Katalog-dodatek IV – Czerwiec 1962. [Paryż] 1962.- [4] s., ill.
Papier kredowy, fot.5

202. **Nowości Biblioteki "Kultury"**. Katalog-dodatek V – Wrzesień 1963. [Paryż] 1963.- [4] s., ill.
Papier kredowy, fot.8
203. **Nowości Biblioteki "Kultury"**. Katalog-dodatek VI – Kwiecień 1964. [Paryż] 1964.- [4] s., ill.
Papier kredowy, fot.5
204. **Nowości Biblioteki "Kultury"**. Katalog-dodatek VII – Marzec 1965. [Paryż] 1965.- [4] s., ill.
Papier kredowy, fot.6
205. **Nowości Biblioteki "Kultury"**. Katalog-dodatek VIII – Czerwiec 1965. [Paryż] 1965.- [2] s., ill.
Papier kredowy, fot.4
206. **Nowości Biblioteki "Kultury"**. Katalog-dodatek X. [Paryż] 1966.- [4] s., ill.
Papier kredowy, fot.7
207. **Nowości Biblioteki "Kultury"**. Katalog-dodatek VII-VIII-IX – Wrzesień 1965. [Paryż] 1965.- [8] s., ill.
Papier kredowy, fot.13
208. **Nowości Biblioteki "Kultury"**. Maj 1967. [Paryż] 1967.- [3] s., ill.
Papier kredowy, fot.4
209. **Nowości Biblioteki "Kultury"**. Grudzień 1967. [Paryż] 1967.- [4] s., ill.
Papier kredowy, fot.6
210. **Nowości Biblioteki "Kultury"**. Lipiec 1968. [Paryż] 1968.- [4] s., ill.
Papier kredowy, fot.7
211. **Nowości Biblioteki "Kultury"**. Maj 1969. [Paryż] 1969.- [4] s., ill.
Papier kredowy, fot.4
212. **Nowości Biblioteki "Kultury"**. Październik 1969. [Paryż] 1969.- [4] s., ill.
Papier kredowy, fot.6
213. **Nowości Biblioteki "Kultury"**. Czerwiec 1970. [Paryż] 1970.- [4] s., ill.
Papier kredowy, fot.3

214. **Nowości Biblioteki "Kultury"**. Grudzień 1970. [Paryż] 1970.- [4] s., ill.
Papier kredowy, fot.5
215. **Nowości Biblioteki "Kultury"**. Październik 1971. [Paryż] 1971.- [4] s., ill.
Papier kredowy, fot.2
216. **Nowości Biblioteki "Kultury"**. Maj 1972. [Paryż] 1972.- [4] s., ill.
Papier kredowy, fot.4
217. **Nowy cennik Biblioteki "Kultury"**. Maj 1975. [Paryż] 1975.- 5 s.
218. **Wydawnictwa Instytutu Literackiego w Paryżu**. Książki na składzie. [Paryż 1972].- [4] s.
Papier kredowy – format 103x191 mm
219. **Wydawnictwa Instytutu Literackiego w Paryżu posiadane jeszcze na składzie**. Kwiecień 1974. [Paryż 1974].- [4] s.

Część 9 Druki ulotne

220. **Apel do Czytelników**. ["Od czternastu lat..."]. — **KULTURA**. Sensacyjna selekcja gwiazdkowa. [Paryż 1960].- [2] s.
Ulotka przeznaczona dla czytelników w USA. Zawiera ponadto kartę pocztową na zamówienie książek i prenumeraty "Kultury" – format 125x195mm, papier kredowy
221. **Czy posiadasz nasze poprzednie wydawnictwa**. Rewelacyjnie niskie ceny ! [Paryż 1953].- [4] s.
Zawiera ponadto informację o 6 pierwszych tomach Biblioteki "Kultury" i 5 Zeszytach Krajowych – format A-5
222. **Do 25-littja Duchovoi peremogi ukrains'koi literatury v URSR** nakladom misjačnika "Kul'tura" pojavivsja tom: Jurij Lavrinenko: Rozstriljane vidrodzennja 1917-1934. [Paryż 1959].- [2] s.
Ulotka w języku ukraińskim informująca o warunkach sprzedaży książki – format A-5
223. **Fundusz Kultury**. [Paryż 1968].- [2] s.
Apel o pomoc w sprzedaży znaczków "Kultury". Zawiera reprodukcję obu znaczków, papier kredowy – format 90x204 mm (ANEKS 10)
224. **GIEDROYC Jerzy**: [List otwarty] ("Wysyłamy stale znaczną ilość egzemplarzy naszego pisma do Polski..."). Paryż 1957.- [2] s.
List, powielany na papierze firmowym, wysyłany był do Polski, do tych samych osób, do których wysyłana była *Kultura* i wydawnictwa Instytutu Literackiego – format A-4 (ANEKS4)
225. **GIEDROYC Jerzy**: (Szanowny Panie ! Przed rokiem, ambitny zespół INSTYTUTU LITERACKIEGO rozpoczął wydawania miesięcznika "KULTURA"...). Paryż 1948.- [1] s.
Ulotka – list rozsyłana potencjalnym nabywcom pisma w USA, informująca o warunkach prenumeraty. Zawiera fascimile autografu Redaktora "Kultury" – format A-4
226. **GIEDROYC Jerzy**: (Szanowny Panie ! Zakładając miesięcznik "Kultura" w Paryżu...). Paryż 1948.- [1] s.
Ulotka – list rozsyłana potencjalnym nabywcom pisma w Europie (Francja i Anglia), informująca o warunkach prenumeraty. Zawiera fascimile autografu Redaktora "Kultury" – format A-4

227. Jest w sprzedaży najgłośniejsza książka ostatnich lat, Borys Pasternak: Doktor Żiwago. – **KULTURA**. Największy polski miesięcznik.... Paryż [1959].- [2] s.
Zawiera również: Biblioteka "Kultury" – spis od tomu I do XLIV – format A-4
228. "**KULTURA**". ("19 lat publikacji, 220 numerów miesięcznika, 122 wydane książki..."). [Paryż 1965].- [1] s.
Ulotka informująca o roli i znaczeniu wydawnictw Instytutu Literackiego oraz o warunkach prenumeraty miesięcznika podpisana przez nowojorskiego przedstawiciela *Kultury* Mrs Barbarę Vedder, kolportowana m.in. wraz z pismem *Kombatant w Ameryce*. N.Y. No 1/1966 – format A-4 (ANEKS 9)
229. ["**KULTURA**"]. ("19 lat publikacji, 221 numerów miesięcznika, 125 wydanych książek..."). Paryż [1966].- [2] s.
Tekst jak wyżej, ale bez podpisu. Ulotka drukowana na firmowym papierze z nadrukiem: Institut Litteraire – format A-4
230. **Najtańsza książka polska**. Cennik wydawnictw Instytutu Literackiego w Paryżu. Paryż 1948.- [2] s.
Ulotka kierowana do czytelników w USA. Zawiera fascimile autografu Redaktora "Kultury" – format A-5
231. **Sensacyjna przedpłata** na najgłośniejszą książkę ostatnich lat. Borys Pasternak: Doktor Żiwago. Paryż 1959.- [2] s.
Ulotka zawiera również: Biblioteka "Kultury" – spis książek od tomu I do XXXIX – format A-4
232. **Subscription** for the Memoires of Wincenty Witos (1874–1945), leader of Polish Peasant Party and Prime Minister (1920–21, 1923, 1926). Moje wspomnienia (My reminiscences). [Paryż 1963].- 1 s.
Format A-4
233. **Subskrypcja** na pamiętniki Wincentego Witosa pt. *Moje wspomnienia*. [Paryż] 1963.- 1 s.
Format A-4
234. **Zapowiedzi wydawnicze**. Ukazą się w bieżącym miesiącu odznaczone nagrodą literacką "Kultury": Tom XVI Biblioteki "Kultury" Leo Lipski: Dzień i noc – opowiadania, oraz Tom XVII Biblioteki "Kultury" Andrzej Chciuk: Smutny uśmiech – opowiadania. [Paryż 1957].- [4] s.
Kolportowana wraz z nr 1/1957 miesięcznika. Ulotka zawiera ponadto: zapowiedź

Tomu XVIII Biblioteki; broszury "O kulcie jednostki..." Chruszczowa; "Wichru wolności" W. Zagórskiego oraz reklamę czasopism: *Preuves* i *Ostatnie Wiadomości* – papier barwny

235. **ZESZYTY KRAJOWE "KULTURY"**. [Ulotka z kuponem na zamówienie pierwszych trzech tomów]. [Paryż] 1953.- [1] s.
Format A-5 – papier barwny

Część 10
Karty pocztowe, widokówki. Znaczki

236. **Dom "Kultury"**. Photo B. Paczowski. Paryż [1986]
Czarnobiała fotografia. Karta wydana z okazji 38 Targów Książki we Frankfurcie w 1986 roku
237. **Dom "Kultury"**. Photo M. Turek. Paryż [b.r.]
Czarnobiała fotografia
238. **Dom Redakcji "Kultury" w Maisons-Laffitte, Seine-et-Oise (France)**. Rysunek Józefa Czapskiego. Paryż 1956
239. **Dom Redakcji "Kultury" w Maisons-Laffitte, Seine-et-Oise (France)**. Rysunek Józefa Czapskiego. Paryż 1956
Przedstawia inny rysunek.
Obie pocztówki dołączono do *Kultury* No 100/1956
240. **Nakrycie tajnej drukarni w Warszawie**. Paryż 1985
Reprodukcja kolorowej ilustracji z: *La Tribuna Illustrata*, 9 Luglio 1905
241. **Powracająca fala. Rewolucja w Polsce. Epizod w Łodzi**. Paryż 1985
Reprodukcja kolorowej ilustracji z: *La Tribuna Illustrata*, 9 Luglio 1905
242. **Redakcja miesięcznika "Kultura" zawiadamia uprzejmie, że jej nowy adres brzmi jak następuje...** [Paryż 1953]
Karta pocztowa rozsyłana wraz z *Kulturą* tuż po przeniesieniu redakcji do nowego domu
243. **Zamawiam w przedpłacie...egzemplarz...książki Józefa Witlina pt: ORFEUSZ W PIEKLE XX WIEKU...** [Paryż 1963]
Karta pocztowa wysyłana do stałych subskrybentów *Kultury* oraz w miesięczniku
244. **Fundusz Kultury. Maisons-Laffitte. 5 \$ USA**. [rysunek jońskiej kolumny – kolor czerwony] – znaczek okolicznościowy
Format 44x54 mm – w arkuszach po 6 znaczków
245. **Fundusz Kultury. Maisons-Laffitte. 20 \$ USA**. [rysunek jońskiej kolumny – kolor ciemno-zielony] – znaczek okolicznościowy
Format 44x54 mm – w arkuszach po 6 znaczków

Część 11
Teksty wydane na powielaczu w Maisons-Laffitte

246. **CZAPSKI Józef, GIEDROYC Jerzy, JELEŃSKI Konstanty A.:** Odpis listu do p. B. Wierzbiańskiego (Komitet organizacyjny Światowego Kongresu Wolnej Kultury Polskiej, New York). 14 kwietnia 1956 r. [Maisons-Laffitte 1956].- 9 k. – format A-4 (21x27 cm)⁷³
247. **Errata do "Listu Otwartego" J. Kuronia i K. Modzelewskiego** Tom CXXXII "Biblioteki KULTURY", Seria DOKUMENTY, Wyd. Paryż, sierpień 1966. [Maisons-Laffitte 1967].- 4 k. – format A-4 (21x27 cm)
Errata powielona w kilka miesięcy po wydaniu "Listu Otwartego" na papierze firmowym z nadrukiem znaku i nazwy wydawnictwa
248. **KULTURA**. ["Kultura which was founded in 1947..."] [Maisons-Laffitte 1962].- 5 k. – format A-4 (21x27 cm)
Tekst w języku angielskim
249. **"Kultura" and its influence in Eastern Europe**. [Maisons-Laffitte 1964].- 3, 2 k. – format A-4 (21x27 cm)
Zawiera również: "Revolution Archiv [Provisory project]" – projekt 15 pierwszych tomów serii – oraz niezrealizowany projekt tłumaczenia 4 książek na rosyjski.
Broszura miała pomóc w zebraniu funduszy na realizację obu zamysłów (ANEKS 8)
250. **"Kultura" as a Publishing House**. [Maisons-Laffitte 1956].- 8, [1] k. – format A-4 (21x27 cm)
Zawiera również: A letter from André Malraux to "KULTURA"

⁷³Fragmenty tekstu publikowane były w *Związkowcu*. Toronto Nr 19 z 12.05.1956 r.

Część 12

Przedruki książek i artykułów wydawnictw Instytutu Literackiego bez podania właściwego wydawcy

251. **Defend the Polish Workers.** The Polish December. (Transl. from Polish) London: Democratic Press and Liberty Publications, [Druk:] Poets' and Painters' Press, 1971.- 8 s.
Kultura 1-2/1971 s.235-240, pod tyt.: "Polski grudzień". - Na k. tyt. duży napis: KULTURA. Pozycja ta miała dwa wydania angielskie
252. **HLASKO Marek:** Listy z Ameryki 1967-1968. [Paryż b.r.]- [2], 53 s.
Kultura 5/1967 s.77-92; 7-8/1967 s.81-96; 10/1967 s.12-21; 4/1968 s.45-54 - okł., k. tyt. Prywatna inicjatywa jednego z czytelników *Kultury*⁷⁴
253. **HOLZER Jerzy:** "Solidarność" 1980-1981. Geneza i historia. Paryż: Instytut Literacki [wł. Kontakt], 1984 [wł. 1987].- [4], 7-257, [2] s.
Biblioteka *Kultury* T.387 - Format A-6 (102x150 mm), brak okładki, papier biblijny. Książka wydana z inicjatywy Mirosława Chojeckiego
254. **[KARPIŃSKI Jakub]** Tarniewski Marek: Krótkie spięcie (marzec 1968). Paryż: [1987].- 93, [1] s.
Biblioteka *Kultury* 274. - wydano staraniem przyjaciół w nakładzie 100 egz. bez wiedzy i zgody wydawcy, format 104x77 mm
255. **KUROŃ Jacek, MODZELEWSKI Karol:** List otwarty do partii. [b.m.: b.n., b.r.]- 95, 13 s - druk dwuszpaltowy, dwustronny, format A-5 podł.
Biblioteka "Kultury" T.132. Zawiera ponadto niedrukowany w *Kulturze* tekst: *Szkot, Damian:* Pytania do "listu otwartego" - maszynopis powielany, format A-4
256. **MIŁOSZ Czesław:** Zniewolony umysł. [b.m.: Radio Free Europe, b.r.] [ok.1954].- 236 s. - format A-6, papier biblijny
Biblioteka "Kultury" T.3⁷⁵
257. **NAJDER Zdzisław:** Ile jest dróg? Paryż: Instytut Literacki [wł. Kontakt], 1982 [wł. 1987].- [4], 7-192, [1] s.
Biblioteka *Kultury* T.349 - format A-6 (102x150 mm), brak okładki, papier biblijny. Książka wydana z inicjatywy Mirosława Chojeckiego
258. **RAKOWSKI Janusz:** Diariusz wrześniowego dramatu 1939. Pamiętnik z ewakuacji Ministerstwa Skarbu i internowania z Rządem RP w Rumunii. Paryż: Instytut Literacki, 1977.- s. [2], 51-168
Zeszyty Historyczne 39/1977.
Inicjatywa autora - do wyciętego z *ZH* tekstu dodrukowano w USA okładki. Nakład 35 egzemplarzy numerowanych i sygnowanych przez autora
259. **Sąd orzekł...** [b.n.: b.m., b.r.]- 97, [3], 99-113, 103-124, [1], 102-110, 127-319 s. - druk dwuszpalt., format A-5 podł.
Biblioteka "Kultury" T.221. Zawiera ponadto przedrukowane z *Kultury:* Proces przeciw książkom; Nowe procesy polityczne; Jeszcze o procesie "taterników"
260. **SOLŽENICYN Aleksandr [Isaewič]:** Archipelag GUŁag 1918-1956. [USA b.r.]. - 7-554 s.
Fotooffsetowe wydanie 1 tomu bez wiedzy i zgody Instytutu Literackiego - tytuł okł.
261. **WANDYCZ Damian S.:** Rurociąg naftowy "Przyjaźni". Paryż 1964.- s.155-166, mapa
Kultura 7-8/1964.
Inicjatywa autora; do wyciętego z *Kultury* tekstu dodrukowano okładkę z nazwiskiem autora, tytułem i miejscem wydania: Paryż 1964
262. **Wydarzenia marcowe 1968.** Z przedmową prof. Zygmunta Bauman. [b.m.: b.n., b.r.] - 23, [2], 6-21, [1], 117-119, 116-123, 3-30, [1], 91-97, 25-127, [2], 76-79, [1], 131-156 s. - druk dwuszpaltowy, format A-5 podł.
Biblioteka "Kultury" T.167. Zawiera ponadto przedrukowane z *Zeszytów Historycznych i Kultury:* Bauman Zygmunt: O frustracji i o kuglarzach; B. student UW: Nie zgadzam się z Baumanem; Nie o egalitaryzm chodzi; Spór o wydarzenia marcowe; Kielski Łukasz: Jeszcze o wydarzeniach marcowych; Satyra studencka - PRL 1968

⁷⁴List Jacka Krawczyka z 1.04.1993 roku

⁷⁵[R.Gorczyńska] E.Czarnecka, Podróżny świata. Rozmowy z Czesławem Miłoszem. New York 1983 s.83 - "Oskarżono, że 'Zniewolony umysł' był rzucany do Polski na balonach [...] Bez wiedzy redaktora 'Kultury', wydawcy, bez mojej wiedzy. Instytucja jakaś, oczywiście można podejrzewać którą, zrobiła odbitkę książki na biblijnym papierze. Arcydzieło takie małuskie. Ma pan jakiś egzemplarz? Mam."

ANEKSY

List do czytelników w Argentynie drukowany w wychodzącym w Buenos Aires *Głosie Polskim* z 18 listopada 1955 roku. Treść listu odczytana została na Wieczorze "Kultury", zorganizowanym przez Klub Polski w dniu 23 października 1955 roku.

LIST KULTURY DO CZYTELNIKÓW W ARGENTYNIE

Drodzy Czytelnicy !

Tygodniki amerykańskie – choćby wymienić "Times'a" – posiadają stałą rubrykę: list redaktora do czytelników. W prasie polskiej, niestety, nie posiadamy takiej rubryki, choć bardzoby się przydała. Nie zawsze bowiem w pełni się rozumiemy.

Większość nieporozumień dotyczy "charakteru" "Kultury". Co właściwie "Kultura" reprezentuje – jaką ideologię – jakiej hołduje doktrynie – z jakimi partiami sympatyzuje – z kim jest dobrze, a z kim źle i dlaczego ?

Weźmy przykład sprzed kilku tygodni. Na łamach naszego miesięcznika ukazał się artykuł wysuwający projekt neutralizacji Europy – co w rezultacie przyniosłoby wycofanie się Sowietów na granicę z r. 1939. Jeden z naszych czytelników nie wytrzymał nerwowo i napisał do redaktora list treści następującej:

"...Co właściwie panowie reprezentujecie poza intelektualnym snobizmem ? W jednym miesiącu proponujecie wschodnio- europejskie brygady między- narodowe, a w drugim neutralizację Europy. Byłby czas, by "Kultura" wypracowała wreszcie własną doktrynę, która usztywniłaby jego kręgosłup. Nie można latami wydawać pisma, które nie ma żadnej linii..."

List jest bardzo typowy i z całą pewnością podpisałoby się pod nim wielu naszych Czytelników po obu stronach Atlantyku i Pacyfiku. Przede wszystkim musimy wyznać, że nie szukamy nowej doktryny. Poszukujemy wyłącznie praktycznych rozwiązań. Różnica między nami a wyznawcami jakiegokolwiek doktryny politycznej czy partyjnej jest zasadnicza. Zwolennik poglądu doktrynalnego może przyjąć tylko tego typu rozwiązanie, które idzie po linii jego doktryny. Wszystkie inne rozwiązania określi jako nie do przyjęcia.

Nie jesteśmy bynajmniej przeciwnikami partii politycznych, sądzymy jednak, że na emigracji jedynie a-partyjne podejście do polityki zagranicznej jest właściwe. Nie mamy ambicji "reprezentowania", przemawiania "w imieniu" itp. – pragniemy natomiast służyć Krajowi.

Być może koncepcja neutralizacji w odniesieniu do Europy wschodniej (a więc i Polski) nie jest zgodna z deklaracją ideowo-programową stronnictwa X lub ugrupowania Y. Lecz cóż stąd? Nie ulega wątpliwości, że połowiczne "wyzwolenie" przez neutralizację, choć jakże dalekie od ideału – dla Kraju byłoby błogosławieństwem. Po 10 latach Polacy w Kraju powitaliby z radością każdą zmianę na lepsze, choćby najmniejszą.

Żadne względy doktrynalne nie odwołają nas od tego, by sytuację międzynarodową rozpatrywać pod kątem interesów Kraju, a nie pod kątem emigracyjnych koalicji partyjnych, emigracyjnych rządów i wódzów. Poprzemy każde nie tylko połowiczne ale i 25 proc. rozwiązanie, które – choć nie będzie zaspakajać ambicji "Leaderów" emigracyjnych – to jednak przyniesie pewną ulgę i korzyść Polakom w Kraju.

Nie ukrywamy przed nikim, że pomiędzy nami a innymi politycznymi ugrupowaniami na emigracji istnieją poważne różnice poglądów. Te różnice dotyczą trzech zagadnień:

- Metody Politycznej
- Poglądu na Emigrację
- Poglądu na Kraj.

Zacznijmy od punktu ostatniego, który jest najbardziej istotny. **Uważamy, że oblicze przyszłej niepodległej Polski wykuwa się w Kraju, a nie na emigracji.** To jest okrągły frazes powtarzany przez wielu, ale my go bierzemy dosłownie. Co to oznacza? Oznacza to, że przyszłej niepodległej Polsce nie stawiamy żadnego doktrynalnego ultimatum.

W opinii Zespołu KULTURY, po upływie 10 lat, w czasie których w Kraju zaszło wiele nieodwracalnych przemian, byłoby rzeczą absurdalną rozpatrywać politykę polską przez pryzmat doktryn przedwojennych partii, które w współczesnej Polsce być może nie reprezentują nikogo... poza wymierającym "przedwojennym" pokoleniem.

Aby uniknąć w tej istotnej sprawie jakichkolwiek nieporozumień jeszcze raz precyzujemy nasze stanowisko. Szanujemy w pełni przekonania naszych Czytelników, z których wielu przynależy do partii politycznych czynnych na emigracji. Twierdzimy natomiast, że po niemal dwu dziesiątkach lat pobytu na obczyźnie i po zasadniczych zmianach i przemianach, jakie dokonały się w Kraju, partie emigracyjne nie mają prawa reprezentować kogokolwiek w oparciu o cyfry, mandaty i "polityczny stan posiadania" z 1939 roku. Stan posiadania jednych partii od tej daty mógł ulec wzmocnieniu – innych – całkowitej likwidacji. Wśród tych niewiadomych jedna rzecz jest całkowicie pewna, a mianowicie, że polityczna dyspozycja Kraju, a więc i potencjalne stany posiadania partii są dziś całkowicie różne, niż były w r. 1939.

Jesteśmy z całym uznaniem dla działalności niepodległościowej polityków emigracyjnych bez względu na ich przynależność partyjną. Odmaiwamy im natomiast kategorycznie prawa do reprezentowania gdziekolwiek – kogokolwiek z tytułu politycznej pozycji ich partii ćwierć wieku temu, t.j. w okresie ostatnich wyborów. Owe tytuły już dawno utraciły wszelki związek z rzeczywistością. Nie tylko nie odzwierciedlają potencjalnego politycznego układu w Kraju, ale go wręcz fałszują.

Każdemu wolno podtrzymywać na emigracji swoje partyjne przekonania. Można również przyznać, że t.zw. partie historyczne reprezentują na emigracji tradycje polskich ruchów politycznych – niekiedy o wspaniałej przeszłości jak PPS. Partie in exile mogą odegrać wybitną rolę, zarówno obecnie jak i w przyszłości. Ponieważ jednak ich mandat nie może być w demokratyczny sposób ani sprawdzony, ani odnowiony – nie mogą przemawiać w imieniu narodu. Komitety partyjne, o ile wyłonione są w drodze wyborów, mogą przemawiać w imieniu członków danej partii, przebywających na emigracji, ale wyłącznie w takim sensie i w takiej skali, jak zarząd klubu X przemawia w imieniu swych członków.

Jeżeli mandat reprezentacyjny partii jest dziś – należy życie polityczne emigracji zorganizować na innych zasadach. Zespół KULTURY wysunął przed dwoma laty projekt a-partyjnej ogólnopolskiej organizacji, którą powinien być odpowiednio przebudowany Skarb Narodowy. Tego typu organizacja, oparta o zasady demokratyczne (wybory) jednoczyłaby wszystkich Polaków w świecie w ich dążeniach do realizacji bezspornych celów polityki polskiej.

Tak oto – jak obecnie sami widzicie Drodzy Czytelnicy – różnice, jakie odcinają Zespół KULTURY od innych ugrupowań politycznych na emigracji biorą swe źródło z różnic w poglądzie na Kraj.

KULTURA – pierwsza na emigracji – podjęła badania przemian w Polsce w atmosferze wolnej od propagandy, a tomy t.zw. "Zeszytów Krajowych" stanowią po dziś dzień podstawowe źródło wiedzy o Polsce współczesnej. Temu samemu celowi służy nasza ankieta o nieodwracalności przemian zachodzących w Kraju.

Niezależnie od tych oficjalnych inicjatyw, znanych naszym Czytelnikom, redakcja KULTURY prowadzi szereg akcji krajowych "nie oficjalnych", o których nasi Czytelnicy nic nie wiedzą. Do tych służb należy m.in.: zaopatrywanie bibliotek i instytucji naukowych w Kraju w książki, czasopisma i periodyki wydawane na Zachodzie; wspomaganie paczkami tych przedstawicieli kultury polskiej w Kraju, którzy tępieni przez władze reżymowe bez pomocy z zewnątrz cierpieliby dotkliwą nędzę. Ludzie ci – jeżeli przetrwają – stanowią będą cenny "aktyw" dla kultury polskiej.

Do tej kategorii służb należy również wysyłka KULTURY i wszystkich naszych wydawnictw do Kraju. Każdy z naszych Czytelników rozumie, że w odniesieniu do tej sprawy nie możemy podawać szczegółowych informacji. Możemy jednak wyjaśnić, że zarówno każdorazowy numer KULTURY jak i wszystkie nasze wydawnictwa rozchodzą się w Kraju nie w dziesiątkach, lecz w setkach, a niekiedy w tysiącach egzemplarzy. W Kraju istnieją punkty, gdzie numery KULTURY – względnie pewne artykuły – przepisuje się na maszynie i powiela.

Dzieje KULTURY za "żelazną kurtyną" – typy wydawnictw i okładek – gatunki papieru – środki "transportu oraz dystrybucji" – stanowią niewątpliwie najbarwniejszy rozdział biografii KULTURY. Może jeszcze za naszego życia będziemy mogli naszym Czytelnikom w Kraju i na Zachodzie udostępnić tę "story", która przyćmi wszystkie reportaże Bobkowskiego z Guatemali...

W tym liście, który jest osobistym prywatnym komentarzem pisanym dla wypróbowanych przyjaciół – może zbędne jest podkreślać, że instytucja nasza nie jest obliczona na zysk i przez nikogo nie finansowana. Jak zapewne zauważyliście na ten typ zarzutów przestaliśmy wogóle odpowiadać. Ludzi złej woli nie przekonają żadne argumenty. Nie trzeba być na to naszym przyjacielem – wystarczy być obiektywnym czytelnikiem – by zdać sobie sprawę, że KULTURA jest pismem niezależnym. Nie idziemy na niczyim pasku – ani Anglików, ani Amerykanów, ani Francuzów, ani... Polaków. Na tym świecie nie istnieją tacy dobroczyńcy, którzy finansowaliby cudzą niezależność. Własną niezależność musi się opłacać własnymi pieniędzmi – na to nie ma rady. Za pieniądze amerykańskie musielibyśmy być zawsze pro-amerykańscy, za angielskie – pro-angielscy, za francuskie – pro-francuscy – a za dotacje ze Skarbu Narodowego musielibyśmy być zawsze i niezmiennie za Egzekutywą gen. Odzierżyńskiego. Gdybyśmy musieli być zawsze za czymś, czy za kimś KULTURA przestałaby być tym czym jest, a Wy Kochani Czytelnicy – przestalibyście ją najpierw czytać, potem zawiesilibyście na kołku prenumeratę, albowiem cieniem wszelkiej zależności jest... nuda. Pisma subwencjonowane i finansowane są zawsze i nieodmiennie – nudne! Są zawsze nudne – nie zawsze z winy tego, który je finansuje. Ów finansista może być owiany najbardziej wzniosłymi ideami i naładowany najlepszymi chęciami. Przyczyna leży gdzieś indziej. Pisarz, publicysta, esseista – może dać z siebie maksimum tylko w atmosferze całkowitej wolności i niezależności. Tam, gdzie na biurkach redakcyjnych zaczynają się pojawiać "wytyczne", "instrukcje", "wskazania" – drzwiami i oknami wciska się oficjalna nuda, w której kręgu – po pewnym czasie – płowieją najbardziej jurne talenty. Tylko pismo prawdziwie niezależne

opiera się na swoich czytelnikach, co w konsekwencji wytwarza ową więź łączącą czytelnika z jego pismem.

Pisarstwo i czytelnictwo emigracyjne, to są zjawiska, które nie mają żadnej analogii w zwyczajnym świecie. Przed wojną zespół redakcyjny danego pisma i jego czytelnicy mieszkali pod wspólnym "dachem" w tym samym duchowym klimacie i podlegali tym samym wpływom, drganiom i wahaniom polskiej atmosfery. Dziś piszemy z Paryża, z Londynu, z Berna – dla Was i do Was mieszkających w Argentynie w morzu spraw, zagadnień i ludzi dla nas całkowicie obcych – dla Was stanowiących powszedniość. Jakże łatwo w takich warunkach o nieporozumienie i jak trudno odczuć się wzajemnie. Konieczny jest wysiłek z obu stron, by owa odległość i różnorodność środowisk nie przemieniły się w kurtynę obcości nie do przebycia.

KULTURA nie jest tylko miesięcznikiem. KULTURA jest dziś jedną z największych instytucji polskich na obczyźnie. KULTURA nie jest emigracyjną efemerydą, która dziś jest a jutro może jej nie być. U nas nie ma ani "kryzysów", ani "przesilen", ani "rozłamów". Nie dostrzegamy – budujemy rzecz trwałą, która pozostanie. I w tej pracy potrzebujemy Waszej pomocy, a przede wszystkim przyjaciół – dziś, jutro, zawsze.

Zespół KULTURY

Niepublikowane w miesięczniku "wezwanie" do nadsyłania odpowiedzi na ankietę *Kultury* rozsyłane do Polski wraz z fragmentem podsumowania ankiety przez Stanisława Zarzewskiego opublikowanym w *Kulturze* nr 11 z 1955 roku (Bibl. poz.104)

Które z przemian w Polsce są odwracalne ?

Ankieta redakcji "Kultury" o przemianach społeczno-gospodarczych w Polsce miała na celu zastanowienie się nad drogą rozwoju gospodarki polskiej i wyciągnięcie wniosków na przyszłość. Szczupłość źródeł i informacji spowodowała, że oceny muszą być siłą rzeczy fragmentaryczne. Główną jednak wartością ankiety jest to, że została przeprowadzona z maksymalnym obiektywizmem, bez żadnej tendencji politycznej czy propagandy. Byłoby sprawą niezmiernie ważną by dyskusja w tej sprawie trwała nadal i nie tylko na emigracji ale i w kraju.

Każda opinia krajowa - nawet nadesłana do nas anonimowo - będzie miała dla nas wielkie znaczenie. Można ją kierować na zachód nie tylko pod adresem redakcji ale i każdym innym: na pewno będzie nam dostarczona. Jednak nie namawiamy do korespondencji, która w obecnych warunkach politycznych panujących w Polsce jest zawsze ryzykowna. Najważniejsze jest by rosła ilość ludzi którzy **wbrew** ciężkiej sytuacji obecnej myśleliby o przyszłości.

Nie można myśleć tylko o odzyskaniu wolności: trzeba już zawczasu planować jak będziemy pracować, gdy będziemy nie tylko gospodarzami we własnym kraju ale partnerami w budowaniu nowej Europy.

Redakcja "Kultury"
91, Avenue de Poissy
Maisons-Laffitte (Seine-et-Oise) France.

Niepublikowane "oświadczenie", wysyłane do Polski wraz z nadbitką artykułu Jana Marczewskiego pt. *Gospodarka polska w godzinie wyboru* (*Kultura* 12/1956). (Bibl. poz.96)

*

VII Walny Zjazd Delegatów Związku Literatów Polskich, który niedawno miał miejsce, powziął uchwałę, domagającą się od władz uchylenia ograniczeń cenzuralnych w stosunku do "Kultury".

Mamy nadzieję, że powyższa uchwała zostanie zrealizowana. Pragnąc się ze swej strony przyczynić do normalizacji stosunków, nie czekając na ostateczną decyzję władz, zawieszamy z obecną broszurką wydawanie na papierze lotniczym ważniejszych artykułów każdego numeru "Kultury", które w listach wysyłaliśmy do Polski. Dotąd był to dla nas jedyny sposób szerszego dotarcia do czytelnika krajowego. Z chwilą jednak gdy "Kultura" będzie mogła docierać bez przeszkód, a jej otrzymywanie nie będzie narażało czytelnika krajowego na przykrości - kontynuowanie metod "wojny psychologicznej" jest nie tylko niepotrzebne, ale i szkodliwe. Uczciwa dyskusja z wyeliminowaniem wszystkich cenzur, policji i politruków jest najlepszym rozwiązaniem dla wszystkich - dla Polski przede wszystkim.

Wszystkie osoby, redakcje i instytucje pragnące otrzymywać "Kulturę" i jej wydawnictwa, proszone są o zwracanie się bezpośrednio do redakcji pod adresem:

91, Avenue de Poissy. Maisons-Laffitte (S.-et-O), FRANCE.

Postaramy się załatwić ich prośby.

W tej chwili nie widzimy możliwości ani kolportażu ani płatnych prenumerat "Kultury" w Polsce, pismo nasze będziemy więc wysyłać bezpłatnie, prosząc najwyżej ewentualnych odbiorców o książki czy pisma, potrzebne nam w pracy. Być może, że tę sprawę będzie można, w przyszłości załatwić w inny sposób, który z jednej strony nie narażałby nas na straty, a jednocześnie z drugiej strony nie krępował w niczym naszej niezależności. Na razie nasi przyjaciele-czytelnicy na emigracji, którzy pomogli w stworzeniu, utrzymaniu i rozwoju "Kultury" - nie odmówią nam i w tym wypadku swojej pomocy.

REDAKCJA

Niepublikowany list Redaktora *Kultury* do krajowych czytelników z października 1957 roku, wysyłany do stałych odbiorców miesięcznika w Polsce (Bibl. poz. 224)

*

Wysyłamy stale znaczną ilość egzemplarzy naszego pisma do Polski, wychodząc z założenia, że słowo – czy pisane w kraju czy zagranicą – jest wspólną własnością wszystkich, którzy posługują się językiem polskim. Nie mamy trudności z otrzymywaniem prasy krajowej i nie widzimy powodu dla którego czytelnik w Polsce miałby być pozbawiony korzyści, jakie daje instytucja poczty. Czyli staramy się uważać Polskę za Państwo normalne, w którym książki i pisma nie są zwalczane policyjnymi środkami.

Niestety wiemy, że większość egzemplarzy nie dociera do adresatów. Zwłaszcza w ostatnich miesiącach „Kultura” jest konfiskowana ze szczególną gorliwością. W poprzednim numerze przedrukowaliśmy z „Monitora Polskiego” (data: 11 lipca 1950 – a więc pełnia stalinizmu) – zarządzenie zakazujące rozpowszechniania naszego pisma. Ten właśnie ukaz, jak domyślamy się, służy nadal, dzisiaj, po Październiku, za podstawę do konfiskat.

Jeżeli więc czytelnicy nasi nie otrzymują „Kultury” – nie dzieje się to z naszej winy. Prosimy ich, aby nie zrywali z nami kontaktu i aby pomogli nam w walce z cenzurą, bo niebezpieczeństwo powrotu do kłamstw i fałszerstw ubiegłego okresu jest rzeczywiste, a pierwszym krokiem na tej drodze jest zwykle tępienie niezależnej myśli. Cenzorzy ostatnio skreślają w pismach krajowych artykuły zawierające przychylne wzmianki o „Kulturze” – te fakty są nam znane.

Niezależnie od bieżących numerów „Kultury”, wysyłamy też książki: i polskie, wydane przez nas, i w obcych językach, zakupione w Paryżu. Staramy się w ten sposób odpowiedzieć na apele instytucji oraz osób prywatnych, zdając sobie sprawę z braku dewiz w kraju. Nie jesteśmy zasobni w środki finansowe i musimy urządzać kolekty na ten cel. Jest szczytem absurdu, że książki z trudem przez nas zdobyte, zamiast znaleźć się w rękach adresatów, lądują najczęściej w policyjnych biurach. Jak działa ta sieć, przechwytyjąca wydawnictwa zagraniczne, wskazuje opublikowany przez nas w wrześniowym numerze dokument: konfiskacie uległ album sztuki nowoczesnej, zaadresowany do Władysława Bieńkowskiego, ministra oświaty, dyrektora Biblioteki Narodowej.

Naszym zdaniem zagraniczna opinia o Polsce, jako o państwie w którym

panuje dość duża wolność myśli i słowa, jest dla interesów polskich korzystna. Niezwykle szybko jednak fakty, niezrozumiałe dla cudzoziemców, a zrozumiałe tylko dla znawców totalitarnego ustroju, mogą zburzyć obraz jaki wytworzył się w pierwszych miesiącach roku 1957. Nie chcemy jednak dać za wygraną i nadal mamy nadzieję, że kwestie przez nas poruszone będą przedmiotem jakiejś rozsądnej decyzji, do czego na pewno przyczynić się mogą nasi czytelnicy w kraju – jeżeli nie weszli jeszcze w fazę bierności i zobojętnienia.

Liczymy, że w tej rozgrywce nasi czytelnicy nam pomogą i że zechcą utrzymać z takim trudem nawiązany kontakt.

List ten wysyłamy do tych wszystkich, którym od dłuższego czasu wysyłamy pocztą „Kulturę” i nasze wydawnictwa. Prosimy o wiadomość czy „Kultura” dociera. Pozwoli to nam zorientować się w zasięgu represji cenzuralnych i zastanowić się nad znalezieniem innych, skuteczniejszych metod docierania.

Redaktor „Kultury” (Jerzy Giedroyc)

Niepublikowany list w sprawie zamknięcia "Po Prostu" wysłany do Polski w końcu 1957 roku wraz z numerami *Kultury*.⁷⁶
Ostatni fragment dopisany na maszynie. (Bibl. poz.97)

Do krajowych czytelników "Kultury"

"Nowe drogi" i "Trybuna Ludu" - organy Komitetu Centralnego PZPR - podjęły frontalny atak przeciwko "Kulturze".

Głównym zarzutem jest, że redaktorzy "Kultury" "głowami i nogami" tkwią w przeciwnym obozie. Zgodnie ze stalinowską tradycją, tak świetnie reprezentowaną przez osławiony biuletyn "Kraj" - ów "przeciwny obóz" oznacza imperialistyczne, rewizjonistyczne Niemcy, spręcgnięte z siłami reakcji całego świata.

Należymy niewątpliwie do odmiennego obozu niż "Trybuna Ludu" i "Nowe Drogi", ale nasz rodowód nie wywodzi się ani z Waszyngtonu, ani z Bonu. Przynależymy do tego obozu Polaków w Kraju, którzy wierzą iż "nie ma socjalizmu bez demokracji a demokracji bez wolnej prasy". Tego hasła nikt w Polsce nie zagłuszy i członkowie KC jeszcze nieraz posłyszają na ulicach Warszawy. Teraz gdy zamknięto "Po Prostu" i ogranicza się prasę - na "Kulturę" w pierwszym rzędzie spada cały ciężar walki o wolność słowa i rzetelną demokrację.

Zdajemy sobie sprawę, że wszelka "nielegalisztyczna" utrudnia proces demokratyzacji, ale nie mamy przed sobą innego wyboru. Spodziewaliśmy się, że partia, rozsądną polityką, wypośredkuje margines bezpiecznej wolności pomiędzy groźbą interwencji a naporem społeczeństwa. Niestety straszak interwencji służy przede wszystkim jako generalny argument do zwalczania najbardziej uzasadnionych żądań wolnościowych.

W kraju, w którym istnieje cenzura nie ma potrzeby zamykania pism opozycyjnych. W wypadku "Po Prostu" chodziło nie o zamknięcie pisma, lecz o rozbicie grupy, która miała szansę stać się w przyszłości ośrodkiem krystalizacyjnym odrodzonej myśli socjalistycznej.

Nigdy nie było i nie jest naszym celem zaognianie stosunków polsko-rosyjskich. Nie tracimy nadziei, że przyjdzie chwila kiedy Rosja zechce oprzeć

⁷⁶ W akcie oskarżenia Hanny Rewskiej (w czasie wojny żołnierz AK, w połowie lat 50-tych współpracowała z "Klubem Krzywego Koła" i kolportowała wydawnictwa Instytutu Literackiego) znajduje się informacja, że na przełomie grudnia 1957 i stycznia 1958 roku otrzymała z Paryża ok.130 egz. ulotki; por. "Sąd orzekł...". Paryż, 1972 s.29; H.Korczyk, Rewska Hanna. *Polski Słownik Biograficzny* T.31. Wrocław 1988-89 s. 178-179

się nie na satelitach i agentach, lecz na sojusznikach i przyjaciółach.

Wysuwając już przed paru laty koncepcję neutralizacji i ewakuacji wojsk sowieckich i amerykańskich z Europy Środkowo- Wschodniej - spotkaliśmy się początkowo z tą samą nieufnością i konserwatyzmem w myśleniu na Zachodzie. Koncepcja ta jednak się przyjmuje, została przede wszystkim podtrzymana przez lewicę europejską z labourzystami na czele i dziś coraz więcej realistów politycznych i ludzi naprawdę dobrej woli, szukających wyjścia z impasu światowego bez katastrofy wojennej - do niej dołącza. Wierzymy, że tego typu rozwiązanie wpłynęłoby wydatnie na poprawę stosunków między narodami polskim i rosyjskim. Ale komunistyczne sfery, rządzące w Polsce, są przeciwne temu projektowi bo realizacja tej koncepcji wyrażałaby się zmniejszeniem bezpośrednich wpływów sowieckich, a tym samym straszak interwencji - ten najbardziej wszechmocny i wszechstronny instrument polityczny - jednego dnia straciłby wszelki sens.

Tak w tej sprawie, jak i w sprawie Rad Robotniczych czy innych form samorządu społecznego i w ogóle w każdej sprawie - jedynym kryterium polityki Polski ludowej jest nadal interes partii i racja stanu partii, a nie Polski.

Dając wyraz naszej wierze w możliwość ewolucyjnej zmiany i poprawę warunków w kraju - nie rozumieliśmy przez to, że któregoś dnia komuniści odejdą od komunizmu. Sądziliśmy natomiast, że komuniści wykorzystując wyjątkową sytuację, zechcą zamienić ów przywilej geopolityczny, stanowiący fundament ich egzystencji, na autentyczne zaufanie i solidarne poparcie narodu. Droga do tego celu wiodła poprzez demokratyzację - poprzez poszerzenie marginesu wolności - poprzez budowanie społecznego i gospodarczego modelu ustrojowego, który czyniłby zadość aspiracjom nie tylko parusettyśięcnej partii komunistycznej, ale i pozostałej dwudziestośmionmilionowej reszcie polskiego społeczeństwa. Komuniści polscy mieli przed sobą dosłownie dziejową szansę wykazania światu, że potrafią przeprowadzić demokratycznemu społeczeństwu w oparciu o demokratyczne metody i instrukcje. Mieli szansę podważyć tezę - uznaną za pewnik przez setki milionów ludzi na Zachodzie - a mianowicie, że z komunistami nie można współpracować, a można ich tylko zwalczać. Całe zainteresowanie "polskim eksperymentem" sprowadza się de facto do tego problemu.

Dziejową szansę miał "polski eksperyment" przede wszystkim w bloku sowieckim w bloku sowieckim i w Azji. Ile narodów, żyjących w poczuciu zupełnej beznadziei nagle z Polską zaczęło wiązać swoją przyszłość. Co zrobiono, by te - w tej chwili nikłe odruchy wykorzystywać do współpracy? Tchórzostwo, prowincjonalizm, schlebianie tępemu szowinizmowi - kazało nadal ograniczać się jedynie do drętwych "dekad przyjaźni". Co dano, co

próbowano dać młodzieży niemieckiej, czeskiej czy ukraińskiej by wziąć pierwsze z brzegu przykłady ?

Jesteśmy realistami i nawet "Trybuna Ludu" przyznaje nam trzeźwość w ocenach sytuacji polskiej. Toteż nie domagaliśmy się całkowicie wolnych wyborów w obecnych warunkach. Ale demokratyzację i uspołecznienie można przeprowadzić i bez pełnych wolnych wyborów. Między wyborami i restauracją parlamentaryzmu a represjami prasowymi jest wielka różnica. Między wyborami a pacyfikowaniem demonstracji studenckich pałkami policji - jest różnica nie mniejsza. Co innego domagać się wyborów, a co innego domagać się skasowania hańbiącego embarga na polskie, zagraniczne wydawnictwa naukowe i literackie. W obecnej sytuacji Polska nie może być jeszcze, niestety, w pełni krajem demokratycznym - ale już nie musi być totalistycznym ciemnogrodem, gdzie nie dopuszcza się studium o Puszkynie wybitnego rusycysty - tylko dlatego, że zostało ono napisane i wydane w Ameryce.

Nie ulega dla nas wątpliwości, że hamowanie demokratyzacji, zwięzanie strefy wolności, cenzury, konfiskaty, a ostatnio aresztowania - to wszystko w 80% nie jest dyktowane obawą przed interwencją sowiecką, ale względami partyjnymi. Partia czuje się zbyt słaba i wewnętrznie rozbita i dlatego wraca do metod policyjnych. I w tym miejscu komuniści wstępują w orbitę błędnego koła. Metody policyjno-administracyjnego przymusu partii nie wzmocnią, wzmocnią natomiast i skonsolidują opozycję, pogłębią rozczarowanie, zwiększą ogólną niechęć i marazm.

Mimo, że "Trybuna Ludu" podjęła przeciw nam świętą wojnę - nie wpływa to w niczym na nasz stosunek do Kraju i do Władysława Gomułki. Jesteśmy zawsze gotowi popierać każdą sprawę, która leży w interesie Polski. Pozostajemy nadal przekonani, że jest rzeczą możliwą, w oparciu o Październik, budować postępowy, społecznie sprawiedliwy i coraz pełniej demokratyczny ustrój społeczny w Polsce.

Zdajemy sobie sprawę i z tego, że dla władz Polski Ludowej jesteśmy niewygodni. Ale dlaczego w walce przeciwko "Kulturze" uciekać się do prostactkich kłamstw ?

"Trybuna Ludu" w omawianym artykule pisze m.in.:
...nad naszą granicą, wzdłuż Odry i Nisy, stałyby dywizje odwetowego Wehrmachtu. Te dywizje - to pierwszy punkt programu budowy "demokratycznego socjalizmu" w wydaniu pana Mieroszewskiego.

To są zdania jakby żywcem wycięte z taśmy bierutowej propagandy: emigracja w sojuszu z odwetowym Wehrmachtem szykuje się do osadzenia w Polsce kapitalistów i reakjonistów. Czy naprawdę redakcja "Trybuny Ludu" uważa wszystkich swoich krajowych czytelników za idiotów ?

Największe zagrożenie Ziem Odzyskanych to nie Wehrmacht, który się jeszcze nie narodził, ale zbrodnicze zaniedbanie tych Ziem, które są dziś większą pustynią niż w roku 1948. Proponujemy, by Gomułka, który zna przecież ten problem, odwiedził obecnie, po latach, ziemie Zachodnie i wyciągnął ze swojej podróży odpowiednie wnioski.

I wreszcie ostatnie nieporozumienie. Nie dobijamy się o debit dla "Kultury". Walczymy jedynie o normalizację stosunków i w związku z tym o zniesienie embarga na periodyki i wydawnictwa emigracyjne. "Kultura" - tak jak docierała do kraju za Bieruta - tak i dociera i będzie docierać za Gomułki. Popularność i pozycja "Kultury" w Polsce nie zrodziły się przecież z powietrza. Nielegalisztczyzną - powtarzamy raz jeszcze - uważamy za niebezpieczną dla demokratyzacji. Niestety władze partyjne zmuszają do tej drogi nie tylko nas, ale wszystkie ideowo wartościowe i niezależne ugrupowania w Kraju, nie wyłączając najwartościowszych kół młodzieży.

Emigracji nie da się zredukować do pocziwej "Polonii", wysyłającej paczki i dostarczającej dewiz. Wydawać by się mogło, że nikt nie jest bardziej powołany do trafnej oceny politycznej możliwości emigracji jak marksści, którzy winni mieć żywo w pamięci rolę, jaką odegrały emigracyjne, lewicowe koła i związki. Prasa rosyjska, sprzed pierwszej wojny światowej, rola się od kpin z "kawiarnianych polityków" i "emigracyjnych kibiców". A przecież z genewskich kawiarni wyszła rewolucja październikowa...

Inna jest nasza rola i inne nasze perspektywy. Niemniej jednak zadanie nasze pojmujemy **ambitnie**. Jesteśmy za socjalizmem i demokracją, za postępem i wolnością. Nikt nas nie przekona, że to są pojęcia przeciwstawne. Wiemy, że podobnie myślą tysiące Polaków w Kraju. Będziemy mówić za tych, którym konfiskują artykuły i likwidują pisma, za tych, którym zamykają usta gazem łzawiącym, za tych - którzy ucichli w obawie przed prześladowaniem. Będziemy walczyć wolnym słowem w imieniu zmuszonej coraz bardziej do milczenia polskiej niezależnej myśli.

REDAKTOR

Jeśli zgadzasz się z naszym stanowiskiem to przepis� ten tekst w 5-ciu egzemplarzach i roześlij znajomym z apelem o dalsze przepisanie i rozsyłanie. Kontynuując taki "łańcuch" unieszkodliwisz cenzurę.

Niepublikowany w "Kulturze" list z marca 1959 roku kolportowany wśród prenumeratorów *Kultury*.⁷⁷ (Bibl. poz.73)

Do Czytelników i Przyjaciół

Z wielu względów trudno nam poruszać w druku niektóre problemy, sądzimy więc, że list, pozwalając nam na większą swobodę, spełni rolę niejako wewnętrznego biuletynu, informującego o naszych poczynaniach.

Polska ma największą emigrację polityczną i zarobkową ze wszystkich krajów Europy Środkowo-Wschodniej. Temu też przypisujemy w pierwszym rzędzie fakt, że w ciągu lat już ponad jedenastu ukazuje się takie pismo jak "Kultura". Być może wybór Francji na siedzibę pisma okazał się o tyle szczęśliwy, że duże centrum międzynarodowe daje dostęp do wiadomości politycznych i kulturalnych, ułatwia śledzenie sytuacji w Polsce i chroni od zamknięcia się w jednym politycznym środowisku.

Przywiązujemy dużą wagę do równoległego rozwoju różnych ośrodków emigracji i do współpracy z nimi, rozumiejąc zwłaszcza znaczenie ośrodków zamorskich. Równocześnie, zapewne dzięki sile polskiej paryskiej tradycji, "Kultura" przekształciła się w rodzaj instytucji, na szczęście nie biurokracyjnej, bo z bardzo szczupłym personelem. Dom nasz w Maisons-Laffitte pod Paryżem, zakupiony dzięki pomocy czytelników-przyjaciół, w znacznym stopniu wypełnia biblioteka, jak się zdaje jedyna tego typu na świecie, bo zawierająca zarówno publikacje emigracyjne od 1939 roku, jak książki i czasopisma wydawane w kraju i na emigracji po 1945 r. nie mówiąc o literaturze zachodniej. W obecnej chwili biblioteka liczy 16.000 tomów i jest stale uzupełniana. – Obok niej jest biblioteka pism obejmująca komplety pism w języku polskim, ukraińskim, litewskim, czeskim, rumuńskim oraz w językach zachodnich. To gromadzenie zbiorów okazało się, jak dowiodł upływ czasu, rozsądne, gdyż posiadamy druki niełatwe już do znalezienia nawet w bibliotekach Warszawy czy Krakowa.

Zarazem nasza działalność, początkowo ograniczona do wydawania miesięcznika, rozszerzyła się na inne dziedziny, mocą samej konieczności. Wskutek pogłębiającego się kryzysu organizacji politycznych, wiele zadań, które mogłyby być spełniane przez większe grupy, spada na barki naszego zespołu. Tak więc spostrzegliśmy, że zaczynając od małego, stopniowo zostaliśmy zmuszeni do podjęcia szeregu prac i doraźnych i obliczonych na

⁷⁷ Cały tekst przedrukował ukazujący się w Buenos Aires "Kurier Polski" z 26.03.1959 roku

dalszą metę.

Przedstawiając nasze plany zaczniemy oczywiście od naszego pisma. Chcielibyśmy udzielać możliwie dużo miejsca życiu emigracji w różnych krajach, i to nie tylko w formie aktualnych wiadomości, ale opisów i analiz socjologicznych. Jak wiadomo jest to dotychczas teren niemal dziewiczy. Drukowaliśmy już fragmenty pierwszej w tej dziedzinie książki o polskiej emigracji w Wielkiej Brytanii, pióra B. Sulika i B. Czaykowskiego. Książkę tę wydamy w bieżącym roku.

Zagadnienie młodzieży wychowanej poza Polską i już dwujęzycznej szczególnie nas obchodzi i doceniamy ważną rolę, jaką ta młodzież może odegrać w przyszłości, stanowiąc pomost pomiędzy odmiennymi kulturami.

Co do naszego stosunku do kraju, to nie możemy chyba być oskarżeni o sztywność postawy. Zawsze dbaliśmy o jak najżywszy kontakt z tym co się tam odbywa i nasz stosunek jest, pochlebiamy sobie, rzeczowy czy też empiryczny. Gotowi jesteśmy popierać każdą zmianę, która wychodzi na dobre 28 milionom mieszkańców Polski, jak złożyliśmy tego dowód w Październiku i bezpośrednio po Październiku. Wydaliśmy wtedy natychmiast w osobnej broszurze przemówienie Gomułki, chcąc aby dotarło do jak największej liczby odbiorców naszego pisma. Natomiast w walce z tendencjami powrotu do dawnego stanu rzeczy nie widzimy możliwości jakichkolwiek kompromisów. Tendencje te, naszym zdaniem, uległyby osłabieniu wskutek nowego układu międzynarodowego, dlatego też nieraz opowiadaliśmy się na łamach "Kultury" za koncepcją strefy zneutralizowanej i zdemilitaryzowanej w środku Europy.

Środowiska emigracyjne mają nieraz skłonność do zasklepiania się w swoim narodowym kręgu albo, przeciwnie, do zatracania swojej odrębności. I jedno i drugie wydaje się nam szkodliwe. Stąd, starając się wyławiać nowe emigracyjne talenty literackie, uważamy zarazem za konieczną konfrontację polskich osiągnięć w literaturze, nauce i sztuce z podobnymi osiągnięciami krajów gdzie nam przebywać wypadło. Publikujemy więc omówienia dzieł albo utwory obce w przekładzie. Korzystając z Paryża, jako miasta gdzie spotykają się ludzie różnych narodowości, zapewniliśmy współpracę szeregu pisarzy cudzoziemskich. Nieraz zdarza się, że ich utwory ukazują się w "Kulturze" niemal równocześnie z drukiem oryginału w innym języku. Zdarza się też, że utwory pisarzy polskich pojawiają się najpierw w "Kulturze", a następnie, wydane w tłumaczeniu, przyczyniają sporo hałasu na terenie międzynarodowym. Nie ograniczamy się do tej wymiany i postanowiliśmy zrobić próbę nawiązania ściślejszej łączności z cudzoziemcami. W bieżącym roku zostanie wprowadzony w "Kulturze" kwartalny dodatek, w językach angielskim i francuskim, zawierający ciekawsze materiały,

mogące zainteresować tych czytelników, którzy nie znają polskiego.

W jaki sposób, obok wydawania pisma, udało się nam działać również jako dom wydawniczy, sami nie bardzo wiemy. Niemniej "Biblioteka Kultury" obejmuje już dzisiaj ponad czterdzieści pozycji. Akcja ta rozwinęła się głównie w ciągu ostatnich kilku lat i zdecydowała o tym wyraźna potrzeba. Nie daliśmy innych firm wydawniczych, wybieramy książkę, jeżeli nie może się ona gdzie indziej ukazać. W tej sytuacji są książki, które, czy to ze względu na nazwiska ich autorów, czy na ich treść, nie mają szans w Polsce. Tak np. olbrzymia ilość tłumaczeń z obcych języków sprowadza się w Polsce, wskutek wymagań cenzury, głównie do beletrystyki, natomiast dzieła o charakterze ideologicznym, nieraz podstawowe dla myśli współczesnej, są zakazane. Powoduje to bardzo ujemne skutki, gdyż ucieczkę od problematyki poza-literackiej jako "niebezpiecznej". Zresztą niektóre dzieła literackie też są objęte zakazem cenzury. Jakkolwiek pracujemy na emigracji i zasadniczo dla emigracji, wierzymy, że myśl wyrażona w polskim języku, czy będą to twory oryginalne czy tłumaczone, stanowi pewną całość i że powinniśmy wypełniać tę lukę. Tym się kierując, wydaliśmy w końcu ubiegłego roku tak zupełnie różne pozycje jak "Wybór pism" Simone Weil, "Człowiek zbuntowany" Camusa, powieść "W polu" Rembeka, "Rewolucję menadżerską" Burnhama. Nasz program na najbliższą przyszłość przewiduje pierwszą doprowadzoną do ostatnich czasów "Historię Polski" Pawła Zaremby; polski przekład "Doktora Żiwago" Borysa Pasternaka, który przygotowuje Paweł Ilostowiec oraz specjalną kolekcję pod nazwą "Dokumenty". Będzie ona zawierać materiały dotyczące zagadnień, które żywo obchodzą ludzi w kraju czy też mają duże znaczenie ogólne. W kolekcji tej ukazał się obecnie "Program Związku Komunistów Jugosławii", wraz z najważniejszymi krytykami prasy sowieckiej, mającymi charakter zasadniczy. W najbliższym czasie ukaze się: "Kultura masowa" – dyskusja o "mass culture" tocząca się obecnie w Ameryce, w opracowaniu i przekładzie Czesława Miłosza, i jako dalsze tomy: Antologia artykułów ogłoszonych w ostatnich latach przez anty-stalinowskich marksistów zachodnich oraz Antologia polskich prac z okresu "burzy i naporu" tj. z lat 1955-1957.

Leży nam na sercu nieznanomość problematyki polskiej u najbliższych sąsiadów i, na odwrót, nieznanomość problematyki tych sąsiadów u nas. Dlatego przystępujemy, na razie dorywczo, do wydawnictw książkowych w językach obcych. W najbliższym czasie ukaze się czeski przekład "Cmentarzy" Marka Ilaski oraz antologia w języku ukraińskim "Rozstrzelane Odrodzenie", obejmująca utwory (poezja, proza, dramat, esej) 40 najwybitniejszych pisarzy Ukrainy Sowieckiej z okresu 1917-1933. Ponieważ pi-

sarze ci w większości zostali zlikwidowani, a dzieła ich są zakazane, antologia ta, objętości ok. 800 stron, będzie zapewne dla czytelników znających ukraiński, a przede wszystkim dla samych Ukraińców prawdziwym odkryciem nieznanej Ukrainy. Przedsięwzięcie, przyznajemy, dość szalone, ale celowe, jeżeli liczą się akty zmierzające do poprawy stosunków polsko-ukraińskich.

Kończąc ze sprawami wydawniczymi przechodzimy do innych działów. "Kultura" co roku przyznaje dwie nagrody literackie, jedną dla pisarza emigracyjnego, drugą dla krajowego, w wysokości 100.000 franków każda, oraz nagrodę plastyczną, w wysokości 70.000 franków.

Napływ młodzieży z kraju do Paryża na kilkumiesięczne pobyty związane ze studiami przyczynia nam wiele trosk. Młodzież ta jest, z powodu braku dewiz w kraju, najczęściej zupełnie bez pieniędzy, z trudnością daje sobie radę w obcym mieście. Niesposób jest odnieść się do jej losu obojętnie. Ustanowiliśmy więc dwa stypendia paromiesięczne po 25.000 franków, i, biorąc pod uwagę, że hotele pochłaniają znaczną część studentów budżetu, zapewniamy potrzebującym bezpłatne mieszkanie w domu kiego budżetu, zapewniamy potrzebującym bezpłatne mieszkanie w domu "Kultury". Nie jest to akcja filantropijna, ale pomoc tym, co faktycznie studiuje, robią prace dyplomowe, odbywają praktyki specjalizacyjne etc. Nie jest to też akcja polityczna, jakkolwiek mogłaby być tak w Warszawie interpretowana, toteż musi być prowadzona bardzo dyskretnie.

Zresztą na brak pieniędzy cierpią nie tylko przybysze z kraju. Szereg literatów na emigracji, czy to ze względu na wiek czy choroby jest w nędzy, dlatego zmuszeni zostaliśmy wprowadzić dwa stypendia dla nich, jedno stałe a drugie zmienne, w wysokości mniej więcej 25.000 franków każde.

Wydając miesięcznik i książki wysyłamy więc bezpłatnie od 500 do 700 egzemplarzy każdej pozycji do Polski, częściowo pocztą, przede wszystkim przez okazje, nie możemy też, rzecz jasna, traktować przybyszów stamtąd jako handlowych klientów i dostają oni nasze wydawnictwa darmo.

W Polsce szereg osób wypuszczonych z więzień po październiku 1956 znajduje się w skrajnej nędzy (często jest to forma dalszego prześladowania). Pomagamy im w miarę naszych możliwości, wybierając ludzi wybitnych i zasłużonych, niezależnie od ich przekonań politycznych, przez wysyłanie co miesiąc trzech do czterech paczek.

Ten nasz program jest, jak na pismo emigracyjne, bardzo ambitny i nieraz spotykamy się ze zdaniem, że zapewne stoją za nami jakieś potężne instytucje czy fundusze. Na szczęście, czy niestety, zdanie to nie odpowiada prawdzie. Z naciskiem podkreślamy, że "Kultura" nie korzysta z ni-
czyjej subwencji i nie jest związana z żadną organizacją, ani polską ani

Niepublikowany w *Kulturze* tekst zamieszczony na drugiej stronie okładki *Katalogu Biblioteki "Kultura" z roku 1960.* (Bibl. poz. 177)

*

Celem naszym jest wydawanie książek, które z takich czy innych przyczyn nie mogą ukazać się w kraju. Jakkolwiek działalność tamtejszych domów wydawniczych jest ożywiona i słusznie szczycą się one wieloma pięknymi wynikami, zakazy cenzury obejmują tam zarówno poszczególne dzieła i autorów jak całe dziedziny piśmiennictwa. W tych warunkach rola każdego polskiego wydawcy za granicą jest jasna: powinien on wypełniać luki i zapobiegać przez to w miarę sił szkodom wynikającym z zakazów. Nabywcy nasi mieszkają w różnych krajach i na różnych kontynentach, nie mniej traktujemy polski ruch wydawniczy jako pewną całość, co naszym zdaniem pozwala lepiej zaspakajać potrzeby i naszych względnie licznych odbiorców na emigracji i mniej licznych, ze względu na urzędowe przeszkody, w Polsce.

Polityka nasza nie zmierza do wyboru dzieł zgodnych z naszymi poglądami. Stosujemy kryterium wartości, przy czym może to być wartość albo literacka albo wartość świadectwa, dokumentu. Bynajmniej nie przeczymy, że każda firma zajmująca się wyrobem i rozpowszechnianiem książek jest kuźnicą myśli, lepszej czy gorszej. Jednakże zasada, że autor odpowiada za swoje idee a nie wydawca wydaje się nam najskuteczniejszą gwarancją przeciwko niebezpieczeństwu totalitaryzmu. Osąd idei zawartych w tomach jakie publikujemy pozostawiamy inteligencji czytelników.

Znaczne trudności finansowe przesądzają o powolnej tylko realizacji naszych zamiarów. Nałóg kupowania nowości wydawniczych, jaki przyjął się w dość szerokich kołach czytelników krajowych, spotyka się u skromnej tylko ilościowo grupy czytelników emigracyjnych, a jedynie ci ostatni mogą nas ratować od deficytu. Powiedzmy szczerze, że niektóre tylko z wydanych nas ratować od deficytu. Powiedzmy szczerze, że niektóre tylko z wydanych nas ratować od deficytu. Powiedzmy szczerze, że niektóre tylko z wydanych nas ratować od deficytu. Powiedzmy szczerze, że niektóre tylko z wydanych nas ratować od deficytu.

cudzoziemską. Czasami ludzie dobrej woli pomagają nam jednorazowymi darami na poszczególne cele, czasami uzyskujemy pomoc na wydanie jakiejś książki, ale cały ten budżet musi być wygospodarowany z własnych funduszy, to jest z prenumerat "Kultury" i sprzedaży książek.

Gdybyśmy, zamiast rozwijać stopniowo nasze wydawnictwo w ciągu ubiegłych lat jedenastu, zaledwie utrzymywali je przy życiu, być może żenowałoby nas stwierdzenie jakie nastąpi. Oto w chwili, kiedy wyraźniej niż kiedykolwiek dostrzega się społeczny pożytek takiej placówki jak nasza, zauważyć możemy w niektórych środowiskach emigracyjnych apatię oraz skłonność do odwracania się od polskich pism i książek. Przyczyny tego zjawiska są wielorakie, niepoślednie jednak znaczenie ma zapewne poczucie braku jasno określonych celów. My natomiast sądzimy, że najważniejsza jest postawa czynna i że celów działania jest raczej nadmiar — świadczą o tym chociażby dyskusje, zarówno na emigracji jak w kraju, na temat wielu utworów przez nas drukowanych. Dlatego zwracamy się do naszych czytelników z prośbą o współpracę w przełamywaniu zaraźliwej apatii. Pomóc nam można tymi środkami, które stanowią naszą podstawę finansową tj. prenumerując pismo i kupując nasze książki. Reforma monetarna we Francji ugodziła nas dotkliwie, gdyż podniosła znacznie koszt drukarni, prądu elektrycznego, poczty etc. Mimo to prenumerata "Kultury", 6 dolarów rocznie, a więc 50 centów miesięcznie, jest jedną z najniższych. Każdy werbując nowych prenumeratorów, przekonując przyjaciół (a być może i siebie) że nasze książki zasługują na to, aby je kupować, przyczynia się do powodzenia naszej akcji. Prenumerata stanowi minimum, ale nie wystarcza. Idzie również o kupowanie książek. Rozsprzedana książka pozwala na wydanie następnej, umożliwia również bezpłatną wysyłkę do Polski.

Oczywiście, można się z nami w wielu rzeczach nie zgadzać, mamy jednak nadzieję, że można ocenić nasze dobre intencje. Jeżeli nie zawsze mamy rację, to w każdym razie prowadzimy uczciwą dyskusję i nie wstydzimy się przyznawać do błędów. Naszym zdaniem postawa czynna, choćby niekiedy prowadziła do różnic w opiniach, może jedynie nadać sens naszej emigracji. Po raz pierwszy zwracamy się do emigracyjnych czytelników z takim apelem. Dotychczasowy nasz dorobek daje gwarancję, że nie idzie tu o podtrzymanie efemerydy, ale o umożliwienie dalszego rozwoju placówce, która złożyła egzamin samowystarczalności. Stale ostatnio zwężający się zakres swobody słowa w kraju zmusza nas do szczególnego wysiłku.

Redaktor Jerzy GIEDROYC

bez żalu stwierdzamy ogrom zadań jakie mogłyby być wykonane gdyby takich ludzi było więcej.

Mieliśmy jak dotychczas sporo szczęścia do naszych autorów. Niejednokrotnie pierwodruk w naszym wydawnictwie był wstępem do międzynarodowych sukcesów i nie stosuje się chyba do nas pospolity zarzut "zamykania się w polskim getcie". Przekłady naszych książek na obce języki złożyłyby się na pokaźną biblioteczkę, a nie brak wśród nich nawet przekładów na japoński i malajski. Zdarza się też, że pierwsze polskie wydanie ukazuje się u nas, a następne w kraju. Życzylibyśmy sobie aby stopniowo stało się to udziałem wszystkich prawie tytułów, jakie figurują na naszej liście, gdyż za każdym razem kiedy wolno jest w Polsce z tej listy czerpać, oznacza to zwiększoną swobodę dyskusji.

Dotychczasowym naszym dokonaniem sami się trochę dziwimy, zważywszy, że nie można nas porównywać ani z przedsiębiorstwami cieszącymi się opieką państwa ani z tymi, w których naczelne miejsce zajmuje sama kalkulacja dochodowa. Wpływy ze sprzedaży są natychmiast inwestowane czyli staramy się jedynie "wyjść na swoim", co jest (choć nie zawsze) osiągalne tylko dzięki szczupłości personelu i posuniętej do maksimum oszczędności w druku i papierze. Jednakże sądzimy, że te oczywiste niedostatki małych domów wydawniczych mogą być zrównoważone przez wagę dostarczanej czytelnikom myślowej treści.

ANEKS Nr 8

Tekst drukowany na powielaczu w 1964 roku (Bibl. poz.249)

"Kultura" and its influence in Eastern Europe

"Kultura" is a Polish monthly magazine, published by "The Literary Institute" at Maisons-Laffitte near Paris, concerned with literary, cultural and political problems. Founded in 1946, "Kultura" will publish its 200th issue in June 1964. "Kultura" is published in 5,500 copies, subscribed to and sold among Polish exiles in 55 countries in the West. The subscriptions and sales cover entirely the cost of the magazine and the subsistence of its editorial and administrative staff of four persons. "Kultura" is thus entirely independent.

"Kultura" and the Literary Institute are directed by Jerzy Giedroyc. "Kultura" represents a large platform of democratic views, with a stress on maintaining alive the requirements of Polish independence and freedom. Its intellectual prestige among the exiles and in Poland is largely due to the fact that it publishes regularly and exclusively texts by the best Polish writers living abroad. In the course of eighteen years of its activity, "Kultura" published texts by 1,250 authors, covering 31,090 pages (the average issue has 160 pages). "Kultura" is well known to all Western observers of Polish affairs, it has been often quoted and analysed in the Western press and it counts among its subscribers all Slavic Institutes attached to American or European universities, many libraries and research centres, Western embassies in Poland and other communist countries, etc.

Alongside the magazine, the Literary Institute also publishes books. Between 1946 and 1949, the Literary Institute published 35 books, totalling 7,914 pages. Since 1953, books are published regularly in the series "Library of Kultura". More than one hundred books have already been published in this series, totalling 24,890 pages. The books are published in Polish with a few exceptions in Russian, Ukrainian and Czech. Contrary to the magazine, the publication of books in Polish in the West is mostly a deficiatory enterprise, since (particularly for scholarly or difficult books) the number of readers is very limited, while the cost of publication is high.

"Kultura" considers as its principal aim to reach Poland and to exert influence on Polish intelligentsia. This is difficult to achieve, particularly in view of the fact that political emigrations usually fall out of contact with their countries of origin with the passing of time. However, it may be said that "Kultura" has not only succeeded to influence Polish intel-

lectual opinion, but that it has played a very important part in the evolution which culminated in October 1956. "Kultura" has been reaching Poland in clandestine fashion even under stalinism, and it provided many of the arguments used by young revisionists ever since 1954. During these years of internal chaos, articles from "Kultura" were often quoted in the Polish press and one of the demands made by revisionists was that the regime should lift its ban on "Kultura". In the early period of the Gomulka regime, writers living in Poland have even contributed articles to "Kultura" and published books in Kultura's library. There is no need to retrace here Gomulka's gradual retreat from the relatively liberal cultural policy of 1956-1957, but it is significant that this was bound with a growing campaign against "Kultura". An average of 500 copies of every issue of "Kultura" and of every book published by "Kultura" reaches Poland. The Gomulka regime considers "Kultura" as one of its most dangerous adversaries. The official communist cultural weekly, founded late in 1963, was named "Kultura" presumably in an absurd effort to create confusion. This very weekly published in January 1964 a series of long articles "denouncing" the danger represented by "Kultura" (appendix No 1). The series started with the statement that "Kultura" represents a greater danger to the regime than the whole enormous apparatus of Radio Free Europe...

The effects of "Kultura's" influence are manifold. In the years 1954-57, while the Soviet bloc entered the phase of Revisionism, "Kultura" sustained and nourished the revisionist spirit. Since world communism entered the phase of Polycentrism, "Kultura" encouraged Polish intellectuals to resist totalitarian pressure, now that Gomulka's independence from Moscow is accrued.

The most astonishing factor is that "Kultura's" influence is not limited to Poland, but it reaches the Soviet Union (Russia and Ukraine in particular). This can be explained by the fact of the prestige of the Polish liberal intelligentsia in the eyes of Soviet liberal intellectuals. Since 1959, "Kultura" received from the Soviet Union eleven clandestine manuscripts. Some of them have since enjoyed success on a world scale, such as the books of the Soviet author hiding under the pseudonym of Abram Tertz, which have been translated into over twenty languages. Details concerning the authors must of course be kept secret, but it has happened several times that clandestine texts published by "Kultura" have later been published in the USSR. Thus "Kultura" received in 1962 an anonymous manuscript published a year later in "Literaturnaia Gazeta", under the signature of Boris Slutzky. Another poem, received in 1962, appeared in 1963 in "Isvestya": it was the famous poem "Tiorkin in Paradise" by Tvardovsky, which

was read publicly before Khrushchev.

"Kultura" is thus in a unique position to exert an intellectual influence both on Poland and on the Soviet Union.

As far as Poland is concerned, the intellectual situation is at present at its lowest ebb (see the courageous protest of the 34 most eminent Polish writers and scholars to the Government, against growing censorship and limitations of publications). An editorial action in exile on a large scale would do much to encourage the spirit of resistance of Polish intellectuals.

As far as the Soviet Union is concerned, there is a tremendous gap to fill and all kinds of books are needed. One should concentrate in the first place on two kinds of books:

1. The young Soviet intellectuals are eager to know the truth about the Stalin regime, about the real sources of its evil. Khrushchev's guilty and embarrassed superficial explanations can satisfy nobody. There is by now in the West a large body of serious works concerning Stalinism, and Soviet developments since the Revolution. These books should be translated and published.
2. There is an enormous curiosity in the Soviet Union about contemporary literature. A short text by Kafka has been published for the first time in Russian several months ago (with the obvious critical introduction). The field here is almost unlimited, but a judicious choice of writers and books according to their "actuality" in the contemporary Soviet context can be made.

Suggestions concerning both fields are enclosed.

Books published in Russian and Polish would reach the Soviet Union primarily via Poland. There are, however, also other ways which have proved useful: mailing to big libraries, giving books to the always more numerous Soviet tourists, students, delegates, etc., in the West. There are also numerous Soviet experts in the under-developed countries of Asia, Africa and Latin-America, who should be reached and influenced, who are isolated and who would be ideal readers.

It must of course be borne in mind that all these books should be distributed freely and that their expedition to the countries behind the Iron Curtain will constitute an additional expense. The only market in the West for these books would be students of Russian.

The cost of publishing by "Kultura" of one book in Russian averages \$ 4,600. The cost of publishing of one book in Polish averages \$ 3,500.

A list of the most urgent suggestions is included.

REVOLUTION ARCHIV

(Provisory project)

1. Alexander WEISSBERG – *Witches' Sabbath (Hexensabbat)*, personal memoirs of the stalinist era.
2. Victor SERGE – *The Case of Toulaiev (L'Affaire Toulaiev)*, a novel by a prominent communist about the murders of Kirow.
3. Arthur KOESTLER – An Anthology of selected writings from his several volumes of personal memoirs. Items selected will cover the period of his life in the Soviet Union and his disillusionment with communism.
4. Manes SPERBER – An Anthology of selected writings this trilogy, *Et le buisson devint cendre*. Items selected will cover the spread of communism in the West as well as an objective analysis of communism in Yugoslavia.
5. General W. G. KRYWITSKY – *I was Stalin's agent*. Personal memoirs of a high ranking officer in NKVD, who was murdered in New York.
6. Jozef BERGER – *Recollections*, an unpublished work by one of the living members of the Komintern who spent 22 years of his life in Soviet prison camps.
7. Ignatio SILONE – *Memoirs*.
8. Essential Trotsky.
9. Borys LEWY TZKY – *From Red Terror to Socialist Order (Vom roten Terror zur sozialistischen gesetzlichkeit)*, a work documenting the reign of terror under Stalin.
10. Borys LEWY TZKY and HOLUBNICZY – *The National Minorities. Problem in the Soviet Union*. Unpublished work of two authors of Ukrainian background, well known specialists in their fields.
11. G. HERLING-GRUDZINSKI – *World a Part*.
12. Theodore PLIEVIER – Anthology from his books *Moscou and Berlin*. The author is a former member of the German communist party. His works cover the Russian/German war, illustrating the unpreparedness of the Soviet for this conflict.

13. Paul IGNOTUS – *The Political Prisoners (Prisonniers politiques)*. An impressive work by a well known Hungarian author who writes of his imprisonment in Hungary during the stalinist era and of the Hungarian revolution of 1956.

Literary Translations into Russian

1. W. GOMBROWICZ – *Ferdydurke*.
2. Marek HŁASKO – *Cimetaries. Next Called to Paradise*.
3. Leo LIPSKI – *Short Stories*.
4. Pawel HOSTOWIEC – *Travel Diary*.

Biblioteka "KULTURY" ("KULTURA'S" Series)

15 books of emigres' authors and various translations of literary, philosophy and sociological studies specially selected to meet the interest of the readership in Poland.

Ulotka reklamowa kolportowana w księgarniach polonijnych oraz w najważniejszych pismach emigracyjnych w USA i Europie na przełomie lat 1965/1966 (Bibl. poz.228)

KULTURA

19 lat publikacji, 220 numerów miesięcznika, 122 wydane książki – oto cyfry, w których wyraża się działalność paryskiej "Kultury". Wydawnictwa nasze docierają do czytelników w 54 krajach, nakład "Kultury" sięga 6.000 egzemplarzy, co najmniej jedna dziesiąta z tego przenika do Polski.

Pismo nasze poświęcone jest literaturze, plastyce, sprawom społecznym, politycznym, ekonomicznym i historii ostatnich czasów. Na obszarze tych zjawisk szukamy sił, które wzmacniają twórczość polską na emigracji i starają się pomóc niezależnej myśli w kraju. Szczególną uwagę poświęcamy utajonym prądom, które nurtują teren krajowy i są wyrazem walki o swobodę słowa, prawo do krytyki i możliwość jakiejś zmiany na lepsze w coraz bardziej beznadziejnej rzeczywistości.

Praca nasza wywołuje gwałtowną reakcję sfer rządzących w kraju, używane są przeciw nam wszelkie środki policyjne i prowokacyjne. Doczekaliśmy się nawet wyjątkowych względów reżimu, który widział się zmuszony zaatakować "Kulturę" w specjalnych broszurach, szeroko kolportowanych w kraju i zagranicą.

Mając oczy stale zwrócone na kraj nie tracimy z pola widzenia pobratymczych narodów, zniewolonych przez tę samą przemoc co Polska. Na łamach "Kultury" przemawiają pisarze ukraińscy, czescy, rumuńscy i węgierscy. Zdołaliśmy także nawiązać kontakt z wybitnymi pisarzami rosyjskimi w Sowietach, a utwory ich ogłaszane w "Kulturze" są pierwszym na świecie przełamaniem ich przymusowego milczenia.

"Kultura", redagowana przez Jerzego Giedroycia, jest pismem niezależnym. Przy doborze materiału nie liczy się z pragnieniami żadnego rządu, żadnej instytucji ani żadnej partii. Nie stosuje też podziału na autorów emigracyjnych i krajowych.

Drugim obok pisma działem pochłaniającym najwięcej naszego wysiłku jest "Biblioteka KULTURY". Wydaliśmy w niej książki 44 autorów polskich, wśród których znajdują się m.in.: Czapski, Gombrowicz, Herling-Grudziński, Hłasko, Hostowiec, Kukieli, Łobodowski, Miłosz, Tadeusz Nowakowski, Lednicki, Józef Mackiewicz, Stanisław Mackiewicz, Par-nicki, Wierzyński, Józef Wittlin i Juliusz Mieroszewski, główny publicysta

"Kultury", pisujący w każdym numerze naszego pisma.

W bibliotece "KULTURY" ukazały się również książki zagraniczne i polskich autorów w obcych językach.

Byliśmy pierwsi, którzy przyswoili czytelnictwu polskiemu szereg dzieł o rozgłosie światowym jak Orwella "1984", Pasternaka "Doktor Żiwago", jak prace Camusa, Dżilasa, Koestlera i Silonego.

Wydawnictwa "Biblioteki KULTURY" zdobyły szeroką poczytność. Ze wspomnianych 122 książek dotychczas wydanych przez nas, 50 jest całkowicie wyczerpanych.

W ramach "Biblioteki KULTURY" wydajemy "Zeszyty Historyczne", poświęcone najnowszej historii Polski i krajów Europy środkowej, ukazujące się co pół roku w objętości 240 stron.

Ustanowiliśmy nagrody literackie i plastyczne, przyznawane co roku przez redakcję.

W siedzibie naszej, w Maisons-Laffitte, zebraliśmy 25.000 skatalogowanych książek, wydanych w kraju i na emigracji. Zamiarem naszym jest udostępnić te zbiory dla prac naukowych.

Nasza działalność jest tematem wielu głosów prasy zagranicznej. Czerpała ona z naszych łamów wiadomości o Polsce i o Związku Sowieckim, podnosiła znaczenie naszej akcji, cytowała wyrażane przez nas poglądy.

Wszystkie prace redakcyjne, wydawnicze i administracyjne wykonuje 5 osób. Jesteśmy zdani tylko na własne siły. Nasza niezależność moralna, polityczna i materialna, którą swego czasu podkreślił w liście do redakcji André Malraux, daje nam pełną swobodę działania.

Nie pomniejsza to niestety trudności wydawniczych i dlatego pozwalamy sobie zwrócić się do ludzi dobrej woli z prośbą o poparcie. Jesteśmy w walce o dobro kraju pozbawionego głosu, o dobro narodu, który nie może stanowić o sobie. Pragniemy, aby w naszych szeregach znaleźli się wszyscy, którym los Polski nie jest obojętny. Najlepszą formą poparcia naszej pracy jest popieranie naszego pisma i naszych wydawnictw, a więc prenumerata "Kultury" i zachęcanie przyjaciół do tej prenumeraty oraz kupowanie naszych książek.

Ulotka wydana tuż po "interwencji" wojsk Układu Warszawskiego w Czechosłowacji w 1968 roku. (Bibl. poz.223)

*

Powtarzamy nasz apel w sytuacji, której dramatyczności nie trzeba nikomu tłumaczyć. Przeszło półmilionowa armia pięciu państw Paktu Warszawskiego najechała i okupowała Czechosłowację. Nigdy jeszcze dobre imię Polski nie było na świecie tak zohydzone. Nie chodzi już teraz tylko o walkę z gomulkowski-moczarowskim zamordyzmem, ale o to by Polak nie wstydził się, że jest Polakiem. Jesteśmy na Zachodzie w tej walce osamotnieni, nie możemy liczyć na nikogo z wyjątkiem podziemnych prądów w samej Rosji i w Europie środkowo-wschodniej.

Łatwo przeciwstawić słabość miesięcznika, wydawanego na emigracji potęgę rządów, wojsk i aparatów, ale łatwo też nie pamiętać, że takich dzwonów, których uparty głos uderzał skutecznie w trwalsze twierdze i trony, było w przeszłości dużo.

Tylko intensywna akcja sprzedaży znaczków "Kultury" wśród naszych przyjaciół i czytelników umożliwi rozszerzenie działalności "Kultury" i pomoże wykazać jak duża – mimo odmiennych pozorów – może być jej siła.

Podstawowa literatura

(Uwzględniono najważniejsze pozycje dotyczące Instytutu Literackiego, wydawnictw "Kultury", osób tworzących ścisły "krąg Kultury" i wydarzeń, w których brali udział. Prócz prac książkowych i artykułów wydanych poza granicami kraju zanotowano wydawnictwa krajowe podziemne i oficjalne, również propagandowe. Pominęto prace zamieszczone w "Bibliografii".

Przygotowanie pełnej bibliografii wymaga korzystania z kilkudziesięciu tomów wycinków artykułów na temat wydawnictwa z prasy i książek publikowanych niemal na całym świecie zebranych w Archiwum "Kultury".)

1. **Anty-Kultura.** Wybór tekstów o paryskiej "Kulturze". Ze wstępem L. Ungera. Warszawa 1992;
2. **Barańczak Stanisław:** Na czterdziestolecie Kultury. *Pamiętnik Literacki* (Londyn) 1987 T.11 s.17-20;
3. **Bartoszcze Roman:** [Recenzja] O "Kulturze". Wspomnienia i opinie. *Zeszyty Prasoznawcze* (Kraków) 1990 nr 1 s.91-93;
4. **Batorowicz Adam:** Paryska "Kultura" – ośrodek inspiracji antysocjalistycznej. *Ideologia i Polityka* (W-wa) 1981 nr 2 s.158-168;
5. **Bednarczyk Czesław:** W podmostowej arkadzie. Londyn 1988;
6. **Berberyusz Ewa:** Gałązka rozmarynu. *Tygodnik Powszechny* (Kraków) 1993 nr 51-52 s.12;
7. — : Polak drugiego piętra. *Tygodnik Powszechny* (Kraków) 1993 nr 27 s.1, 5-7;
8. **Bielak Feliks, Pepłoński A.:** Polska emigracja polityczna a grupy antysocjalistyczne w kraju w latach 1976-1984. W-wa 1985;
9. **Bielatowicz Jan:** Literatura na emigracji. Londyn 1972;
10. — : Sprawy literackie na emigracji. *Orzeł Biały* (Londyn) 1948 nr 40 s.3;
11. **Bocheński Jacek:** Trzy uwagi po lekturze paryskiej "Kultury". *Przegląd Kulturalny* (W-wa) 1956 nr 1 s.2, 11;
12. **Bodnar P.:** Styl politycznego myślenia. *Aneks* (Londyn) 1980 nr 23 s.127-139;

13. **Bolecki Włodzimierz:** Redaktor. *Ex Libris* (W-wa) 1991 nr 10 s.1;
14. **Boniecki Jerzy:** Okno na świat. Londyn 1990;
15. **Borowicz T.:** Proces w Warszawie. *Horyzonty* (Paryż) 1970 nr 165 s.47-50;
16. **Bregman Aleksander:** W Maisons-Laffitte. *Tydzień Polski* (Londyn) 1966 nr 40 s.3, 8;
17. **Bugaj Maria:** Instytut Literacki w Paryżu. *Almanach Polonii 1992* (W-wa) 1991 s.126-128;
18. **Bujnicki A.:** "Kultura". *Głos Wybrzeża* (Gdańsk) 1982 nr 241 s.3-4;
19. **Burba-Kochański O. N.:** List do emigranta. Paryż: Instytut Literacki, 1970;
20. **Bursa Andrzej:** Notatki o paryskiej "Kulturze". *Od A do Z* (W-wa) 1956 nr 15 s.1;
21. **Cecuda Maria:** Antypolska działalność emigracji. *Ideologia i Polityka* (W-wa) 1984 nr 9 s.126-134;
22. — : Działalność ośrodków dywersji ideologicznej po KBWE. *Biuletyn. [Wyd.] Instytut Badania Współczesnych Problemów Kapitalizmu* (W-wa) 1977 nr 6 s.1-23;
23. — : Nowa rola polskiej emigracji politycznej wobec kraju. *Ideologia i Polityka* (W-wa) 1983 nr 5/6 s.67-78;
24. — : Polska emigracja polityczna w latach 1975-1982. W-wa 1982;
25. **Chciuk Andrzej:** Wizyta w paryskiej "Kulturze" *Tygodnik Polski* (Sydney) 4.IX.1971;
26. **Ciećwierz:** Próby neutralizacji propagandy antypolskiej na Zachodzie w latach 1944-1947. *Kwartalnik Historii Prasy Polskiej* (W-wa) 1987 nr 4 s.101-113;
27. **Czapka Krzysztof:** Propagandowe metody dywersyjnej działalności paryskiej "Kultury". W-wa 1981 (praca magisterska - Ak.Spraw Wewn.).
28. **Czapski Józef:** Dwadzieścia pięć lat. *Kultura* (Paryż) 1972 nr 7/8 s.3-10;
29. — : Kul'tura. *Kontinent* (Bonn) 1977 nr 12 s.227-238;
30. — : O Miłoszu. *Zeszyty Literackie* (Paryż) 1984 nr 5 s.152-154;
31. — : [Pierwsi Trzej - na dom "Kultury"]. *Kultura* (Paryż) 1954 nr 9 s.3-6;
32. — : Piętnastolecie "Kultury". *Kultura* (Paryż) 1962 nr 7/8 s.207-218;
33. **Czarna księga cenzury PRL.** T.1-2. Londyn 1977;
Wydanie 2: Londyn 1978, oraz wydania podziemne w Polsce
34. **Czarnik Oskar Stanisław:** Między dwoma sierpniami. Polska kultura literacka w latach 1944-1980. W-wa 1993 (szczególnie strony 311-379);
35. **Czechowicz A.:** Wywiad na temat RWE i "Kultury". Rozm. B.Świątkiewicz. *Nowiny Rzeszowskie* (Rzeszów) 1971 nr 192 s.2;
36. **Czterdzieści lat Instytutu Literackiego.** *Nota* (Kraków) 1986 nr 10 s.1, 3;
37. **Czuchnowski Edward:** Oddziaływanie "Kultury" paryskiej na środowisko intelektualne Warszawy w latach 1964-1969. W-wa 1969 (praca magisterska - Ak.Spraw Wewn.)
38. **Danilewicz-Zielińska Maria:** Bibliografia: "Kultura" (1958-1973); "Zeszyty Historyczne" (1962-1973); Działalność wydawnicza (1953-1973). Paryż: Instytut Literacki, 1975;
39. — : Bibliografia: "Kultura" (1974-1980); "Zeszyty Historyczne" (1974-1980); Działalność wydawnicza (1974-1980). Paryż: Instytut Literacki, 1981;
40. — : Bibliografia: "Kultura" (1981-1987); "Zeszyty Historyczne" (1981-1987); Działalność wydawnicza (1981-1987). Paryż: Instytut Literacki, 1989;
41. — : Literatura wolnego słowa 1939 - 1986. Warszawa: WS KOS, 1986 (zwl. s.37-59);
42. — : Szkice o literaturze emigracyjnej. Paryż: Instytut Literacki, 1978, (szczególnie rozdział: W kręgu "Kultury" s.378-388);

43. **Donecki Tadeusz:** Chwałę Paryż. *Przegląd Polityczny* (Gdańsk) 1986 nr 7 s.102-113;
44. **Dronowicz Jerzy:** *Kultura i jej krąg. Kontakt* (Paryż) 1987 nr 1-2 s.172-176;
45. **Dwudziestolecie "Kultury"**. [Dyskusja w RWE z udziałem: J.Sakowskiego, M.Danilewiczowej, M.Chmielowca, P.Zaremby i J.Mieroszewskiego]. [Monachium] 1966 k.16 (maszynopis);
46. **Dybcia Krzysztof:** Literacka działalność Instytutu Literackiego. [w:] *Literatura, źle obecna. (Rekonesans)*. Londyn 1984 s.11-23;
47. **Dyskusja o "Wiadomościach" i "Kulturze"**. *Kontynenty - Nowy Merkurysz* (Londyn) 1960 nr 23-24 s.7-8;
48. **Filler Witold:** *Literatura małej emigracji*. W-wa 1970;
49. — : *Teorie i praktyki paryskiej "Kultury"*. W-wa 1968;
Wyd.2. W-wa 1969
50. **[Florczak Zbigniew] Pelikan:** Morowa i z charakterem. *Kultura* (Paryż) 1971 nr 11 s.3-12;
51. **Florczak Zbigniew:** Czytając "Kulturę". *Biuletyn Rozgłośni "Kraj"* (W-wa) 1956 nr 4 s.2-3;
52. — : "Kultura": moje reminiscencje. *Nowe Książki* (W-wa) 1991 nr 8 s.9-11;
53. — : Materiały do refleksji. *Biuletyn Rozgłośni "Kraj"* (W-wa) 1956 nr 13 s.10-11;
54. — : Nie poddawać się Polsce. *Nowe Książki* (W-wa) 1994 nr 2 s.31-33;
55. — : Październik na odległość. *Biuletyn Rozgłośni "Kraj"* (W-wa) 1957 nr 2 s.2-3;
56. — : Talmudystom emigracji w odpowiedzi. *Biuletyn Rozgłośni "Kraj"* (W-wa) 1956 nr 38 s.12-13;
57. — : To jest nieporozumienie. *Biuletyn Rozgłośni "Kraj"* (W-wa) 1955 nr 1 s.8-9;

58. **[Fotografie Redaktora i współpracowników Instytutu Literackiego].** *Puls* (Londyn) 1981 nr 9/10 s.145-148;
59. **Franchet-Guzal Halina:** L'édition polonaise en France. Sous la direction de M.Alain Massuard. [b.m.] 1989;
Rozdział 3 poświęcony "Kulturze" (s.37-81, 151)
60. **G.S.:** 30-lecie [Instytutu Literackiego]. *Związkowiec* (Toronoto) 1977 nr 60 s.2;
61. **Giedroyc Jerzy:** Będę rozmawiał o konkretach. Rozm. Maria Bugaj. *Przegląd Tygodniowy* (W-wa) 1989 nr 8 s.10;
62. — : 40 lat paryskiej "Kultury". Wywiad z... *Tygodnik Mazowsze* (W-wa) 1986 nr 183 s.1, 3;
Wywiad wielokrotnie przedrukowywany w prasie podziemnej i emigracyjnej
63. — : Droga na Wschód. Z... rozmawia Marek Zieliński. *Więź* (W-wa) 1989 nr 10 s.42-50;
64. — : Jedynym wyjściem jest słowo. Z... rozm. Adam Sławiński. *Rzeczpospolita* (W-wa) 1990 nr 168 s.4;
65. — : Jedynym wyjściem jest słowo (fragmenty wywiadów). *Nowe Książki* (W-wa) 1991 nr 8 s.11-15;
66. — : Jestem pesymistą. Rozm. Andrzej Garlicki. *Polityka* (W-wa) 1991 nr 42 s.1, 8-9;
67. — : Kraj z Gombrowicza. Z... rozmawiał Zdzisław Zaręczyński. *Prawo i Życie* (W-wa) 1992 nr 35 s.1, 6;
68. — : Kto dzisiaj myśli o państwie. Rozmowa z... Rozm. Maria de Hernandez-Paluch. *Przekrój* (Kraków) 1992 nr 21 s.10-11;
69. — : "... o pomstę do nieba". Z... rozm. Jerzy Kłosiński. *Tygodnik "Solidarność"* (W-wa) 1992 nr 47 s.1, 10-11;
70. — : "Oby jak najdłużej..." Wywiad z... *Obraz* (Szczecin) 1988 nr 2 s.2-4;
71. — : Odpowiedź na ankietę "O stosunkach polsko-ukraińskich". *Widnokrąg* (Fryburg) 1986 nr 2 s.108-112;

72. — : Oświadczenie... w sprawie losów "Kultury" i Instytutu Literackiego po jego śmierci. *Kultura* (Paryż) 1987 nr 9 s.174;
73. — : Po wielu latach. Rozmowa z... przeprowadzona przez J. Garlińskiego 4 czerwca 1986 r. *Pamiętnik Literacki* (Londyn) 1987 T.11 s.8-16;
74. — : Polacy-Niemcy: rozmowa o przyszłości. [Głos w ankiecie]. *Arka* (Kraków) 1989 nr 28 s.8-9;
75. — : Rozgłosnia RWE i "Kultura". *Jedność* (Sztokholm) 1978 nr 16 s.24-31;
J.Giedroyc jest jednym z rozmówców
76. — : Rozmowa "Spotkań". Z..., twórcą pisma "Kultura" i Instytutu Literackiego w Paryżu, rozmawia Marek Zieliński. *Spotkania* (Lublin, W-wa) 1981 nr 16 s.6-13;
77. — : Rozmowa sprzed dwunastu lat. *Aneks* (Londyn) 1986 nr 44 s.23-54;
78. — : Rozmowa z... (Rozmawiał Jerzy Czerski). *Kultura Niezależna* (W-wa) 1985 nr 15 s.29-31;
79. — : Wywiad z Redaktorem "Kultury". *Kultura* (Paryż) 1980 nr 10 s.139-142;
80. —, **Gombrowicz Witold**: Listy 1950-1969. Wybrał, opracował i wstępem opatrzył A.Kowalczyk. W-wa 1993;
81. —, **Herling-Grudziński Gustaw**: Emigracja jest sposobem walki politycznej. *Kontakt* (Paryż) 1983 nr 3-4 s.64-67;
82. —, **Hertz Zofia**: Dwa wywiady o "Kulturze". (Rozmowę prowadziła B. Toruńczyk). *Res Publica* (Londyn) 1982 nr 8 s.152-182;
83. **Głomb Jan**: Zielony Jasiek (o Janie Bielatowiczu). Tarnów 1992;
84. **Głosy o Kulturze**. Zebrała Regina Wasiak. *Pamiętnik Literacki* (Londyn) 1987 T.11 s.35-38;
85. **Gombrowicz Rita**: Gombrowicz w Europie. Świadczenia i dokumenty 1963-1969. Kraków 1993;

86. **Gorczyńska Renata**: Podróżny świata. Rozmowy z Czesławem Miłoszem. Komentarze. New York 1983;
87. — : Traf. Rzecz o Kocie Jeleńskim. *Puls* (Londyn, W-wa) 1993 nr 63 s.37-51;
88. **Góra Mieczysław**: Instytut [Literacki] w Maisons-Laffitte. *Perspektywy* (W-wa) 1977 nr 3-7 (5 części);
89. — : Co za sztyldem troski o Polskę. (Program paryskiej "Kultury"). *Perspektywy* (W-wa) 1983 nr 25 s.12-13;
Przedruk w: "Głos Robotniczy" (Łódź) 1983 nr 152 s.3; nr 155 s.3
90. **Grabowski J.**: Kogo i w jaki sposób opłaca paryska "Kultura"? *Rzeczywistość* (W-wa) 1981 nr 21 s.8;
91. **Grémion Pierre**: Le Congrès pour la Liberté de la Culture en Europe (1950-1967). Paris 1988;
92. **Gruszyński Jan**: Emigracja polska we Francji w latach 1900-1975. *Przegląd Polonijny* (Wrocław) 1979 z.2 s.15-31;
93. **Habielski Rafał**: Niezłomni, nieprzejednani: emigracyjne "Wiadomości" i ich krąg 1940-1981. W-wa 1991;
94. **Hayn Ryszard**: Historia i cele działania Paryskiej "Kultury" do roku 1980. *Edukacja Polityczna* (W-wa) 1980 vol.11 s.154-168;
95. **Hempel Adam**: Za kulisami działalności J.Giedroycia. *Perspektywy* (W-wa) 1983 nr 6-8 (3 części);
96. **Herling-Grudziński Gustaw**: Dziennik pisany nocą 1971-1988. T.1-4. Paryż: Instytut Literacki, 1973-89;
97. — : Dziennik pisany nocą 1989-1992. W-wa 1993;
98. — : Radość daje pisanie we własnym języku. Rozmowa z... *Kontakt* (Paryż) 1985 nr 7-8 s.42-45;
99. — : Wyjścia z milczenia. Oprac. Z. Kudelski. W-wa 1993;
100. **Hernandez-Paluch Maria de**: Zakon z Maisons-Laffitte. *Pogląd* (Berlin Zachodni) 1987 nr 1 s.40-43;
101. **Hertz Zofia**: "Oddamy, jak będziemy mieli...". Rozmowa. *NaGłos* (Kraków) 1992 nr 6(31) s.13-24;

102. — : Z Buzuluku do Paryża. ... wspomina Józefa Czapskiego. *Gazeta o Czapskim. Specjalny dodatek "Gazety w Lublinie"* 26 maja 1993 s.II;
103. **Hertz Zygmunt**: Listy do Czesława Miłosza 1952 – 1979. Paryż: Instytut Literacki, 1992;
104. **Heydenkorn Benedykt**: Czołowy ośrodek emigracyjny. *Związkowiec* (Toronto) 1981 nr 36 s.2;
105. [**Hrabyk Klaudiusz**] Mateja Tadeusz: Ciąg dalszy sprawy J. Giedroycia. *Nasz Znak* (Malmö) 1965 nr 7–8 s.81–88;
106. — : Ciąg dalszy sprawy Jerzego Giedroycia. *Nasz Znak* (Malmö) 1965 nr 5 s.61–64;
107. — : Oferta nieporadnego faktora. *Nasz Znak* (Malmö) 1965 nr 11–12 s.26–34;
108. — : Podwójne życie Jerzego Giedroycia. Malmö 1965;
109. — : Sprawa Samsona Mikicińskiego. *Nasz Znak* (Malmö) 1966 nr 1 s.32–47;
110. — : W dwudziestolecie paryskiej "Kultury". *Nasz Znak* (Malmö) 1967 nr 1 s.1–25;
111. [**Hrabyk Klaudiusz**] T.M.: Dwie miarki panagiedroyciowego organu. *Nasz Znak* (Malmö) 1965 nr 6 s.72–74;
112. [**Instytut Literacki** – wykaz wydawnictw 1946–1980]. *Kultura* (Paryż) 1981 nr 1/2 s.161–170;
113. **J.T.**: Słowo o paryskiej "Kulturze". *Nowe Horyzonty* (W-wa) 1986 nr 4 s.6, 12;
114. **Jakubowski A.**: Okolice "Buntu Młodych". *Aneks* (Londyn) 1980 nr 23 s.121–127;
115. **Jaśko Krzysztof**: Działalność wydawnicza Instytutu Literackiego w Paryżu. Kraków 1993 (praca magisterska – Uniwersytet Jagielloński);
116. **Jaworska Krystyna**: Wydawnictwa i działalność informacyjna Drugiego Korpusu w języku włoskim. *Pamiętnik Literacki* (Londyn) 1991 T.16 s.84–99;

117. **Jaworski Marek**: Mechanizmy antykomunizmu: "Kultura" i polityka. *Trybuna Ludu* (W-wa) 1977 nr 59 s.7;
118. [**Jeleński Konstanty Aleksander**] a.n.: Dwie koncepcje szczerości. *Kultura* (Paryż) 1956 nr 4 s.105–109;
119. **Jeleński Konstanty Aleksander**: Le rôle du mensuel "Kultura" en France. *Revue du Nord. Collection "Histoire"*. Hors-Serie (Paris) 1988 Nr 4 s.213–224;
120. — : "Kultura": Polska na wygnaniu. *Aneks* (Londyn) 1981 nr 24/25 s.236–254;
Co najmniej dwa wydania w niezależnym obiegu wydawniczym w Polsce w latach 80-tych
121. — : "Nigdy nie emigrowałem z Polski..." *Zeszyty Literackie* (Paryż) 1988 nr 21 s.133–143;
122. — : O "Kulturze" raz jeszcze. *Aneks* (Londyn) 1987 nr 46/47 s.156–170;
123. — : Odpowiedź na partyzantkę krytyków. *Kontynenty* (Londyn) 1966 nr 4 s.4–10;
124. — : "Preuves". Strzępy wspomnień. *Zeszyty Literackie* (Paryż) 1988 nr 21 s.196–198;
125. — : Z listów do Józefa Czapskiego. *Zeszyty Literackie* (Paryż) 1991 nr 34 s.98–111; nr 35 s.51–73; nr 36 s.87–98;
126. — : Zbiegi okoliczności. Paryż: Instytut Literacki, 1982;
127. — : Zygmunt Hertz mój przyjaciel. *Kultura* (Paryż) 1980 nr 1/2 s.171–174
128. **Jung Stanisław**: Ku czemu zmierza PPN ? *Ideologia i Polityka* (W-wa) 1981 nr 4 s.152–159;
129. **Jurkszus–Tomaszewska Jadwiga**: Aspekty akcji wydawniczej na emigracji. [w:] Prace Kongresu Kultury Polskiej T.9: Oświata, książki i prasa na obczyźnie. Londyn 1989 s.128–144;
130. [**Kacprzak P.**] **Pika**: Dywersyjna działalność reakcyjnych ugrupowań polonijnych. *Bandera* (Gdynia) 1972 nr 30 s.16;
131. **Kacpura Z., Kowalska A.**: Prasa Polonii i polskiej emigracji politycznej. W-wa 1975;

132. [Karpiński Wojciech] WK: O "Kulturze" w Paryżu. *Res Publica* (Londyn) 1982 nr 8 s. 235-236;
133. Karpiński Wojciech: Józef Czapski, świadek wieku, *Zeszyty Literackie* (Paryż) 1990 nr 29 s.41-53;
134. — : Książki zbójce. Londyn 1988;
135. — : Lustro "Innego świata". *Więź* (W-wa) 1989 nr 10 s.28-34;
136. — : Spotkanie z Kotem Jeleńskim. [w:] Karpiński W.: Herb wygnania. Paryż 1989 s.95-111;
137. — : Zygmunt Hertz. [w:] Karpiński W.: Herb wygnania. Paryż 1989 s.202-205;
Drukowane wcześniej w warszawskiej "Res Publice" nr 4/1980 pod kryptonimem "RP"
138. Kirkien Leszek: O "Kulturze" paryskiej. Cz. 1-4. [Cykl artykułów]. *Kronika* (Londyn) 1970 nr 3-6;
139. [Kisielewski Stefan] Kisiel: Paryż w sierpniu. Widziane inaczej. *Tygodnik Powszechny* (Kraków) 1981 nr 36 s.8;
140. Kisielewski Stefan: Spotkania z Jerzym Giedroyciem. *Puls* (Londyn) 1986 nr 30 s.7-19;
Wersja skrócona w "Kurs" (Łódź) 1986 nr 24
141. Klechta Jerzy: Tubą jest Mieroszewski. *Walka Młodych* (W-wa) 1970 nr 9 s.6;
142. Klimaszewski Bolesław, Nowakowska Ewa R., Wykiel Wojciech: Mały słownik pisarzy polskich na obczyźnie 1939-1980. W-wa 1992;
143. Kłosiński Jerzy: Znowu jesteśmy w Soplicowie. Relacja z wizyty w Maisons-Laffitte. *Tygodnik "Solidarność"* (W-wa) 1992 nr 51/52 s.16-17;
144. Kłossowski Andrzej: Polski ruch wydawniczy we Francji po II wojnie światowej (1945-1989). Cz.1. *Editor* (W-wa) 1990 T.3 s.15-35;
145. Kobielski Dobrosław: Ewolucjonizm - "Kultura". *Perspektywy* (W-wa) 1969 nr 10 s.33-34;
146. — : Juliusz Mieroszewski i "Kultura". W-wa 1971;

147. — : "Kultura" z Maisons-Laffitte. *Prasa Polska* (W-wa) 1969 nr 10 s.12-14;
148. Kopczyński Krzysztof: Przed przystankiem Niepodległość. Paryska "Kultura" i Kraj w latach 1980 - 1989. Warszawa, 1990;
Na stronie 71, przypis 30, 31: zestawienie literatury oficjalnej, propagandowej z lat 80-tych
149. Korboński Stefan: Jerzy Giedroyc o sobie. *Nowy Dziennik - Przegląd Polski* (Nowy Jork) 17.XII.1986 s.7;
150. Korek Janusz: "Przylegać do rzeczywistości". Stanowiska i sprawy polityczne w "Kulturze" w latach 1968-1975. *Acta Sueco-Polonica* (Uppsala) 1993 nr 1 s.113-166;
151. Kornaga Jeremi: Robotnicy. W-wa 1932;
Powieść z "kluczem" - jednym z bohaterów jest J.Giedroyc
152. Kossowska Stefania: "Kultura" od środka. *Dekada Literacka* (Kraków) 1992 nr 16 s.5, 8;
153. Kostek Hanna (ps.): Rozgovor po duszom. *Kultura* (numer rosyjski) (Paryż) 1971 nr 2 s.5-23;
154. Kowalczyk Andrzej Stanisław: Jerzy Giedroyc. *Nowe Książki* (W-wa) 1991 nr 8 s.83, okł.4;
155. — : "Stepowa Hellada". [w:] Jerzy Stempowski: W dolinie Dniestru. Listy o Ukrainie. W-wa 1992 s.319-339;
156. Kowalewski Janusz: Jerzy Giedroyc wiecznie młody i wciąż zbuntowany. *Fotorama Polaków w Świecie* (Londyn) 1987 nr 100 s.18-21;
157. Kowalik Jan: Czasopiśmiennictwo. [w:] *Literatura polska na Obczyźnie 1940-1960* pod redakcją T. Terleckiego. Londyn 1965 T.2 s.373-548 (zwl. s.403-409);
158. — : "Kultura" 1947 - 1957. Bibliografia zawartości treści. Paryż: Instytut Literacki, 1959;
159. Krance Felicja: Paryż - po dwóch latach. *Nowy Dziennik - Przegląd Polski* (Nowy Jork) 27.04.1989 s.4-5;
160. Król Marcin: Cnoty "Kultury". *Zeszyty Literackie* (Paryż) 1989 nr 36 s.120-127;

161. — : Konstanty Jeleński (1922–1987). *Tygodnik Powszechny* (Kraków) 1987 nr 20 s.8;
162. — : Style politycznego myślenia. Wokół "Buntu Młodych" i "Polityki". Paryż: Libella, 1979;
163. **Kryszak Janusz**: Czesław Miłosz i "Zeszyty Kalifornijskie". *Przegląd Artystyczno-Literacki* (Toruń) 1992 nr 7 s.1–2;
164. **Krzyżanowski Jerzy R.**: Z perspektywy Warszawy lat pięćdziesiątych. *Pamiętnik Literacki* (Londyn) 1987 T.11 s.21–27;
165. **Krzyżanowski Wojciech**: Lata bukaresztańskie. Leonberg 1987; Przedruk z "Zeszytów Historycznych" 38, 39, 43, 44, uzupełniony przez autora
166. **Kulisy twórczości**. Listy 14 pisarzy emigracyjnych do Juliusza Sadowskiego 1945–1977. Paryż 1979;
167. **"Kultura" i jej krąg**. Katalog wystawy Czterdziestolecia Instytutu Literackiego, Biblioteka Polska, Paryż 11 XII 1986 – 10 I 1987 pod red. Grażyna Pomian (i inn.). [Paryż]: Les Amis de Kultura, [1988];
168. **L.W.**: [List] Drogi Redaktorze. *Nasz Znak* (Malmö) 1965 nr 7–8 s.88–89;
169. **Latoszyk Józef**: O gomułkizmie i emigracyjnym stalinizmie. *Nasz Znak* (Malmö) 1965 nr 11–12 s.48–52;
170. **Literatura polska po 1939 roku**. Przewodnik encyklopedyczny pod redakcją [Marka Drabikowskiego] Marka Witkowicza, T.1. W-wa: Wydawnictwo PEN, 1989;
171. **Łubieński Tomasz**: Lekcja "Kultury". *Aneks* (Londyn) 1986 nr 44 s.55–57;
172. **m.a.**: "Kultura" i jej krąg. *Puls* (Londyn) 1986/1987 s.77–78;
173. **MB**: Lekcja Mieroszewskiego. *Res Publica* (Londyn) 1982 nr 5/6 s.141–147;
174. **M.K.**: Sprawa tatarników. *Arka* (Kraków) 1988 nr 24 s.96–99;
175. **[Machejek Władysław] W.M.**: Proces przeciw Giedroycowi. *Życie Literackie* (W-wa) 1970 nr 8 s.1–2;

176. **Machcewicz Paweł**: Polska widziana z Maisons-Laffitte. *Magazyn Historyczny. Mówią Wieki* (W-wa) 1991 nr 1 s.1–8;
177. **Maciąg Włodzimierz**: Wokół jubileuszu "Kultury". *Arka* (Kraków) 1988 nr 24 s.130–132;
178. **Makowski Andrzej**: Kilka wyjaśnień. *Biuletyn Rozgłośni "Kraj"* (W-wa) 1957 nr 6 s.2–3;
179. **Maksimov Vladimir**: Na trzydziestolecie "Kultury". *Kultura* (Paryż) 1977 nr 7/8 s.202–202;
180. **Markiewicz Tomasz**: "Kultury" nie będzie. *Przegląd Tygodniowy* (W-wa) 1992 nr 2 s.1, 15;
181. **Matuszczak Wojciech**: Odliczanie czasu dla Polski. *Gazeta Regionalna* (Bydgoszcz) 1993 nr 300 s.5;
182. **Maurer Jadwiga**: Moje lata z "Kulturą". *Pamiętnik Literacki* (Londyn) 1987 T.11 s.28–31;
183. **Mazur P.**: "Kultura" – sto lat. *Tydzień Polski* (Londyn) 1978 nr 1 s.3;
184. **McCarthy Mary**: Kota Jeleńskiego portret z pamięci. Z... rozmawia Renata Gorczyńska. *Kultura* (Paryż) 1988 nr 5 s.117–127;
185. **Mereżka Stefan**: "Kultura" w obronie Paula Schandruka. *Nasz Znak* (Malmö) 1965 nr 6 s.34–48;
186. — : W matni. *Nasz Znak* (Malmö) 1965 nr 9 s.37–40;
187. **Michalski Ryszard H.**: Droga do Maisons-Laffitte. *Tygodnik Demokratyczny* (W-wa) 1989 nr 30 s.18, 21;
188. **Michałowski Z.**: List do Redakcji [Rezolucja potępiająca "Kulturę" z powodu kontaktów z krajem]. *Kultura* (Paryż) 1956 nr 2 s.156;
189. **Michnik Adam**: Różne głosy (dokończenie). (Z "Dziennika więziennego"). *Kultura* (Paryż) 1986 nr 6 s.19–23;
190. **Mieroszewski Juliusz**: ABC polityki "Kultury". *Kultura* (Paryż) 1966 nr 4 s.40–51;
191. — : Budujemy dom. *Kultura* (Paryż) 1954 nr 10 s.3–12;

192. — (**Londyńczyk**): Linia. *Kultura* (Paryż) 1971 nr 1/2 s.113–114;
193. — : Karty na stół. *Kultura* (Paryż) 1956 nr 2 s.3–11;
194. **Miłosz Czesław**: Był raz... *Kultura* (Paryż) 1980 nr 3 s.107–117;
195. — : Rok myśliwego. Paryż: Instytut Literacki, 1990;
196. [**Mitzner Zbigniew**] Szelaż Jan: Konrad Wallenrod w Maisons-Laffitte. *Biuletyn Rozgłośni "Kraj"* (W-wa) 1956 nr 5 s.2;
197. — : O odwracaniu. *Biuletyn Rozgłośni "Kraj"* (W-wa) 1955 nr 3 s.2;
198. — : Prawdziwe karty na biurku w redakcji "Kultury". *Biuletyn Rozgłośni "Kraj"* (W-wa) 1956 nr 12 s.2;
199. **Mitzner Zbigniew**: Debit i suwerenność. *Biuletyn Rozgłośni "Kraj"* (W-wa) 1956 nr 48 s.3, 14;
200. **Modzelewski Edward**: Kogo lubi paryska "Kultura"? *Trybuna Ludu* (W-wa) 1985 nr 109 s.7;
201. — : Paryska "Kultura" a KSS "KOR". *Ideologia i Polityka* (W-wa) 1981 nr 7/8 s.69–78; nr 9 s.53–69
202. [**Morawski Kajetan**] **Chomeński Jan**: Czym jest "Kultura". List do Zespołu "Kultury". *Kultura* (Paryż) 1951 nr 12 s.147–155;
203. **Moszyński Piotr**: Książę. *Wprost* (Poznań) 1992 nr 51/52 s.18–19;
204. N.S.: [List] Drogi Redaktorze. *Nasz Znak* (Malmö) 1965 nr 5 s.65–67;
205. **Nakarjakov Vladimir**: Diversii protiv Pol'si. Moskwa 1985;
206. **Neyman Iza de**: Wspomnienie o Jerzym Stempowskim. *Obecność* (Wrocław) 1988 nr 23 s.26–29;
207. **Niewiadomski Andrzej**: [Recenzja] O "Kulturze". Wspomnienia i opinie.; *Kultura i jej kr/ag 1946–1986. Pamiętnik Literacki* (Warszawa) 1990 z.1 s.341–349;
208. **Nowak-Jeziorański Jan**: Giedroyć i "Kultura". *Wiadomości Polskie* (Sydney) 1987 nr 1 s.1;

Również inne wydania tekstu w prasie emigracyjnej

209. — : Wojna w eterze. Wspomnienia, T.1: 1948 – 1956. Londyn 1985;
210. — : Polska z oddali. Wojna w eterze – wspomnienia, T.2: 1956–1976. Londyn 1988;
211. **Nowakowski Wiesław**: Jakie cele wyznaczają imperialistyczne środki dywersji ideologicznej ukazującemu się w języku polskim w Paryżu miesięcznikowi "Kultura". *Zagadnienia i Materiały* (W-wa) 1970 nr 4 s.23–27;
212. O "Kulturze". **Wspomnienia i opinie**. Materiały do książki zebrali i ułożyli Grażyna i Krzysztof Pomianowie. Londyn 1987;
213. **Ochrona** bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego w Polsce 1944–1988. Pod red. T.Walichnowskiego. W-wa: Akad. Spraw Wewn., 1989;
214. **Olejniczak Józef**: Dyskurs i autobiografia. (Wokół prozy Witolda Gombrowicza, Czesława Miłosza i Gustawa Herlinga-Grudzińskiego). [w:] *Studia o przemianach gatunkowych w powieści polskiej XX wieku*. Katowice 1987 s.154–177;
215. **Osiadacz Maria**: Emisariusze paryskiej "Kultury" – przed sądem w Warszawie. *Zagadnienia i Materiały* (W-wa) 1970 nr 5 s.18–24;
216. — : KULTUR-yści. *Prawo i Życie* (W-wa) 1970 nr 4 s.1, 7;
217. **PRL a "Kultura"**. *Kultura* (Paryż) 1973 nr 1/2 s.135;
218. [**Paczkowski Andrzej**] **A.P.**: 25 lat "Zeszytów Historycznych". *Almanach Humanistyczny* (W-wa) 1987 nr 6 s.99–106;
Przedruk w: *Zeszyty Historyczne* 82. Paryż 1987 s.3–15
219. **Pasierb Janusz S.**: Konstanty Jeleński – Polak i Europejczyk. *Więź* (W-wa) 1988 nr 1 s.51–53;
220. **Pawlikowski Michał**: [List] Do P.Tadeusz Mateji. *Nasz Znak* (Malmö) 1965 nr 5 s.65;
221. **Pieczara Marek**: O "Kulturze" – za bardzo jubileuszowo. *Kultura Niezależna* (W-wa) 1989 nr 47 s.123–128;
222. **Pomian Krzysztof**: Redaktor i publicysta – o polityce "Kultury". *Arka* (Kraków) 1988 nr 23 s.37–49;

223. **Preis Paulina (ps.):** Dialog trwa ! *Kultura* (Paryż) 1969 nr 3 s.53-58;
224. **Quarantième anniversaire de Kultura 1946-1986.** Kultura et son cercle. Guide de l'exposition Bibliothèque polonaise 12.12.1986 - 10.01.1987. Paris 1986;
225. **Rabski Janusz:** Alma Mater. Poznań 1935;
Powieść z "kluczem" - jednym z bohaterów jest J.Giedroyc
226. **Ratke Krystyna:** Polonijne tematy. *Pomost* (Chicago) 1980 nr 5 s.9-14;
227. **Redakcja:** Czterdziestolecie Instytutu Literackiego. *Arka* (Kraków) 1986 nr 15 s.2-3;
228. **Rokicka E.:** Antypolska działalność głównych ośrodków polskiej emigracji politycznej na Zachodzie. W-wa 1985;
229. **Rudnicki Józef:** Kształtowanie się ośrodka dywersji ideologicznej w Paryskiej "Kulturze" w latach 1947-1971. W-wa 1985 (praca doktorska - Akad.Nauk Społ.)
230. **Rusek Edward:** "Kultura" (Paryż). [w:] Burżuazyjne i emigracyjne próby deprecjacji roli i polityki PZPR (1980-1985). W-wa: Akad. Nauk Społ., 1986 s.106-117;
231. **Sarna Adam:** Czterdziestolecie. *Most* (W-wa) 1986 nr 7/8 s.136-138;
232. **Sąd orzekł...** Paryż: Instytut Literacki, 1972;
233. **Siedlecka Joanna:** Wydawca. *Tygodnik "Solidarność"* (W-wa) 1989 nr 13(50) s.8;
234. **Sito Jerzy S.:** W perspektywie Warszawy i roku. *Kontynenty - Nowy Merkuriusz* (Londyn) 1961 nr 25 s.2;
235. **Śiwik Anna:** Juliusz Mieroszewski jako publicysta polityczny paryskiej "Kultury". *Przegląd Polonijny* (Wrocław) 1992 z.3 s.113-133;
236. **Sprawozdanie [z 25-lecia Instytutu Literackiego].** *Kultura* (Paryż) 1972 nr 7/8 s.13-30;
237. **Stambrowski Aleksander:** Ewolucja. *Orzeł Biały* (Londyn) 1965 nr 9 s.29-30;

238. **Stefanowski St.:** Ponure zmartwienie Juliusza Mieroszewskiego. *Nasz Znak* (Malmö) 1965 nr 4 s.74-77;
239. — : Zawodowa solidarność czy zasłona dymna? *Nasz Znak* (Malmö) 1965 nr 7-8 s.40-43;
240. **Stellvertreter.** Polen - Untergrund-opposition. it Der Spiegel (Hamburg) 1970 nr 10 s.108, 110, 112;
241. **Stempowski Jerzy:** Listy do Jerzego Giedroycia. Wybrał, opracował i posłowiem opatrzył A. S. Kowalczyk. W-wa 1991;
242. — : Listy do Olgi Scherer. *Obecność* (Wrocław) 1988 nr 23 s.18-26;
243. **Strzelecki Krzysztof:** Kogo należy się wystrzegać... *Panorama Północy* (Olsztyn) 1970 nr 9 s.6;
244. — : Pozna mnie Pan po miesięczniku "Kultura". *Panorama Północy* (Olsztyn) 1970 nr 8 s.10-11;
245. — : Testament bankrutów z Maisons-Laffitte. *Panorama Północy* (Olsztyn) 1970 nr 10 s.6;
246. **Sulina Jan:** "Kultura" - obecność i trwanie. *Akces* (Wrocław. Pismo NZS U.Wr.) 1988 nr 2 s.21-22;
247. **Sulek-Kowalska Barbara:** Wierzyli w inną Polskę. W kręgu "Kultury" paryskiej. *Tygodnik Gdański* (Gdańsk) 1991 nr 43 s.8-9;
248. **Supruniuk Mirosław Adam:** Dom "Kultury". *Głos Uczelni* (Toruń) 1993 nr 10 s.9;
249. — : Emisariusze innej Polski. Instytut Literacki w Paryżu (1946 - 1992). Toruń 1992;
Wydany przy okazji wystawy w Bibliotece UMK w Toruniu; zawiera szczegółową chronologię działalności Instytutu
250. — : Instytut Literacki w Paryżu. *Głos Uczelni* (Toruń) 1992 nr 5 s.10-11;
251. — : Listy, książki, paczki. Z archiwum paryskiej "Kultury". *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza* (Londyn) 20.X.1993 s.4-5 - "Środa Literacka";

252. — : Razem czyli osobno ("Wiadomości" i "Kultura"). *Głos Uczelni* (Toruń) 1994 nr 1 s.12-13;
253. — : Trzy "podróże" Józefa Czapskiego do Polski. Paryż-Toruń 1993;
Obszerna bibliografia dotycząca J.Czapskiego
254. **Ś.K.**: Proces "Kultury". *Perspektywy* (W-wa) 1970 nr 10 s.24;
255. **Tomkowski Jan**: Jerzy Stempowski. W-wa 1991;
256. **Tyrmand Leopold**: O sobie samym i o defreggerszczyźnie. Z...
rozm.Janusz Kowalewski. *Wiadomości* (Londyn) 1971 nr 1316 s.3;
257. **Umowa z "Nową"** zawarta pomiędzy Instytutem Literackim w Paryżu a Niezależną Oficyną Wydawniczą w Warszawie. *Kultura* (Paryż) 1981 nr 11 s.4-5;
258. **Urbanek Mariusz**: Polska na jawie. *Wprost* (Poznań) 1992 nr 34 s.33;
259. **W kręgu paryskiej "Kultury"**. Muzeum Literatury im. A. Mickiewicza w Warszawie – Wystawa. Warszawa 1991;
Wydany przy okazji wystawy w Muzeum Literatury
260. **Wawrzyniewicz Ryszard**: Od "gomulizmu" do "rewizjonizmu" – paryska "Kultura" w latach 1956-1958. *Głos* (W-wa) 1991 nr 70-71 s.20-34;
261. **Weggi W.**: Mistycy i intelektualiści. (Dywersonia ideologiczna Zachodu). *Panorama Północy* (Gdańsk) 1969 nr 46 s.11;
262. **Wędrowski Jan**: Z zagranicznej działalności "Solidarności". W-wa: Wyd. Inf. KC PZPR, 1982;
263. **Wierny Józef**: Kościół – "Kultura" – konflikt. *Polityka Polska* (Londyn) 1987 nr 5/6 s.5-47;
264. **Wilczyński Julian**: Antypolska działalność radia "Wolna Europa" paryskiej "Kultury" i kwartalnika "Aneks". W-wa 1984;
Biblioteka Lektora i Wykładowcy T.18
265. **Wilk Franciszek J.**: Prasa polska na obczyźnie. [w:] Prace Kongresu Kultury Polskiej T.9: Oświata, książka i prasa na obczyźnie Londyn 1989 s.145-152;

266. **Wojtasik Lesław**: Podziemie polityczne. W-wa 1983 (szczególnie s.34-51);
267. **Wolański M.S.**: Porozumienie polsko-niemieckie w eseistyce J.Mieroszewskiego. *Zbliżenia Polska Niemcy* (Wrocław) 1992 nr 2;
268. **Wrzeszcz M.**: Pogrożki z tonącego okrętu. *Kierunki* (W-wa) 1969 nr 8 s.1,4;
269. **Wydawnictwa Instytutu Literackiego**. [W-wa 1989];
Zestawienie przygotowane przez wyd. Mysł, z okazji Międzynarodowych Targów Książki w Warszawie w maju 1989 roku
270. **xxx**: 500 x Kultura. *Przegląd Wiadomości Agencyjnych* (W-wa) 1989 nr 189 s.7-9;
271. **Z. Piotr**: Ciąg dalszy spraw Jerzego Giedroycia. *Nasz Znak* (Malmö) 1965 nr 4 s.70-73;
272. **Zabielska Janina**: Instytucje i firmy wydawnicze – oficyny drukarskie. [w:] *Literatura polska na Obczyźnie 1940-1960* pod red. T. Terleckiego. Londyn 1965 T.2 s.544-572 (zwl. s.556-559);
273. **Zagajewski Jan Tomasz**: Polska emigracja polityczna. W-wa 1975;
274. — : Wybrane pisma polskiej emigracji politycznej: informator. W-wa: Akad. Spraw Wewn., 1975;
275. **Zajczkowska Anna**: Z ziemi włoskiej. Reportaż z prac kulturalnych II Korpusu. *Przegląd Polski* (Londyn) 1946 nr 1 s.48-50;
276. **Zarządzenie prezesa GUKPiW** z dnia 29 stycznia 1982 r. w sprawie pozbawienia debitu komunikacyjnego. *Monitor Polski* (W-wa) 1982 nr 5 poz.32 s.31;
277. **Zbyszewski Wacław A.**: Zagubieni romantycy i inni. Paryż: Instytut Literacki, 1992;
278. **Zespół "Kultury"**: Nasza odpowiedź [na list Jana Chomeckiego]. *Kultura* (Paryż) 1951 nr 12 s.155-158;
279. **Zieliński Jan**: Książę Jerzy I. *Tak i Nie* (Katowice) 1986 nr 46 s.2;
280. — : Leksykon polskiej literatury emigracyjnej. Lublin [1990], (hasła: Giedroyc Jerzy, Instytut Literacki);

281. **Zieliński Marek:** Polska emigracja polityczna i Polonia. Legionowo 1988;
282. — : Seppuku. *Nowe Książki* (W-wa) 1991 nr 8 s.15-17;
283. — : Zorganizowane ugrupowania antysocjalistyczne (1976-1985). W-wa: Akad. Nauk Społ., 1987;
284. **Zostało tylko słowo...** Wybór tekstów o "Kulturze" paryskiej i jej twórcach. Lublin [1991];
285. **Zuzowski Robert:** Metoda. *Puls* (Londyn) 1988 nr 39 s.68-75.

Resumé

Le but de la présente bibliographie est de présenter des positions non encore répertoriées du fonds de l'Institut Littéraire, en complétant ainsi la "*Bibliographie des publications de l'Institut Littéraire*" en 4 volumes et le "*Répertoire des matières*" de la revue *Kultura* établis par Jan Kowalik et Maria Danielewicz-Zielinska et publiés à Paris.

A la deuxième partie de la bibliographie, englobant les années 1946-1990, on a ajouté une Annexe comprenant des documents et des textes de la Rédaction concernant l'histoire et la politique éditoriale de l'Institut et parus sous la forme de tracts et de plaquettes.

Dans la première partie sont inclus les livres et les tirés-à-part d'articles, soit imprimés sur un papier courant, soit sur un papier bible, des années 1952-fin 1956, puis de 1958 jusqu'au début des années 1970, qui étaient envoyés en Pologne en évitant la censure. Dans cette première partie sont relevés en outre les livres publiés au début des années 1950 sous une couverture de camouflage, p. ex. les oeuvres de Czesław Miłosz et de George Orwell, ainsi que les volumes miniaturisés, imprimés à partir de 1979, des séries "*Biblioteka Kultury*" et "*Zeszyty Historyczne*", et de la revue *Kultura*. Ces tirages au format réduit constituent toujours une reproduction exacte des éditions originales. La bibliographie comprend en outre des placards, annonces, tracts et cartes postales, et les catalogues de nouveautés.

* * *

La maison d'édition Institut Littéraire a été créée à Rome au début de l'année 1946, à l'initiative de Jerzy Giedroyc. Son but était de publier des livres en polonais pour la nouvelle émigration politique d'après-guerre et pour des lecteurs en Pologne. C'est en Italie que se trouvait à ce moment-là le commandement du Deuxième Corps, la plus importante formation de l'armée polonaise qui, en combattant aux côtés de l'armée anglaise, s'est rendue célèbre entre autres par la prise du couvent du Mont Cassin.

Au milieu de l'année 1947, l'Institut Littéraire entreprend la publication du périodique *Kultura*. Le premier numéro paraît en Italie, les suivants en France; dès le numéro double 2-3, la revue devient mensuelle, à parution régulière. La plus importante revue littéraire de l'émigration polonaise, *Kultura* a joué, au cours des quarante années de son existence, un rôle qui ne peut être surestimé (son numéro 555 est sorti de presse en décembre 1993). Elle a toujours gardé un contact ininterrompu avec le pays, suivant attentivement les événements et changements qui y avaient lieu et qu'elle

commentait avec une sagacité dépourvue de tout accent de propagande facile.

Grâce à son influence, l'Institut a pu lier une collaboration avec les principaux centres politiques des émigrés des autres pays d'Europe centrale et orientale qu'il aidait de ses conseils et, surtout, qu'il engageait dans des actions politiques communes dont il prenait l'initiative.

Depuis le début de son existence et en dépit des obstacles politiques et administratifs, l'Institut s'était efforcé de distribuer en Pologne toutes ses publications, d'abord par l'intermédiaire de librairies privées qui existaient encore dans les premières années d'après-guerre, entre autres à Cracovie et à Poznan. Les livres et la revue étaient servis gratuitement à des bibliothèques et institutions scientifiques, mais ils parvenaient rarement à leurs destinataires: le "rideau de fer", de plus en plus étanche à partir des années 1950, ne laissait passer que difficilement les publications de l'Institut Littéraire. Il y a eu une brève amélioration de la situation au tournant des années 1956-1957 mais, après une année d'un relatif relâchement de la censure (qui a permis à quelques bibliothèques de compléter leur collection de *Kultura*), au début de 1958 la revue s'est retrouvée sur la liste des publications prohibées. Pourtant, la Rédaction a continué le service gratuit à destination du pays.

Les échanges avec des institutions en Pologne et les dons de livres à leur intention passaient par la voie officielle, mais à côté, l'Institut menait une action clandestine dont il n'informait pas ses lecteurs, afin d'éviter un contrôle accru des lettres et des colis.

Dès le début des années 1950, l'Institut entreprend d'adresser à des personnalités en vue des tirés-à-part des plus importants articles de la revue imprimés sur papier bible. Plusieurs minces feuillets pouvaient facilement tenir dans une enveloppe ordinaire sans attirer l'attention des fonctionnaires de la poste ou de la police.

Les publications de l'Institut passaient en Pologne dans les bagages de touristes, de diplomates en visite en France et même d'équipes de sportifs. Cependant, leur circulation à l'intérieur du pays est très difficile à repérer. D'après les informations recueillies auprès de l'Institut, le nombre d'exemplaires gratuits envoyés en Pologne par ces moyens clandestins allait de quelques dizaines à plusieurs centaines. Dans les années 1980, les tirages miniaturisés de la revue et des livres atteignaient le chiffre de 1000 exemplaires, transmis à l'unité ou en colis. On a essayé aussi, avec plus ou moins de succès, de passer "en contrebande" des quantités plus importantes de volumes.

Dans la présente bibliographie, nous avons tenté de relever toutes ces

actions "clandestines" de l'Institut Littéraire de Maisons-Laffitte, le plus important centre de l'émigration politique polonaise, dirigé depuis plus de quarante ans par Jerzy Giedroyc.

Traduit par Teresa Dzieduszycka

INDEKS AUTORÓW

(Do części bibliograficznej)

a.n. patrz: Jeleński Konstanty A.	
B.student UW	262
Bauman Zygmunt	262
Bączkowski Włodzimierz	1-5
Bergholz Stefan patrz: Wat Aleksander	
Bocheński Józef Maria	6
Boruchowicz Michał	7
Borwicz Michał patrz: Boruchowicz Michał	
Brodziński Bohdan	69
Broński Maciej patrz: Skalmowski Wojciech	
Brzezina Jacek patrz: Grobicki Aleksander	
Brzeziński Zbigniew	70-71
Böll Heinrich	127
Chmielowiec Michał	8
Chruščev Nikita S.	72
Ciołkosz Adam	129
Czapska-Jordan Wanda	76
Czapski Józef	103, 238-239, 246
Czaykowski Bogdan	71, 103
Danilewicz-Zielińska Maria	117
Drewnowski Jan	9
Dworzecka Jolanta	47
Florczak Zbigniew	94
Galewicz Jan	10
Geller Michail patrz: Heller Michail	
Giedroyc Jerzy	73, 97, 224-226, 230, 246
Giełżyński Wojciech	118
Gombrowicz Witold	74
Gomułka Władysław	11
Greene Graham	103
Griffith William E.	71
Grobicki Aleksander	12
Heller Michał J.	119
Herling-Grudziński Gustaw	75, 85, 118, 120-121, 129
Hinshelwood Cyril	76
Hłasko Marek	252
Hoffman Jakub	13-15
Holzer Jerzy	253
Hostowiec Paweł patrz: Stempowski Jerzy	
Iwaniuk Wacław	17-19

j.w.	32
Jakobson Roman	20
Janta Aleksander	21
Jedlicki Witold	77-78, 113
Jeleński Konstanty A.	87, 91, 100, 246
Jędrzejewicz Waław	22
Jordan Zbigniew	76, 79-83, 94
Jurkszus-Tomaszewska Jadwiga	23
K.Z.	84
Kaniowski Michał patrz: Pomianowski Jerzy	
Karpiński Jakub	24, 254
Kielski Łukasz	262
Kirkor Stanisław	25
Koławowski Leszek	26
Korboński Stefan	114
Korczyński Aleksander	27
Korczyński Mieczysław	69
Kornaga Zygmunt patrz: Miłosz Czesław	
Korowicz Marek S.	86
Kosianowski Władysław	44
Kowalik Jan	28-30
Krzyżanowski Adam	122
Kukliński Ryszard J.	31
Kuroń Jacek	247, 254
Lednicki Waław	32-33
Lerska Hanna	34
Levyčkyj Borys	62
Lewandowski Józef	50, 99, 122
Londyńczyk patrz: Mieroszewski Juliusz	
Łatyński Marek	131-132
Mackiewicz Józef	123
Malraux André	250
Marczewski Jan	96
Matejko Aleksander	35
Melań Aleksander C. patrz: Korczyński Aleksander	
Meysztowicz Walerian	36
Michnik Adam	124
Miedzińska Janina	91
Mieroszewski Juliusz	11, 69, 74, 82, 85, 87-92, 95, 116, 125-126
Miłosz Czesław	93-95, 115, 256

Miłoszewski Zdzisław	33
Modzelewski Karol	247, 255
Nagórski Zbigniew	37
Najder Zdzisław	257
Nowicki Jan patrz: Karpiński Jakub	
Orwell George	116, 126
Paczowski Bohdan	236
Pankowski Marian	94, 100
Pietrkiewicz Jerzy	39-41
Piłsudski Rowmund	42
Poklewska-Koziełł Ada	43
Pomianowski Jerzy	50, 99, 119, 127, 260
Rakowski Janusz	46, 258
Redaktor patrz: Giedroyc Jerzy	
Sacharov Andrej D.	50, 99
Skalmowski Wojciech	126
Sokolnicki Michał	48-49, 98
Solżenicyn Aleksandr I.	50, 99, 127, 260
Speedby-Szpidbaum Henryk	51
Stachiewicz Waław	52
Stempowski Jerzy	100
Sukiennicki Wiktor	53
Sulimirski Tadeusz	54
Swianiewicz Stanisław	101, 128
Szkot Damian	255
Szpotański Janusz	55
Szyszman Szymon	56-57
Tarniewski Marek patrz: Karpiński Jakub	
Trypućko Józef	58
Turek M.	237
Uziembło Adam	87
Vincenz Stanisław	59
Wandycz Damian S.	261
Wandycz Piotr	60
Wańkiewicz Melchior	61
Wat Aleksander	102
Weintraub Wiktor	20, 63
Weissberg-Cybulski Alexander	103, 129
Westfal Stanisław	64
Wierzyński Kazimierz	130

Witos Wincenty.....	65
Wójcik Stanisław.....	65
Zagórski Jerzy	66
Zaremba Paweł.....	131-132
Zarzewski Stanisław.....	67, 104
Zawodny Janusz K.....	68
Znamierowski Alfred	85

Spis treści

Przedmowa.....	s. 7
Wstęp.....	s. 21
Bibliografia.....	s. 31
Aneksy.....	s. 65
Podstawowa literatura.....	s. 95
Resumé.....	s. 115
Indeks autorów.....	s. 119

ISBN 83-231-0528-6